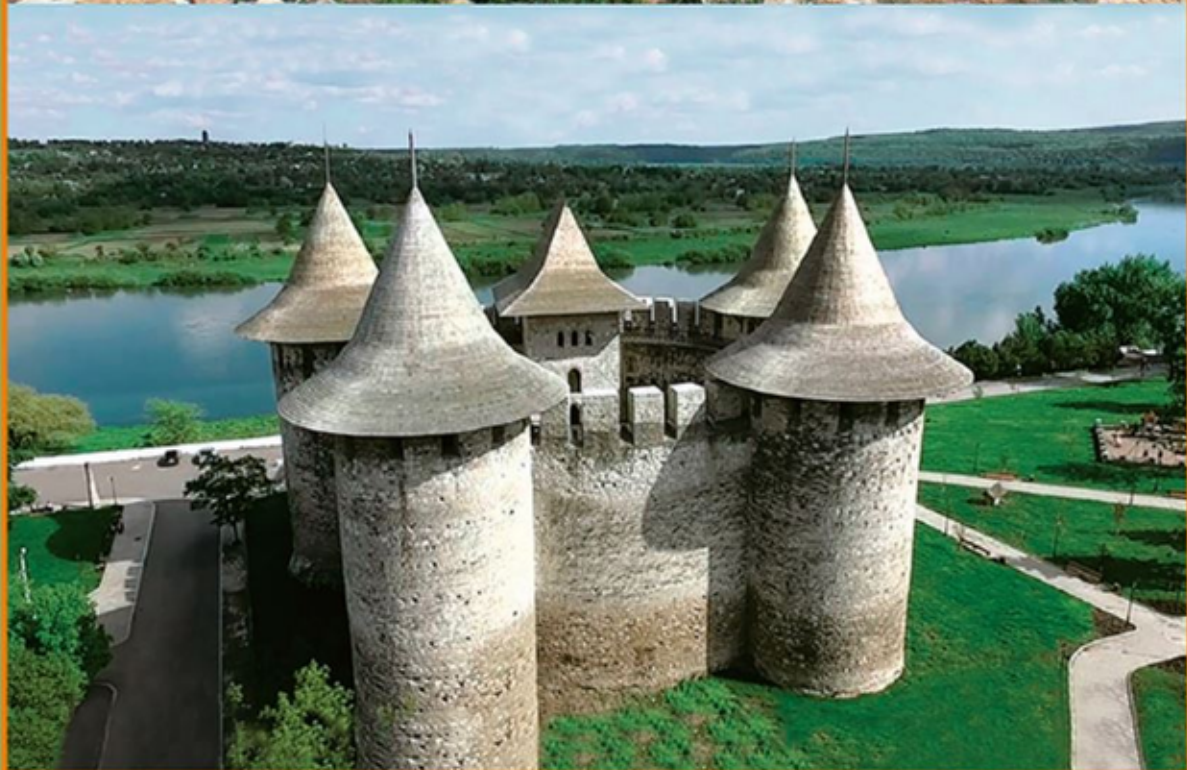

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

APRILIE 2019

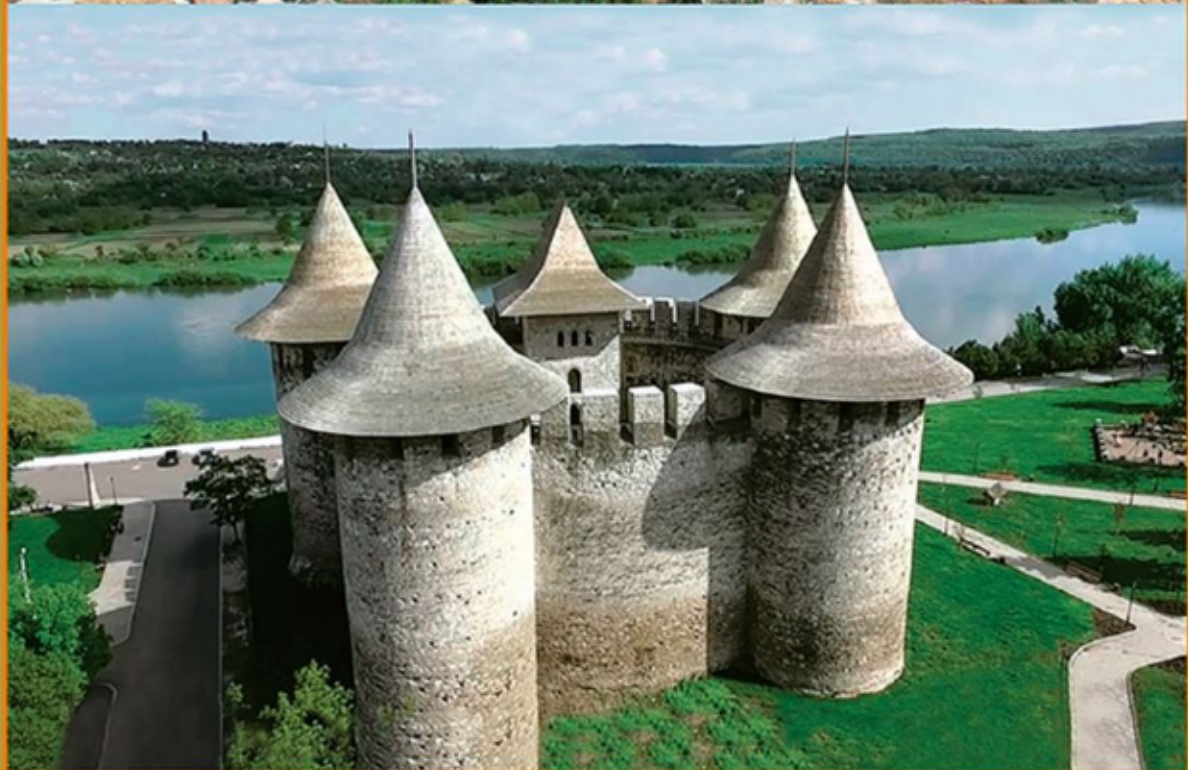

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

APRILIE 2019

SUMAR

aprilie 2019

4 Scumpetea, o
onoare și un privilegiu
C. BACALBAȘA

5 Unde-s doi,
puterea crește...
NATO – 70 ani
ȘT. CIOCHINARU

10 Când învinsul
vrea să facă legea
Campania anului 1919.
Pregătirile
I. GIURCĂ

14 Echilibratul,
nu perfidul Albion
Documente britanice
despre problema
Dobrogei
la Conferința de Pace
AL. PIȚIGOI

19 Ce nu ați putut
citi în revistă
Pagini cenzurate
din „Magazin istoric”
P. OTU

EXCLUSIVITATE

23 Republica
boierească
a Novgorodului
T.V. CERNIKOVA

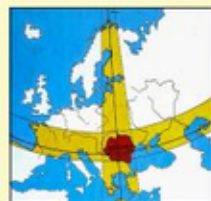

47 Octombrie 1916.
Arme biologice
în curtea Legației
germane din București
E.H. LATHAM Jr.

28 Ce căuta
neamtu-n
Marea Neagră
Povestea epavelor
submarinelor germane
F. STĂNESCU

ISTORIA PRIN DETALII

31 Iarna-i grea,
omățul mare... în 1709
ȘT. LEMNY

33 În calea lupilor
Școala românească
de geopolitică
A. POP

38 1856. Târguială
pentru Bolgrad
T. SCLIFOS

IUBIRI CELEBRE

42 Simfonia
unei vieți romantice
Hector Berlioz
F. DOLGHIN

magazin istoric

Anul LII – serie nouă – nr. 4 (625)

aprilie 2019

www.magazinistoric.ro

e-mail: mistoric1967@yahoo.com; mistoric@gmail.com

Revista figurează în baza de date EBSCO, din S.U.A.

1 Istoricul Constantin C. Giurescu scria: „Născuți ca popor din necesitatea de apărare a graniței Imperiului Roman, am păstrat această caracteristică și această obligație în tot cursul istoriei. A face pază la răsăritul Europei, a sta de strajă în fața lumii asiatice e, fără îndoială, una dintre menirile noastre. Îndeplinirea acestei meniri a corespuns cu epocile de mărire și glorie ale neamului. Și de câte ori am uitat porunca destinului istoric, porunca ce se desprinde parcă din cele patru cetăți care de la Hotin până la țărmul mării păzesc simbolic vadrurile Nistrului, de atâtea ori am scăzut și am fost nebăgați în seamă”.
Sus: Hotin; jos: Soroca

2 Tradiția spune că sărbătorile pascale, care se apropie, trebuie cinstite cu un pahar de vin roșu purificator, simbol al vieții fără de sfârșit, al Euharistiei, al sângelui lui Hristos; miniatură consacrată preparării vinului, prezentă în „Tacuinum sanitatis”, un manual medieval despre sănătate, alcătuit pe baza unui tratat medical arab, scris de medicul Ibn Butlan (cca 1001 – 1066)

3 Societatea Imperiului Roman s-a dovedit a nu fi pregătită să accepte reformele prea curajoase impuse de împăratul Dioclețian (bust venețian din secolul al XVII-lea) chiar la vârful puterii imperiale. Urmarea a fost dispariția statului, peste alte două veacuri

4 Regina Isabela a II-a (înfățișată aici mult înfrumusețată de pictorul german Franz Xaver Winterhalter, în 1852) a avut o domnie de un sfert de veac, marcată de numeroase scandaluri amoroase, intrigi ale curtezanilor corupți, care au făcut-o nepopulară. A fost obligată să abdice în 1868, în urma unei mișcări revoluționare, an când a debutat și lupta pentru independența a Cubei

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

**Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932 – 1999)**

**Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA**

**Consiliul științific:
academician DAN BĂRINDEL,
academician
DINU C. GIURESCU
(1927 – 2018),
academician
IOAN-AUREL POP**

**Redactor-șef
Dorin Matei**

**Consilier editorial
Florentina Dolghin**

**Redactori:
Alexandru Pițigoi,
Theo Stănescu-Stanciu**

**Director economic
Doina Pascu**

**Corectura
Georgeta Apreotesei**

**Machetare
Monica Șerban**

**Difuzare
Constantin Petrescu**

**Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilaș**

București, Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1 – 3,
sau strada Victor Eftimiu, nr. 2, etaj III,
camerele 11–14, Sectorul 1, Oficiul poștal nr.
15, Căsuța poștală 15 – 702, Cod 010155,
Telefon: 021.315.09.91, 021.312.68.77

MARI VINOVAȚI SUNTEM NOI

CONSTANTIN BACALBAȘA

Pentru o singură dată voi lua apărarea guvernului. Am găsit un caz în care guvernul, deși foarte răncen atacat, nu este cel mai mare vinovat.

Vorbesc de scumpetea nemaipomenită a prețurilor.

O mai fi în Europa sau pe planetă o a doua țară în care să fie atâta scumpete câtă e la noi? O mai fi în lume un al doilea popor care să plătească tot ce i se cere, fără ca să încrunte măcar din sprâncene? Iată ce nu pot crede.

Bineînțeles că guvernul are o mare vinovăție pentru că a lăsat specula să se întindă și să se întemeieze, negreșit guvernul nu este inocent dacă acaparatorii își fac de cap și nu sunt urmăriți, dar nu e numai guvernul de vină. De vină este publicul.

Publicul din România este din acest punct de vedere de domeniul patologiei. Căci este absolut imposibil ca o lume normală nu numai să primească a plăti cele mai urcate prețuri de pe glob, dar încă să solicite ca o onoare și ca o favoare privilegiul de a le plăti.

De la o vreme nu prea mă mir de cele ce văd, dar în ultimele vremuri am întâlnit lucruri cari m-au emoționat ca la 20 de ani.

Chestia urcării prețurilor și a ușurinței cu care le plătește lumea este o problemă nu numai economică, dar și psihică.

Vroiți exemple? Câte poftiți.

Există în București un restaurant nou în care nu se poate prânzi fără un minimum de 100 de lei de cap. O cât de ușoară încărcare a listei te duce la lei 200. Ei bine, acest restaurant este cel mai căutat din București.

Este atât de căutat acest restaurant, încât cu el se întâmplă ceea ce nu s-a întâmplat niciodată până acum cu un alt birt: doritorii de a figura în acest elegant local de consumație alimentară trebuie să se înscrie cu o zi ori cu două mai înainte spre a putea avea o masă.

Un alt restaurant de noapte a oferit clienților sale un supeu artistic pe preț de 125 lei fără vin. Acest supeu artistic era compus din trei feluri de mâncare și un desert, iar în sală a dănuț un profesionist.

Pentru a putea figura la acest mare eveniment gastro-jumulator a fost emoțiune în Capitală, s-au făcut înscrieri cu o săptămână mai înainte, a fost luptă, iar cei cari n-au putut obține favoarea au rămas cu regretul etern.

Alaltăieri s-a dat la Teatrul Regina Maria un bal mascat al artiștilor. Dacă n-am fi văzut cu ochii, n-am fi crezut că se poate întâmpla. O lojă a costat 500 (cinci sute) de lei; o intrare personală 50 de lei; în sală au fost vânzări pe prețuri ca din basme [...]

Eu nu mai frecventez asemenea petreceri, dar cei care au fost mi-au povestit că n-au putut scăpa fără să cheltuiască cel puțin 500 lei. Și aceștia au fost dintre cei mai modești.

Bineînțeles că trebuie să ne pară foarte bine că artiștii noștri au putut aduna o sumă atât de însemnată, dar tot trebuie să ne întrebăm: câte miliarde aleargă pe stradele Bucureștiului sau ce fel de public este publicul nostru, care, râzând și glumind, aruncă miile de franci de parcă ar fi nuci, după cum spuneau bătrânii?

Am citit dările de seamă ale celor mai amari serbări de binefacere din Paris, serbări patronate de nume ilustre, serbări organizate de elita aristocratică și a finanței franceze și parcă n-am găsit cifrele pe care le întâlnim astăzi la noi.

Dar ceea ce în alte părți este un accident la noi este o îndeletnicire cotidiană. În fiecare zi mii și mii de oameni aruncă sutele de mii afară din buzunare; la Elysée, la Café de Paris, la Trianon, la Eforie, în birturi, în restaurante de noapte, la balurile mascate se fac diferențe de milioane de franci, în fiecare zi, fără ca un om să sufere, fără ca o singură pungă să fie jenată.

Oricare străin vine acum în România rămâne încerenit de ceea ce vede. Se șterge la ochi, crede că visează, apoi se convinge că aceasta este fantasmagorica realitate.

O primejdioasă nevroză s-a abătut asupra societății române.

(Adevărul, 9/22 martie 1919)

52 Strigătul de la Yara

Carlos Manuel
de Cespedes
proclamă
independența Cubei

T. STĂNESCU-
STANCIU

57 Ultimul cuplu imperial al Austro-Ungariei

M. MANEA

62 Povestea unui ascar

Ucenicia ziaristului
sportiv Mihai Epuran

P.N. CONSTANTIN

65 Milenii, secole și o lună într-o pagină

66 Patria
recunoscătoare
I-a trimis în pușcărie
Misiunea lui Vasile Stoica
în S.U.A.

I. OPRIȘ

71 Inimă de părinte și caracter de bronz

Martiriul avocatului
Ioan Ciordaș

M. GHERMAN

75 Un împărat
înaintea vremii sale
Dioclețian reformează
și eșuează

R. DONCIU

82 Rezistența prin rugăciune

Nicolae Bordașiu
și Rugul Aprins

M. VASILEANU

86 Urmași
ai lui Titu Maiorescu
pe drumurile Gulagului

R. PETRESCU-
MUSCEL

A FOST ODATĂ CA NICIODATĂ...

88 Vinul

G. ROȘU

EVENIMENT

92 Acum
100 de ani...
în imagini

HOOVER INSTITUTION

93 Noi membri
în Comitetul Național
Român

RUBRICI

64 Pentru biblioteca
dumneavoastră

79 În București,
acum 50 ani

32; 94; 95

Blitz... Concurs;
Rebus; Dialog

vântul. Rece, de parcă ar veni din Estul îndepărtat. Înfrigurați, la 17 martie 1948, reprezentanții Franței, Marii Britanii, Belgiei, Olandei și Luxemburgului s-au adunat, precum altădată cavalerii Mesei Rotunde, pentru a-și pune laolaltă armele destinate apărării comune în fața pericolului comunist. Se naștea astfel, prin semnarea „Tratatului de cooperare în materie economică, socială și culturală și de apărare colectivă legitimă”, Uniunea Europei Occidentale. O Uniune care dorea să constituie un sistem comun de apărare și să-și întărească relațiile, astfel încât

Pagină din Tratat cu semnăturile secretarului Foreign Office, Ernest Bevin, și secretarului de Stat Dean Acheson

să poată rezista unor primejdii de natură ideologică, politică și militară, ce se manifestau deja sub forma unor amenințări directe la adresa securității lor.

Adevărul era că, în pofida numelor glorioase pe care le purtau, țările fondatoare erau încă slăbite și vulnerabile. Doar mințile strălucite din aceste țări, instinctul istoric și îndelungata experiență a jocului politic democratic funcționau fără greș, astfel încât, în perioada imediat următoare, s-au purtat negocieri cu S.U.A. și Canada, cu scopul de a crea o alianță

TRATATUL ATLANTICULUI DE NORD

Washington DC, 4 aprilie 1949

Părțile la prezentul tratat, reafirmându-și credința în scopurile și principiile Cartei Organizației Națiunilor Unite, precum și dorința de a conviețui în pace cu toate popoarele și guvernele, hotărâte să salvgardeze libertatea, patrimoniul lor comun și civilizația popoarelor lor, fondate pe principiile democrației, libertății individuale și supremației legii, dornice să promoveze stabilitatea și bunăstarea în spațiul Atlanticului de Nord, hotărâte să își unească eforturile în scopul apărării lor colective și menținerii păcii și securității, au convenit asupra prezentului tratat al Atlanticului de Nord.

ART. 1

Părțile se angajează, în conformitate cu prevederile Cartei Organizației Națiunilor Unite, să soluționeze prin mijloace pașnice orice diferend internațional în care ar putea fi implicate, astfel încât să nu se aducă atingere păcii și securității internaționale, precum și justiției, și să se abțină în relațiile internaționale de la recurgerea la amenințarea cu forța sau la folosirea forței în orice mod incompatibil cu scopurile Organizației Națiunilor Unite.

ART. 2

Părțile vor contribui la dezvoltarea pe mai departe de relații internaționale bazate

pe pace și prietenie, prin consolidarea instituțiilor lor libere, prin asigurarea unei mai bune înțelegeri a principiilor pe care sunt fondate aceste instituții și prin promovarea condițiilor de asigurare a stabilității și bunăstării. Ele vor căuta să elimine diferențele dintre politicile lor economice internaționale și vor încuraja colaborarea economică dintre fiecare sau dintre toate părțile.

ART. 3

Pentru atingerea într-un mod cât mai eficient a obiectivelor acestui tratat, părțile, acționând individual sau colectiv, prin dezvoltarea propriilor mijloace și prin acordarea de sprijin reciproc în mod continuu și eficace, își vor menține și vor dezvolta capacitatea individuală și pe cea colectivă de a rezista unui atac armat.

ART. 4

Părțile se vor consulta ori de câte ori, în opinia vreunora dintre ele, este amenințată integritatea teritorială, independența politică sau securitatea oricăreia dintre părți.

ART. 5

Părțile convin că un atac armat împotriva uneia sau mai multora dintre ele, în Europa sau în America de Nord, va fi considerat un atac împotriva tuturor părților și, în consecință, sunt de acord că, dacă are loc un

NATO – 70 de ani

Secretarul de Stat al S.U.A. Dean Acheson semnează Tratatul Atlanticului de Nord, sub privirea președintelui Harry Truman

UN SCUT PENTRU LIBERTATE ȘI DEMOCRATIE

Dr. ȘTEFAN CIOCHINARU

1948. Trecuseră doar trei ani de la terminarea războiului. O conflagrație mondială, e adevărat, dar al cărei teatru principal de operațiuni se aflase, încă o dată, în Europa. Piatră peste piatră nu mai rămăsese în picioare, „bătrânul continent“ era devastat, popoarele greu încercate suferau privațiuni grele, de la lipsa alimentelor de bază până la absența serviciilor esențiale pentru susținerea vieții. Suferinzi și dezamăgiți, oamenii nu mai vedeau orizontul din cauza norilor gri și negri de scepticism.

Agenții roșii răspândeau peste tot mesajul: „O lume mai dreaptă, mai bună se află dincolo de orizont. Uniunea Sovietică a învins în război și, acum, construiește lumea de mâine, în care toți oamenii sunt egali și au dreptul să trăiască visul unei vieți fericite. Și Stalin, în marea lui bunătate, se gândește și la voi, tancurile lui sunt pe malul Elbei, gata să vă elibereze!“ Și, într-adevăr, U.R.S.S., „Maica“ tuturor, se pusese în mișcare, chemând proletarii din toate țările la revoluția mondială, amenințând suveranitatea Norvegiei, Greciei și Turciei, orchestrând loviturile de stat pro-comuniste din Cehoslovacia, Polonia și România și, chiar în aprilie, blocând ilegal Berlinul amenințat cu înfometarea. Ce era de făcut?!

Dacă voiau să se salveze, europenii rămași liberi trebuia să se miște repede.

În martie, la Bruxelles, vremea nu este tocmai prietenoasă. Celebra lumină a

Țărilor de Jos lasă locul unor nori cenușii care par că plutesc la o palmă de pământ. Și suflă

zistența antifascistă, dominau scena dezbaterii politice. Așa cum avertizase, încă din 1946, „bătrânul leu britanic”, Winston Churchill, „de la Stettin, în Baltica, și până la Triest, în Adriatică, o cortină de fier coborâse asupra Continentului”.

Puterile europene încercau să se adune, dar, încă o dată, America, tânără, bogată, puternică și mereu învingătoare, era chemată să salveze lumea occidentală. La 5 iunie 1947, secretarul de Stat George C. Marshall, într-o cuvântare rostită la Universitatea Harvard,

a evocat pentru prima oară necesitatea unui ajutor masiv american pentru refacerea infrastructurii Europei. Un an mai târziu, Administrația Truman a adoptat „Actul pentru Cooperare Economică”, intrat în istorie sub numele de „Planul Marshall” (*Magazin istoric*, nr. 4/2008) și care a contribuit în mod decisiv la reabilitarea agriculturii europene și a productivității industriale, eradicând foamea și haosul politic postbelic din Europa Occidentală. Era doar pasul complementar pentru asigurarea securității europene.

In paralel cu constituirea Uniunii Europene Occidentale, Marea Britanie, Canada și Statele Unite se angajaseră, în secret, în discuții exploratorii cu privire la aranjamente de securitate care să fie alternative la Organizația Națiunilor Unite, marea creație politică de după război, acum deja paralizată de impetuoasa izbucnire a Războiului Rece. Obiectul principal al negocierilor consta într-o schemă colectivă de apărare care să asigure securitatea occidentală și să promoveze valorile democratice ale acesteia. Pe fondul declanșării „Planului

urgentă un comitet al apărării care va recomanda măsurile de aplicare a art. 3 și 5.

ART. 10

Părțile, prin acord unanim, pot invita să adere la acest tratat orice alt stat european capabil să promoveze dezvoltarea principiilor acestuia și să contribuie la securitatea spațiului Atlanticului de Nord. Orice stat astfel invitat poate deveni parte la prezentul tratat, în urma depunerii la Guvernul Statelor Unite ale Americii a instrumentului său de aderare. Guvernul Statelor Unite ale Americii va informa fiecare parte în legătură cu depunerea fiecărui instrument de aderare.

ART. 11

Acest tratat va fi ratificat și prevederile sale vor fi duse la îndeplinire de către părți în conformitate cu reglementările constituționale proprii. Instrumentele de ratificare vor fi depuse cât mai curând posibil la Guvernul Statelor Unite ale Americii, care îi va informa pe toți semnarii asupra depunerii fiecărui instrument de ratificare. Tratatul va intra în vigoare între statele care l-au ratificat, de îndată ce au fost depuse instrumentele de ratificare de către majoritatea semnatarilor, inclusiv de către Belgia, Canada, Franța, Luxemburg, Olanda, Marea Britanie și Statele Unite, și va intra în vigoare pentru celelalte state la data depunerii instrumentelor lor de ratificare.

ART. 12

După ce prezentul tratat va fi în vigoare timp de 10 ani sau la orice dată ulterioară, părțile, la cererea oricăreia dintre ele, se vor consulta în scopul revizuirii acestuia, luând în considerare factorii care la acel moment afectează pacea și securitatea în spațiul Atlanticului de Nord, inclusiv evoluția aranjamentelor, atât universale, cât și regionale, încheiate în conformitate cu prevederile Cartei Organizației Națiunilor Unite, pentru menținerea păcii și securității internaționale.

ART. 13

După ce prezentul tratat va fi în vigoare timp de 20 de ani, oricare parte poate să îl denunțe la un an după ce a transmis nota de denunțare Guvernului Statelor Unite ale Americii, care va informa guvernele celorlalte părți în legătură cu depunerea fiecărei note de denunțare.

ART. 14

Acest tratat, ale cărui texte în limbile engleză și franceză sunt în mod egal autentice, va fi depozitat în arhivele Guvernului Statelor Unite ale Americii. Copii certificate ale acestuia vor fi transmise de către Guvernul Statelor Unite ale Americii guvernelor celorlalte state semnatare.

(*Monitorul oficial*, nr. 185, 3 martie 2004)

unică a Atlanticului de Nord, fondată pe garanții de securitate și angajamente mutuale între Europa și America de Nord.

In anul care a urmat, alte state europene (Danemarca, Islanda, Italia, Norvegia și Portugalia) au fost invitate de puterile semnatare ale Tratatului de la Bruxelles să participe la acest proces. Germania ocupată rămânea încă parte a problemei. În acest timp, criza economică acută continua să facă ravagii în Europa. Partidele comuniste din Franța și Italia prinseră aripi și, aureolate de re-

Tratatul Atlanticului de Nord a fost semnat la data de 4 aprilie 1949, de Regatul Belgiei, Canada, Regatul Danemarcei, Franța (s-a retras din structurile militare NATO în 1966, în timpul mandatului lui Charles de Gaulle, și a revenit în 2009, în timpul președinției lui Nicolas Sarkozy), Islanda (este singura țară membră care nu deține forțe militare; apărarea este asigurată de Forțele de Apărare Islandeze, care sunt conduse de Statele Unite și își au baza la Keflavik; ea s-a aliat cu condiția de a nu participa la niciun conflict armat), Italia, Marele Ducat al Luxemburgului, Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord, Regatul Norvegiei, Portugalia, Statele Unite ale Americii și Regatul Țărilor de Jos și a intrat în vigoare la data de 24 august 1949, după depunerea instrumentelor de ratificare din partea tuturor statelor semnatare.

asemenea atac armat, fiecare dintre ele, în exercitarea dreptului la autoapărare individuală sau colectivă, recunoscut prin art. 51 din Carta Organizației Națiunilor Unite, va sprijini partea sau părțile atacate, prin realizarea imediată, individual și împreună cu celelalte părți, a oricărei acțiuni pe care o consideră necesară, inclusiv folosirea forței armate, în vederea restabilirii și menținerii securității în spațiul Atlanticului de Nord.

Orice astfel de atac armat și toate măsurile adoptate ca urmare a acestuia vor fi imediat aduse la cunoștință Consiliului de Securitate. Aceste măsuri vor înceta după adoptarea de către Consiliul de Securitate a măsurilor necesare pentru restabilirea și menținerea păcii și securității internaționale.

ART. 6

În scopul aplicării art. 5, este considerat atac armat asupra uneia sau mai multora dintre părți un atac armat:

(i) asupra teritoriului oricărei părți în Europa sau în America de Nord, în departamentele algeriene ale Franței, pe teritoriul Turciei sau pe insulele aflate sub jurisdicția oricăreia dintre părți din spațiul Atlanticului de Nord, aflat la nord de Tropicul Racului;

(ii) asupra forțelor, navelor sau aeroxavelor oricăreia dintre părți, care se află pe aceste teritorii sau deasupra lor sau în orice altă zonă a Europei, în care forțele de ocu-

pație ale uneia dintre părți erau staționate la data intrării în vigoare a acestui tratat, sau pe Marea Mediterană ori în spațiul Atlanticului de Nord, aflat la nord de Tropicul Racului.

ART. 7

Tratatul nu afectează și nu va fi interpretat ca afectând în vreun fel drepturile și obligațiile care decurg din Carta Organizației Națiunilor Unite pentru părțile care sunt membre ale Organizației Națiunilor Unite sau responsabilitatea primară a Consiliului de Securitate pentru menținerea păcii și securității internaționale.

ART. 8

Fiecare parte declară că niciun angajament internațional, aflat în prezent în vigoare, între aceasta și oricare dintre celelalte părți sau un stat terț nu este în contradicție cu prevederile prezentului tratat și se obligă să nu își asume nicio obligație internațională care ar fi contrară acestui tratat.

ART. 9

Prin prezentul articol părțile înființează un consiliu, în cadrul căruia fiecare dintre ele va fi reprezentată, pentru analizarea problemelor referitoare la aplicarea acestui tratat. Consiliul va fi astfel organizat, încât să se poată reuni prompt și în orice împrejurare. Consiliul va constitui organisme subsidiare necesare; în special, va înființa de

Campania anului 1919

Operațiuni Militare Între Carpații Occidentali și Tisa

ION GIURCĂ

La sfârșitul lunii ianuarie 1919, la scurt timp după începerea Conferinței de Pace de la Paris, situația politică și militară a României era complexă și complicată, în condițiile în care Rusia, Ucraina și Ungaria se manifestau față de adversare ale deciziilor de unire adoptate la Chișinău, Cernăuți și Alba Iulia.

Dacă la Nistru situația a fost restabilită prin respingerea atacurilor bandelor bolșevice ucrainene, în special ale celor din zona Hotin și Ataki, în Transilvania starea de insecuritate a autorităților și populației românești era în continuă agravare, pe fondul acțiunilor ostile ale gărzilor naționale maghiare, sprijinite de o parte a populației de naționalitate maghiară, care nu fuseseră desființate, deși generalul H.M. Berthelot ceruse aceasta cu ocazia discuției avute cu István Apáthy la Cluj, în ultima zi a anului 1918.

În același timp, Banatul era ocupat de trupe sârbe, care manifestau o atitudine inacceptabilă și intolerabilă față de românii din acea zonă, iar în Dobrogea era o prezență militară străină. Prin urmare, în teritoriile unite cu țara foștii adversari, dar și aliații noștri mențineau o prezență militară, nepermițând instalarea autorităților române, situația fiind, după o apreciere de mai târziu a generalului Gheorghe

Armata română intră în orașul Cluj

Mărdărescu, „fără precedent în istoria popoarelor: ca învinsul să mențină și să cotopească mai departe ținuturi care au fost ale învingătorului“.

Atitudinea Aliaților față de România era rezervată, chiar cu tendințe de ostilitate, invocându-se nerespectarea Convenției politice din 4/17 august 1916, chiar dacă știau bine că Tratatul de Pace impus de Puterile Centrale și semnat la București, la 24 aprilie / 7 mai 1918, nu fusese ratificat de regele Ferdinand I. Era o atitudine

care deranja atât conducerea țării, cât și delegația României la Conferința de Pace de la Paris, care își deschisese lucrările.

Pe acel fond al situației, la 19 ianuarie/1 februarie 1919 Ion I.C. Brătianu a susținut o amplă, documentată și argumentată expunere, în legătură cu participarea României la război, și a afirmat dreptul românilor la unitate națională, în contextul pretențiilor teritoriale ale Ungariei și Serbiei: „România cere

Marshall“, discuțiile anglo-saxonilor s-au deschis treptat și către Franța, Norvegia și Țările de Jos.

La 4 aprilie 1949, secretarul de Stat Dean Acheson și miniștrii de Externe ai Canadei, Marii Britanii și ai nouă state europene (Belgia, Danemarca, Franța, Islanda, Italia, Luxemburg, Olanda, Norvegia și Portugalia) s-au întâlnit la Washington, capitala Statelor Unite, pentru a semna un document fără precedent în istorie: Tratatul Atlanticului de Nord.

In memoriile sale, Dean Acheson își amintește: „Toți miniștrii s-au reunit la Washington, la 2 aprilie, pentru a aproba draftul Tratatului și aranjamentele făcute pentru semnarea sa într-o ceremonie convenită pentru 4 aprilie. Cu acest prilej, președintele Truman mi-a arătat, din nou, considerația sa pentru mine. I-am propus, ca fiind mai potrivit, să semneze acest Tratat, în numele Statelor Unite, dar președintele a refuzat să o facă. A participat la ceremonie

și a stat alături de mine când am semnat, dar pe Tratat este scris numele meu“.

La rândul său, președintele Harry S. Truman, în scurtul său cuvânt de la ceremonie, aprecia că Tratatul „ar crea un scut împotriva agresiunii și a fricii de agresiune, un bastion care ne va permite să continuăm să ne preocupăm de problemele reale ale guvernării și ale societății, să oferim o viață mai plină și mai fericită tuturor cetățenilor noștri“.

Acesta a fost momentul nașterii NATO. Șenilele sovietice îndreptate spre Vest au înghețat. Vreme îndelungată, NATO nu a avut structuri militare permanente, altfel decât sub forma unui comandament, care însă nu dispunea de trupe proprii.

Mai trebuie spus, poate, doar că, după ce și-au revenit din șoc, sovieticii au creat, șase ani mai târziu, propria lor organizație militară, Tratatul de la Varșovia. NATO trăiește și astăzi. ■

Extinderea NATO

1952, 18 februarie. Prima extindere:

Grecia (și-a retras trupele din structurile NATO între 1974 și 1980, din cauza tensiunilor cu Turcia, izbucnite în 1974); Turcia

1955, 9 mai. A doua extindere:

Germania (s-a numit Republica Federală Germania din 1955 și până la unificarea din 1990 cu Republica Democrată Germană)

1982, 30 mai. A treia extindere:

Spania (la 12 martie 1986 a avut loc referendumul popular pentru aderarea la NATO; după care Spania a început să participe la toate structurile, cu excepția celei militare; abia la 1 ianuarie 1999 s-a integrat și în structura militară)

1999, 12 martie. A patra extindere:

Ungaria
Polonia
Cehia

2004, 29 martie. A cincea extindere:

Bulgaria
Slovacia
Slovenia
Estonia
Letonia
Lituania
România

2009, 1 aprilie. A șasea extindere:

Croația
Albania

2017, 5 iunie. A șaptea extindere:

Muntelegru
Macedonia de Nord (la 6 februarie 2019 s-a semnat protocolul de aderare, care urmează să fie ratificat de guvernele aliate)

În așteptare:

Bosnia-Herțegovina
Cipru (blocat de Turcia)
Georgia
Ucraina

maghiare atât la vest de linia de contact dintre cele două armate, cât și în teritoriul aflat sub controlul autorităților române. Cele mai active în acest sens erau bandele de secui, care instituiseră în zona orașului Oradea o adevărată teroare asupra populației românești, cât și bandele de bolșevici unguri, mulți foști prizonieri, pregătiți în Rusia, apoi eliberați și trimiși în Ungaria.

Acțiunile teroriste ale bandelor înarmate maghiare au determinat factorii de decizie politică și militară de la București să ia în considerare trecerea Munților Apuseni pentru a lua sub control teritoriile românești unite, în timp ce Marele Cartier General a dat publicității la 2/15 februarie un comunicat în care, între altele, se arăta: „România, deplin încrezătoare în aliații săi, bazată pe Tratatul său de alianță din 1916 și pe drepturile sale etnice, este hotărâtă a aduce la îndeplinire cu orice preț hotărârea Antantei cu trupele sale indicate de aceasta în Ardeal.”

În acord cu această decizie, conform ordinelor Marelui Cartier General, Comandamentul Trupelor din Transilvania a dat ordinele convenite comandanților Diviziilor 6 și 7 Infanterie pentru realizarea unui dispozitiv de luptă ofensiv, prin concentrarea forțelor și mijloacelor pe direcțiile favorabile din Poarta Someșului și cele din lungul Crișului Negru, Crișului Alb și

Colonelul francez Fernand Vyx, la Budapesta

Mureșului, având ca obiective de cucerit orașele Satu Mare, Carei, Oradea, Salonta, Chișinău Criș și Arad.

După discuții ample și cu un final relativ bun în privința cerințelor formulate de pre-

mierul român, la 12/25 februarie 1919 Consiliul Militar Interaliat de la Paris a aprobat ca armata română să înainteze și să elibereze teritoriile românești unite cu Țara, aflate încă sub administrație ungară, până pe aliniamentul Satu Mare, Carei, Oradea, Salonta, Arad, orașe în care se aflau trupe franceze. Între trupele române și cele ungare trebuia realizată o zonă neutră, în care trupele franceze urma să acționeze ca o forță de interpunere între cele două armate. A doua zi, Consiliul Suprem al Conferinței de Pace a confirmat hotărârea Consiliului Militar Interaliat.

În ziua de 24 februarie/9 martie 1919, Guvernul de la București a fost înștiințat despre această hotărâre, dar i s-a solicitat ca armata noastră să nu înainteze până pe aliniamentul stabilit, pentru a se evita incidentele dintre trupele române și cele maghiare.

Înștiințarea Guvernului maghiar la 6/19 martie despre decizia adoptată la Paris, indicându-i-se aliniamentul pe care trebuia să se replieze, a fost urmată de o reacție

agresivă a trupelor ungare, care și-au intensificat acțiunile împotriva românilor din zona care urma să fie evacuată.

Față de situația creată, la 7/20 martie guvernul ungar condus de Dénes Berinkey a respins „Nota Vyx” (la 6/19 martie 1919, colonelul francez Fernand Vyx a prezentat Ungariei nota prin care i se

Mihaly Karoly (premierul ungar, primul din stânga) și Dénes Berinkey (primul din dreapta), care i-a urmat, pentru trei luni, ca premier

numai tuturor statelor vecine de a arăta aceeași moderație și de a face aceleași sacrificii în interesul păcii, al liberei dezvoltări a popoarelor și progresului economic al Europei.”

In acel context general al relațiilor internaționale, în special cu cei doi vecini menționați, la sfârșitul lunii ianuarie 1919 trupele române din Transilvania ocupaseră aliniamentul Sighetul Marmației, Baia Mare, Zalău, imediat est Ciucea, Zam (în Valea Mureșului). Diviziile 6 și 7 Infanterie și 2 Vânători aveau forțe puține la contact cu adversarul, dispuse pe un front larg, în condițiile în care li se stabilise și misiunea de a asigura ordinea și siguranța pe o mare suprafață, având ca limită estică orașele Reghin, Mediaș, Sibiu (exclusiv), deoarece nu se finalizase constituirea celor 15 companii de jandarmi preconizate.

Abia spre sfârșitul lunii februarie s-a încheiat procesul de constituire a regimentelor de jandarmi de la Brașov, Cluj și Arad, ceea ce a dat posibilitatea celor trei divizii să constituie un dispozitiv de apărare adecvat cerințelor impuse de situație. Relativa liniște din Transilvania din iarna 1918 – 1919 a asigurat condiții pentru concentrarea

**Generalul
Gheorghe Mărdărescu**

de noi forțe ale armatei române în acest spațiu, astfel încât comandantul Comandamentului Trupelor din Transilvania să dispună de majoritatea structurilor luptătoare, de comunicațiile și logistica necesare pentru eventuale operații militare de amploare. Totodată, în baza cadrului juridic și normativ elaborat de statul român și dat publicității la 7/20 și 8/21 februarie 1919, a colaborării cu Comandamentul General Teritorial Sibiu, a început procesul de constituire a comandamentelor Corpurilor 6 și 7 Armată, care urma să aibă în componere Diviziile 16 – 21 Infanterie.

Resursele umane și materiale limitate au impus ca inițial să fie constituite doar Diviziile 16 și 18 Infanterie,

având unitățile dislocate la nord și sud de râul Mureș. S-a realizat astfel o creștere graduală, cantitativă și calitativă, a capacității combative a trupelor române din Transilvania, absolut necesară în condițiile în care structurile informative ale statului și armatei române au transmis date îngrijorătoare în legătură cu intențiile guvernului de la Budapesta și pregătirea armatei maghiare pentru acțiuni împotriva trupelor noastre.

Acesta a fost și motivul pentru care la 9/22 februarie 1919 Ion I.C. Brătianu a înaintat președintelui Conferinței de Pace o notă prin care îl înștiința despre „uneltirile ungurești din teritoriile românești din Transilvania, care au creat o stare de lucruri de o gravitate crescândă, solicitând măsuri urgente spre a se asigura protecția concetățenilor noștri dezarmați”.

Demersul șefului delegației române avea la bază realitatea din Transilvania, unde autoritățile ilegale maghiare, dirijate de la Budapesta, desfășurau o amplă propagandă antiromânească, constituiseră organizații comuniste în care atrăgeau și români din zonele miniere, care acționau pentru destabilizarea situației, crearea unei stări de neîncredere în autoritățile române, ceea ce a impus o reacție fermă din partea conducerii țării pe plan intern și extern. Acestor acțiuni li se adăugau cele de intimidare a populației românești în general, a intelectualității în special, dovadă fiind asasinările individuale sau colective planificate și executate de bandele înarmate

Regele Ferdinand și regina Maria trec în revistă Divizia 2 Vânători

PROBLEMA DOBROGEI ȘI A CADRILATERULUI LA CONFERINȚA DE PACE DE LA PARIS ÎN DOCUMENTE BRITANICE

ALEXANDRU PIȚIGOI

Dobrogea a fost integrată României la sfârșitul Războiului de Independență (1877 – 1878), după semnarea Tratatului de la Berlin, care punea capăt conflictului militar ruso-român-otoman. Cadrilaterul sau Dobrogea de Sud, cum mai este cunoscută zona, a fost atașată României după Tratatul de la București, din 1913, care încheia cel de-al doilea război balcanic, purtat între Bulgaria, pe de-o parte, și Serbia, Muntenegru, Grecia, Imperiul Otoman și România. Motivația pentru această anexare era de natură strategică, dar și geopolitică. Conform opiniei strategilor militari de la București, în Dobrogea era esențială calea ferată care lega Bucureștiul, prin podul de la Fetești – Cernavodă, de Constanța, cel mai important port al țării. Prin mutarea graniței mai spre sud de această rută, ea era mai ușor de apărat. Alți cercetători afirmă că anexarea Cadrilaterului a fost doar o măsură de forță a guvernului român condus de Titu Maiorescu, pentru a arăta întâietatea României în problemele Balcanilor.

În urma păcii de la București, din 7 mai 1918, pe care România a fost obligată să o încheie cu Puterile Centrale, Cadrilaterul era anexat de Bulgaria, partea română cedând și o parte din Dobrogea de Nord, iar granița se muta la sud de linia Rasova-Agigea.

După încheierea Primului Război Mondial a început o adevărată cursă diplomatică între România și Bulgaria pentru posesia Cadrilaterului. Încă de la începutul anului 1919, guvernul român insistă pentru a-și reinstala administrația în Dobrogea. O telegramă care sosea la Foreign Office, remisă și celorlalte misiuni aliate de la Iași, protesta împotriva atitudinii favorabile a Aliaților față de Bulgaria și refuzul lor de a permite României să-și re-

instaleze administrația în Dobrogea. Harold Nicolson, membru al delegației britanice prezente la Conferința de Pace de la Paris, nota pe marginea acestei telegramă că nu trebuie luată în seamă. La Foreign Office exista un interes direct pentru viitorul acestei provincii. În Dobrogea se afla o Misiune militară britanică cu rolul de aplană orice tip de fricțiuni între români și bulgari. În opinia lui Nicolson, era nevoie de o soluție definitivă în această dispută teritorială, și nu de un experiment.

**O propagandă
bulgară
foarte activă**

De cealaltă parte, organizația bulgărească „Dobro-

genii“ cerea un protectorat britanic, care să păzească interesele populației bulgare din regiune. Pentru a da greutate demersului lor, aminteau de modelul protectoratului francez și rusesc asupra populației non-musulmane din Imperiul Otoman. Canalul de dialog între bulgari și Foreign Office, pe tema protectoratului, trecea prin persoana directorului Informațiilor Militare Britanice, William Thwaites, care avea ofițeri trimiși în Dobrogea. Răspunsul de la Foreign Office a fost cât se poate de concis: „nu era nevoie de niciun protectorat; atâta timp cât în zonă sunt prezente trupe britanice, este o garanție suficientă că interesele tuturor minorităților din zonă sunt protejate“. Alexander Wigram Leeper,

cerea să-și retragă trupele pe aliniamentul stabilit), apoi a demisionat, puterea la Budapesta fiind luată de un guvern format din socialiști și comuniști, condus de Sándor Gárbai, în cadrul căruia Ministerul de Externe a revenit lui Béla Kun. În calitate de lider al Partidului Comunist Ungar, finanțat de guvernul bolșevic de la Moscova, Béla Kun a fost inițiatorul și creatorul, la 8/21 martie, al Republicii Ungare a Sfaturilor, al cărei obiectiv principal era ca, în colaborare cu bolșevicii ruși, să realizeze cel puțin parțial, mult visata Ungarie Mare. Ignorând realitățile politice și militare din Europa Răsăriteană, hotărât să recupereze Ardealul pe calea armelor, guvernul de la Budapesta a întreprins măsuri rapide pentru ridicarea capacității de luptă a armatelor, deși țara era izolată politic și militar, cu resurse limitate pe toate planurile.

Din însărcinarea Consiliului Militar Interaliat, generalul britanic Jan Christiaan Smuts a solicitat Executivului de la Budapesta să pună în aplicare decizia Conferinței de Pace din 12/25 februarie, cerință respinsă de Béla Kun, care, mai mult, a solicitat ca trupele române să se retragă pe aliniamentul râului Mureș, așa cum fusese stabilit prin Convenția de la Belgrad din 31 octombrie/13 noiembrie 1918.

Față de atitudinea guvernului de la Budapesta, guvernele de la Londra și Paris au

Generalul britanic
Jan Christiaan Smuts

decis să acorde libertate de acțiune armatei române pentru luarea sub control a teritoriului care i se cuvenea, stabilit de principiu în urma discuțiilor care avuseseră loc la 8/22 februarie 1919. În acele condiții, premierul britanic David Lloyd George a anunțat disponibilitatea guvernului său de a pune la dispoziția armatei române materialul necesar pentru 100.000 militari, în timp ce Georges Clemenceau i-a comunicat confidențial premierului român că Aliații decisese deja „în favoarea unei acțiuni militare energice împotriva puterii bolșevice de la Budapesta.”

Puterile Aliate și Asociate au tergiversat luarea unei decizii în privința acordului ca armata română să înainteze

spre vest, fapt ce a asigurat timp pentru creșterea capacității combative a armatei ungare. Decidenții politici de la Budapesta au respins toate cerințele „misiunii Smuts”, răspunzând că ele erau „de așa natură, încât nu pot fi acceptate decât ca ordine pentru oricine ar fi dispus să-și asume guvernarea țării.”

In cursul lunilor februarie și martie 1919, factorii de decizie militară români au întreprins activități și acțiuni care au vizat viitoarele operații militare, între care stabilirea potențialului adversar, fiind identificate șase divizii de infanterie și două de cavalerie, cu efective estimate la 57.907 ofițeri și trupă, constituiți în 72 batalioane de infanterie, 27 escadroane și 19 baterii, dislocate la contact cu trupe cehoslovace, sârbe și române, dintre care în fața trupelor noastre se aflau 12 batalioane și două baterii de artilerie, ceea ce evidenția o concentrare a efortului împotriva armatelor română și cehoslovacă. Comandamentul Trupelor din Transilvania avea la dispoziție 43 batalioane de infanterie, 20 escadroane și 36 baterii de

artilerie, superioritatea cantitativă fiind evidentă.

În același timp, spațiul geografic dintre linia de contact și arcu carpatic a fost împărțit în zona operațiilor militare și cea de supraveghere, fiind stabilite forțele și mijloacele destinate, cât și misiunile care le reveneau.

(Va urma)

Sándor Gárbai, vorbind mulțimii

origine turcă sau bulgară. Din acest punct de vedere, potrivit britanicilor, bulgarii „aveau un caz solid“. Concluzia lui era că menținerea trupelor de ocupație britanice în zonă era singura soluție, în ciuda neliniștilor guvernului român.

D'Esperey interzice accesul trupelor române

În teren, locotenent-colonelul Constantin Căpităneanu, șeful biroului de legătură al Diviziei 26 engleze, raporta lui Radu Rosetti (ofițer de legătură pe lângă Comandamentul Trupelor Aliate din România și Rusia Meridională): „Instalarea jandarmilor și funcționarilor [români – n.a.] la sate dă naștere la revolte și uneori chiar la vărsări de sânge, bulgarii spunând că mai bine să fie împușcați de englezi sau să emigreze în masă decât să primească autoritățile române. Ei pun acest lucru în aplicare, însă sunt opriți de englezi de a transporta avutul lor“.

Generalul britanic Walter Greenly, conducătorul Misiunii militare britanice, cerea ca trupelor române să li se permită să intre în Dobrogea și să ocupe partea de nord și centrală, iar trupele britanice din Divizia 26 să rămână doar în partea de sud a acestei regiuni, pe post de tampon între trupele române și cele bulgare. În opinia ofițerului, dacă diplomația britanică ar sprijini un astfel de demers, ar mai liniști Bucureștiul, care era de părere că politica Marii Britanii în această chestiune era pro-bulgară. Cu referire la

trupele britanice de aici, ele trebuia instruite să nu fraternizeze în niciun fel cu soldații bulgari. Alexander Wigram Leeper și lordul Curzon (în momentul respectiv ocupând funcția de Lord President of the Council, cel care prezenta problemele în lucru monarhului britanic, fiind și membru al guvernului) se declarau de acord cu propunerea lui Greenly, dar se făcea precizarea că în sudul Dobrogei, așa-numitul Cadrilater, trebuia trimis un număr redus de soldați români, însoțiți permanent de trupe britanice. Se cerea trupelor britanice din regiune dezarmarea totală a populației bulgare civile, pentru „a evita astfel eventuale neplăceri în viitor“. Opoziția la aceste propuneri venea de la guvernul francez, care, prin vocea generalului Franchet d'Esperey, interzicea accesul trupelor române în Dobrogea pe termen nelimitat.

George Barclay, ministrul britanic la București, semnala că opinia publică și politicienii de la București erau iritați de tratamentul preferențial care – se considera – i se aplică Bulgariei la Paris. În capitala României au apărut știri conform cărora ofițeri britanici participau la baluri organizate de oficialitățile bulgare și petreceau alături de ofițerii bulgari. Mai mult, exista opinia generală că trupelor române nu le era permis să pătrundă în Dobrogea, pentru că guvernul bulgar a cerut asta, iar guvernul român „nu era în niciun fel ascultat la Conferința de Pace“.

Pentru a studia mai bine situația din regiune, Informațiile militare britanice au preluat de la Marele Stat Major

bulgar o situație demografică a celor două părți ale Dobrogei, făcută cu puțin timp înainte de retragerea armatei bulgare din zonă. Conform documentului, în Dobrogea de Nord erau până la 110.000 de bulgari, 40.000 de ruși, 8.000 de germani, aproape 40.000 de turci și 90.000 de români. În Cadrilater existau 135.000 de bulgari, 105.000 de turci, 6.000 de români și 36.000 alte etnii. Diplomații britanici erau uimiți de cifrele remise de bulgari cu privire la situația din Dobrogea de Nord, deoarece în 1913 aici erau peste 168.000 de români – sau chiar 190.000 – și 48.000 de bulgari. Dacă în 1918 situația era cea prezentată de bulgari, existau doar două explicații: bulgarii au expulzat foarte mulți români și au desfășurat o colonizare la o scară uriașă în regiune sau datele erau false. Cu privire la Cadrilater, datele erau mai aproape de adevăr. Din datele britanice, neactualizate după război, în

 William Thwaites

membru al delegației britanice la Paris, menționa pe marginea acestor discuții între militari și diplomați că misiunea trupelor britanice era de a păzi minoritățile din Dobrogea, dar în același timp politica britanică de aici nu trebuia să creeze în niciun fel tensiuni la București și să afecteze într-un mod negativ interesele britanice în România.

Profesorul A. Volkov, reprezentant al organizației „Dobrogea”, formată din emigranți bulgari din Dobrogea, a remis ambasadorului britanic la Berna, Horace Rumbold, mai multe memorandume și petiții. Acestea erau destinate prim-ministrului britanic David Lloyd George, pentru „a lua o hotărâre potrivită cu privire la viitorul Dobrogei”. Conștient de resentimentele britanice vizavi de bulgari, Volkov spera ca Londra să ia în considerare nedreptatea făcută Bulgariei prin tratatele de la Berlin și București. El sublinia că în Bulgaria, minoritățile au libertăți civile și sociale, pe când în România ele nu aveau niciun fel de drepturi, iar administrația românească era coruptă și arbitrară. În cuprinsul documentului nu se făcea referire la comunitatea românească din Dobrogea, chiar dacă se vorbea intens de drepturile etniilor din regiune.

Un alt document emis de același profesor Volkov amintea că promisiunile românești privind acordarea de libertăți populației bulgare din zonă au fost încălcate de guvernul român. Conform lui Volkov, pentru a-și păstra naționalitatea și originea etnică, bulgarii care locuiau în Dobrogea au trebuit să emi-

Caricatura îl înfățișează pe regele Carol I îndreptând pistolul spre regii Petru I al Serbiei și Constantin I al Greciei, în timp ce lua Dobrogea de Sud din buzunarul regelui Bulgariei, Ferdinand I

greze în Statele Unite ale Americii. În timp ce în S.U.A. emigranții bulgari au școli, ziare și biserici în care pot folosi limba bulgară, în România nici măcar anunțurile mortuare nu erau acceptate în limba nativilor bulgari. În opinia autorului, Dobrogea înseamnă Bulgaria și preciza că la 22 septembrie 1918 a avut loc la Babadag o mare adunare, la care au participat 34 de delegați români, 28 ruși, 223 bulgari și 15 turci, care a hotărât anexarea Dobrogei la Regatul Bulgariei.

Următorul document emis de Volkov are mai degrabă o abordare sentimentală. El folosea cuvinte sau formule lingvistice precum copil, mamă, bătrâni, cimitirul eroilor, luptă pentru libertate, triumful luptei eroice pentru Dobrogea. Autorul era deranjat de un articol publicat în *Le Temps*, care nota „primirea caldă făcută soldaților români” la întoarcerea lor în Dobrogea. Volkov amintea de 25.000 de dobrogeni jefuiți, cei mai mulți bulgari, de trupele ro-

mâne. Leeper, cel care a analizat din partea Foreign Office-ului aceste documente, nota că administrația românească din Dobrogea de Nord a dus la un progres vizibil al acestei regiuni, pornind de la o „salvătate veritabilă”. Abuzurile de care erau acuzați românii, se aplicau din punctul lui de vedere și acțiunilor trupelor bulgare după 1916. Diplomatul sublinia că în documentele bulgare emise către Lloyd George nu era menționat că în 1913, peste 55% din populația Dobrogei de Nord era românească, iar 15 – 18% erau bulgari. În schimb, în sudul Dobrogei situația era diferită, majoritatea populației era de

Harold Nicolson

nu exista nicio dovadă pentru aceste acuzații. S-a admis spionajul, dar referitor la contrabanda făcută de oameni în uniforme britanice, nu exista nicio informație. Comandantul diviziei, generalul Milne, a luat hotărârea ca interpreții bulgari să nu mai poarte uniforme britanice. Aceștia erau singurii bulgari care aveau acces la însemne distinctive aliate. După ce au fost analizate mai multe rapoarte britanice pe această temă, care a preocupat Foreign Officeul, putem conchide că nu s-a găsit nicio dovadă care să arate implicarea trupelor din Divizia 26 în presupuse activități ilegale sau chiar fraternizare cu populația bulgară din regiune.

Guvernul român a emis o nouă notă Aliaților, în care solicita permisiunea de a trimite grăniceri în Dobrogea, pentru a opri contrabanda susținută făcută de bulgari. Oficialii români subliniau că Dobrogea era teritoriu românesc, iar situația de atunci permitea Bulgariei să ceară un teritoriu de la un stat

Eyre Crowe

care a învins în război. Conform analizei britanice, „bulgarii și-au continuat practica lor obișnuită de a jefui bunurile vecinilor”. Trimiterea unor trupe românești în regiune era posibilă, din punct de vedere britanic, doar în nordul și centrul Dobrogei, unde românii erau majoritari. În Cadrilater situația era mai încurcată, dar concluzia era clară: „administrația civilă românească trebuia protejată de trupe românești și aliate”. Trupele britanice prezente în România trebuia să mai rămână în această provincie. Diplomatul considera că suve-

ranitatea regatului român nu trebuia amestecată cu o eventuală ajustare a frontierei, care trebuia făcută de comun acord de guvernul român și Conferința de Pace.

Căpitanul Ker, prezent în Cadrilater, a trimis către lordul Curzon o scrisoare în care menționa injustețea și absurditatea unei „eventuale re-instalări a trupelor române în zonă. Populația de aici era formată doar din bulgari care suferiseră de pe urma abuzurilor armatei române în timpul ocupației acestui teritoriu” începând cu anul 1913. Se poate observa folosirea cuvântului „ocupație”, ceea ce sugerează că ofițerul britanic preluase retorica oficială a Sofiei în această chestiune. În finalul scrisorii erau menționate sentimentele filo-britanice din Dobrogea, iar o eventuală introducere a trupelor românești era inutilă, conchidea Ker. Leeper se îndoia de justetea afirmațiilor lui cu privire la intrarea trupelor române într-o zonă care le aparținea din punct de vedere juridic. Din punctul lui de vedere, orice rectificare teritorială în Dobrogea sau în Cadrilater se putea face doar cu consimțământul guvernului român. Dacă se amâna mai mult intrarea trupelor românești în această regiune, se risca prejudicierea intereselor sale în Dobrogea. Alexander Wigram Leeper a fost un permanent susținător al cauzei românești în Dobrogea, chiar dacă poziția lui a fost uneori contrarcarată de Eyre Crowe.

Generalii George Milne (dreapta) și Franchet d'Esperey (centru), pe frontul din Macedonia, 1917

(Va urma)

zonă erau 135.000 de turci, 116.000 de bulgari și doar 6.000 de români. Oricum Leeper conchidea că datele oferite de Marele Stat Major bulgar reprezentau doar un alt mecanism de propagandă pentru câștigarea simpatiei Marii Britanii.

Mână liberă pentru a stabili frontierele Dobrogei

Ofițerii britanici din Informațiile militare trimiși în Balcani au început să expedieze rapoarte privind agitații în Dobrogea și apariția unor frământări sociale. Generalul Greenly considera că aceste probleme au apărut după ce bulgarii și-au dat seama de neputința românilor. Trupele britanice erau suficiente doar pentru a ocupa poziții-cheie în regiune. Ofițerul britanic credea că bulgarii erau încurajați de o propagandă activă, care i-a făcut să creadă că vor câștiga mai mult dacă se vor opune față de autorităților române și vor provoca revolte. În opinia lui Greenly situația putea fi dezamorsată printr-o declarație fermă conform căreia „Dobrogea revenea în întregime României, iar administrația ei era susținută de trupe aliate și românești. Dacă bulgarii vedeau suficiente trupe, probabil înțelegeau situația”.

Directorul Informațiilor militare britanice s-a adresat Foreign Officeului în această chestiune. Răspunsul conducerii diplomației britanice a venit la scurt timp. Conform documentului emis, Marea Britanie nu recunoștea tratatul

semnat cu România la intrarea acesteia în război în 1916 (*Magazin istoric*, nr. 2/2019), de aceea Marile Puteri aveau mână liberă pentru a stabili frontierele Dobrogei. În aceste condiții lordul Curzon nu putea permite ca trupele românești să pătrundă în regiune. Conform lordului Curzon, prima măsură care trebuia luată pentru a potoli tensiunea de aici era ca, în înțelegere cu generalul Berthelot, să fie majorat numărul trupelor de ocupație aliate din Dobrogea, fără să fie folosite trupe românești în acest scop. Eyre Crowe, secundul lordului Hardinge (sub-secretar permanent la Foreign Office, din 1920 ambasador la Paris) la Conferința de Pace, a fost foarte deranjat de implicarea Ministerului de Război în problemele diplomatice și mai ales de propunerile venite de la generalul Greenly: „Ar trebui să nu mai abordeze această chestiune. Foreign Officeul nu i-a cerut opinia”, cu privire la trimiterea de trupe românești în Dobrogea.

Punctul de vedere al diplomaților englezi poate să fie înțeles prin prisma denunțării tratatului semnat între România și Antanta, în 1916. Dacă acel document nu mai era valabil din punct de vedere juridic, atunci Marea Britanie și celelalte Puteri, prezente la Conferința de Pace, puteau trasa o graniță care să respecte dezie-

rate etnice, istorice sau demografice, fără a mai ține cont mult de politică.

Ministerul de Externe român considera că Legația României la Londra trebuia să facă toate eforturile pentru ca presa britanică să prezinte Dobrogea drept un teritoriu românesc, garantat prin tratatul din august 1916 de Anglia și aliații săi. Se pare că diplomația românească înțelegea cât de importantă era câștigarea opiniei publice engleze.

Orice rectificare teritorială, doar cu consimțământul românilor

Chiar dacă în zonă era prezentă Divizia 26 britanică, situația se tensiona între bulgari și români. Guvernul de la București a trimis o informare Londrei prin care anunța că bulgari echipați cu uniforme britanice făceau contrabandă și spionaj în zona Dobrogei. Din punct de vedere britanic,

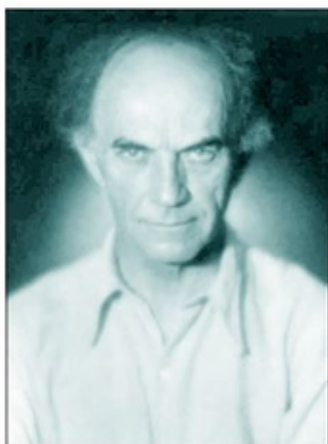
Prizonieri capturați de armata bulgară în Dobrogea în 1916; de la stânga: un rus, doi sârbi, un român și un tătar

reprezentat înăbușirea procesului reformist din Cehoslovacia, cunoscut drept „Primăvara de la Praga“. România nu a fost invitată la reuniunile care au pregătit invazia, nu a participat la ea, iar Nicolae Ceaușescu, în celebra scenă a balconului, a criticat în termeni foarte duri intervenția Uniunii Sovietice și a aliaților săi din Pactul de la Varșovia.

În pofida acestei situații, regimul de la București a fost foarte atent la modul cum publicațiile tratau poziția Moscovei în diverse evenimente din trecut. Din acest punct de vedere, cazul revistei *Magazin istoric* este cât se poate de relevant.

Revista a început în nr. 2/1968 publicarea fragmentelor din jurnalul lui Nicolae D. Cocea (1880 – 1949), cunoscutul jurnalist de stânga, participant la revoluția bolșevicilor din Rusia (1917) și care l-a întâlnit și pe Vladimir Ilici Lenin. Un al doilea fragment a apărut în nr. 5/1968. În nr. 6/1968, vigilența cenzorilor a crescut, astfel că ei au ridicat în fața conducerii revistei problema unor pasaje referitoare la poziția Moscovei în conflictul sovieto-finlandez din anii 1939 – 1940. „Politica actuală a Sovietelor nu înlesnește oare sau nu justifică o asemenea reînnoită sfântă alianță? Și dacă o pregătește – scria Cocea –, va fi în stare Rusia să reziste, acum, când granițele ei sunt limitrofe cu ale Germaniei, coaliției acesteia formi-

N.D. Cocea...

dabile? La asta se reduce toată problema, dacă temerile mele se realizează. La asta se gândesc probabil și cei de la Moscova. Și tot pentru asta, bănuiesc, vor lua din vreme măsurile necesare împotriva regimului burghez din Finlanda, oricât de riscante sau de dureroase ar fi în realitate și de imorale în aparență [...] Telegramele privitoare la diferendul fino-sovietic, din ce în ce mai alarmante. Moscova tace. Vorbesc Londra, Roma, Berlinul și Parisul. Presupuneri, bănuieli, interpretări, mai mult decât fapte. Conflictul recent de graniță mi se pare prea derizoriu, ca să justifice o intervenție armată. Denunțarea pactului de ne-

agresiune, da. Dar nu război. Și în orice caz, nu un război de cucerire, de anexiune totală, pe temeiul unui pretext așa de ridicol; Sistemul sau procedeul prea ar mirosi a nazism [...] Mă tem că m-am înșelat. Telegramele, deși confuze, adesea contradictorii, lasă totuși să se întrevadă îndeajuns că la granița fino-sovietică lucrurile iau o întorsătură gravă. Dar de data asta tunurile vorbesc. De o parte și de alta a graniței s-ar fi schimbat focuri de tun. Avioane sovietice ar fi zburat deasupra Finlandei. Războiul n-ar fi decât o chestie de săptămâni până la înghețarea lacurilor – sau de zile. Să aibă darul prevederii sau să fi fost bine informat F.?

Dacă războiul izbucnește – concluziona N.D. Cocea –, dacă Sovietele iau ofensiva, o nouă problemă de conștiință, cu mai multă acuitate decât după invazia în Polonia, se va pune oamenilor de bunăcredință“.

Deși redacția și-a apărut punctul de vedere, invocând realitatea istorică din urmă cu trei decenii, pasajele de mai sus au fost scoase din fragmentele publicate în numărul respectiv.

Tot N.D. Cocea a creat probleme și la următorul număr, 7/1968, care a fost cenzurat și dat la topit, astfel că s-a publicat unul dublu, 7 – 8/1968. Principala problemă la acel număr a constituit-o un alt articol semnat de Al.Gh. Savu,

... și degetul lui Stalin

MAGAZIN ISTORIC CENZURAT

PETRE OTU

Apariția primului număr al revistei *Magazin istoric*, în aprilie 1967, a reprezentat o surpriză pentru cititorii din România. Revista s-a impus rapid în peisajul publicisticii istorice românești, prin subiecte dintre cele mai atrăgătoare, prin calitatea colaboratorilor și a materialelor publicate.

Se dorea, așa cum s-a mai spus, popularizarea istoriei în rândul unui public cât mai larg, formarea culturii istorice, desigur, în forma dorită de regimul politic de atunci. Afirmarea publicației s-a datorat și dezghețului cultural, promovat la sfârșitul regimului Dej și continuat de noul lider Nicolae Ceaușescu, timp de câțiva ani, respectiv până la adoptarea programului ideologic în vara și toamna anului 1971. Acest fapt a îngăduit depășirea multor restricții și distorsiuni majore din cercetarea și scrierea istoriei de până atunci, introducerea în circuitul public a unor subiecte atrăgătoare din istoria națională și universală, reliefați profilului unor personalități politice, științifice, militare, culturale românești și străine.

Cu toată această atmosferă mai relaxată și revista *Magazin istoric*, ca toate publicațiile de specialitate sau de popularizare, a fost supusă controlului strict al cenzurii, care a rămas, în continuare, una dintre cele mai temute instituții (*Magazin istoric*, nr. 4/2007). Obținerea „Bunului de Tipar” („BT”) era un obstacol foarte dificil, reprezentând un adevărat coșmar pentru autori, redacții și edituri. O demonstrează din plin notele cenzorilor din anii de început ai *Magazinului istoric*.

Biserica Sfânta Sofia simbol sacru al orașului

În anul 1968, relațiile dintre România și Uniunea Sovietică au cunoscut momente de mare încordare. La întâlnirea partidelor comuniste și muncitorești de la Budapesta (26 februarie – 5 martie), care avea sarcina pregătirii Consfățuirii internaționale ce urma să aibă loc la Moscova în anul următor, delegația Partidului Comunist Român, condusă de

Paul Niculescu-Mizil, a părăsit reuniunea. Motivul l-a reprezentat acuza de naționalism, lansată vehement de Partidul Comunist Sirian, evident un interpus al Moscovei.

Două luni mai târziu, în perioada 14 – 18 mai, Charles de Gaulle, președintele Franței, a vizitat România, Bucureștii confirmând prin aceasta politica de deschidere față de Occident.

Dar, fără îndoială, cel mai tensionat episod, care a generat o criză fără precedent în relațiile româno-sovietice, l-a

atâta timp cât nu vor fi publicate documentele epocii de către toate țările participante la Primul Război Mondial. A. Călinescu manifesta o vie îngrijorare și în legătură cu influența revoluției bolșevice din Rusia asupra opiniei publice din România și cu starea de descompunere a armatelor rusești, din cauza căreia frontul românesc a rămas descoperit.

Ținând seama de contextul politic al acelor zile, când exista temerea unei agresiuni asupra României din partea Uniunii Sovietice, la sugestia organelor superioare de partid, redacția a hotărât scoaterea materialului.

Numărul 9/1968 a fost unul cu probleme, el fiind în cele din urmă retipărit (*Magazin istoric*, nr. 4/2007). Una dintre cauze a fost și articolul lui Tudor Teodorescu Braniște, *De patru ori condamnat la moarte*, scos din sumar, întrucât prezenta unele acțiuni desfășurate de asociația „Ardealul” în rândul studenților și intelectualității împotriva Dictatului de la Viena.

Controverse în jurul grafiei limbii române

Având un profil enciclopedic, revista *Magazin istoric* a fost preocupată și de istoria limbii române, găzduind în paginile sale interviuri cu mari lingviști români, cum ar fi

Alexandru Rosetti, și publicând diverse materiale pe această temă. Unele dintre ele nu au scăpat vigilenței cenzurii, mai ales că vehiculau idei ce veneau în contradicție cu hotărârile oficiale ale regimului.

Un astfel de exemplu îl reprezintă articolul *Dicționarul lui Iosafat Snagoveanu*, semnat de Radu Tempea și Catina Muscan, apărut în numărul 10/1968. Iosafat Snagoveanu (1797 – 1872) a publicat la Paris, în 1867, *Vocabulariu de câteva cuvinte, explicate în românește și franțuzește*. Prezentându-l

și am observat chiar că în Transilvania și Moldova se pronunță câne și pâne, deci într-o fonetică foarte apropiată de latină. Scris cu î din i, un romanist, obișnuit mai degrabă cu citirea scrierilor mai mult decât cu vorbirea directă, e pus fără îndoială și la supra-documentare arheologică. Se pun aceleași întrebări și la vocala u în cuvântul sunt, care se pronunță mai adesea decât sînt (așa cum se scrie după noua ortografie). Exemple nenumărate ne stau la îndemînă, cuvinte ce au primit pe î din i în loc de â din a, fără ca modificarea să aibă o argu-

mentare științifică, să fie cerută de evoluția limbii, să existe vreun considerent etimologic, fonetic etc. Revenirea la â din a, doar pentru cuvântul român, România și derivatele – așa cum arăta într-un articol anterior acad. Al. Rosetti [*Magazin istoric*, nr. 9/1968] – este o măsură parțială. Nu se justifică vitregirea

celorlalte. Iată câteva reflecții, câteva întrebări care ne revin pe buze privind acest tablou, am îndrăzni să spunem genetic, al limbii române, acest dialog direct al celor două limbi neolatine cu limba lor de bază. Sperăm că aceste întrebări vor găsi ecou și răspuns la cei care veghează la scrierea corectă, logică, științifică a limbii.”

Evident, cenzura n-a fost de acord cu propunerea, pasajul fiind eliminat din articol.

(Va urma)

Avion sovietic doborât de finlandezi

cititorilor, cei doi autori se pronunțau pentru renunțarea scrierii lui î din i și revenirea la scrierea lui â din a. „Din nou se naște întrebarea la care specialiștii sînt solicitați să răspundă: de ce s-a renunțat la â din i pentru cuvintele de origine latină? Cum ar fi, de pildă, la cuvântul pîne, care provine din latinescul *panis*, sau cîine, care provine din *canis*? Argumentul unei modificări fonetice intervenite în evoluția limbii nu se poate aduce. Se spune pîne și cîine

despre fostul prim-secretar al P.C.R., Ștefan Foriș. Pasajul incriminat din N.D. Cocea, cu referire la anul 1939, era următorul: „Am înghițit ani de-a rândul și fumul înecăcios de tămâie care se ridica din toate cădelnițele oficialității sovietice sub nasul lui Stalin! Genialul Stalin! Se inaugura o uzină? Stalin a proiectat-o! Se înmulțeau tractoarele? Stalin le-a pus roțile! Rămănea o rusoaică îmborțosată? Degetul lui Stalin!”. Pasajele subliniate au fost eliminate, dar redacția a continuat publicarea fragmentelor din *Jurnalul* lui N.D. Cocea și în numărul dublu, 7 – 8/1968.

Intervenția Moscovei în Cehoslovacia (20/21 august 1968) a creat, din nou, probleme redacției revistei. Pentru a marca împlinirea a trei decenii de la acordul de la München (29 septembrie 1938), prin care Marea Britanie, Franța, Germania și Italia au decis transferul către cel de Al Treilea Reich al așa-numitei „regiuni sudete”, parte componentă a Cehoslovaciei, s-a prevăzut includerea în sumarul numărului 9/1968 a articolului *Pactul infamiei. München '38*, autorul fiind N. Minci, redactorul-șef adjunct al publicației. Materialul analiza atât conduita agresivă a Germaniei, cât și politica conciliatoare a Angliei și Franței. Autorul sublinia ideea că opoziția reală, fermă, a Angliei și Franței – superioare din punct

Paul Schmidt, în centru

de vedere economic și militar, în acel moment, alături de cea a Uniunii Sovietice, menționată expres – ar fi împiedicat cu siguranță realizarea planurilor agresive ale Berlinului.

În completare, revista reproducea și un fragment din *Însemnările* lui Paul Schmidt, interpretul lui Hitler, referitoare la desfășurarea Conferinței de la München, la vizitele lui Ribbentrop la Paris și Varșovia și la presiunile exercitate asupra generalului Beck, ministrul de Externe polonez, pentru cedarea Danzigului.

Ținând seama de tema articolelor și de momentul în

care urma să apară cele două materiale, cenzura a cerut redacției să obțină viză superioară, respectiv a Secției de propagandă a Comitetului Central al Partidului Comunist Român. În cele din urmă, s-a decis nepublicarea articolului lui N. Minci.

Tot în numărul 9/1968 urma să înceapă publicarea memoriilor lui Armand Călinescu, sub îngrijirea istoricului Al.Gh. Savu, redactor-șef adjunct al revistei. Fragmentele din jurnalul lui Călinescu, reproduse în acel număr (anii 1916 – 1917) oglindeau greutățile întâmpinate în urma ocupării unei mari părți a țării de către trupele Puterilor Centrale, refacerea armatei române și luptele de la Mărășești. În acest cadru, Armand Călinescu se referea la combinațiile diverselor partide politice, la amestecul Rusiei în treburile interne ale României. El critica cu asprime demersurile lui Take Ionescu pe lângă Rusia în scopul impunerii sale în guvern și își exprima îngrijorarea în legătură cu trădarea pusă la cale de țarism încă înainte de

1916 prin încercarea de a încheia o pace separată. Călinescu relatează faptul că circulau zvonuri – oarecum confirmate – despre intenția Rusiei de a dezarma pe soldații români și de a anexa Moldova.

Îngrijitorul memoriilor aprecia că nu se va putea ști cât temei aveau aceste zvonuri

Vizita generalului de Gaulle în România, o confirmare a deschiderii către Occident

Monument din bronz, ridicat în 1862 în Kremlinul Novgorodului, pentru a marca Mileniul Rusiei, sosirea lui Rurik în Novgorod

viitoarelor cartiere (*konefi*) Nerevski și Liudin ale Novgorodului, și, față în față cu ele, pe malul răsăritean, pe o colină, al populației slovenilor ilmeni. În 1970 V.L. Ianin, într-o lucrare apărută în editura Universității din Moscova, a lansat opinia că la sfârșitul veacului al IX-lea ar fi existat acolo o confederație de trei triburi: două slave și unul fino-ugric (vesi sau meri). S-a scris și despre posibila alianță a krivicilor nordici și a slovenilor ilmeni la mijlocul secolului al IX-lea (V.V. Sedov). V.L. Ianin i-a legat pe fino-ugrici de tribul merilor, dar, după cum au arătat ultimele cercetări, merii nu au locuit atât de departe de Rostov. Așezarea fino-ugricilor trebuie mai degrabă legată de tribul narvilor (populație de pe Narva), amintiți în cronică o singură dată între popoarele enumerate a fi plătit tribut lui Riurik.

În secolul al X-lea, pe malul stâng al Volhovului, între așezările slave și fino-ugrice, a fost înălțată o cetate („oraș”), care a purtat denumirea de Detineț. Mai degrabă acest

Detineț este „orașul nou” față de așezările vechi și față de centrele fortificate, Ladoga și orașul lui Riurik. În jurul Detinețului a crescut Novgorodul, care cuprindea la mijlocul veacului al X-lea cinci cartiere. Volhovul împărțea orașul în două, partea sofioță și cea neguțătoarească. În partea sofioță, pe lângă fortăreața din lemn, din 1044 din piatră, se înălța Catedrala Sfânta Sofia, construită de meșteri bizantini la jumătatea veacului al XI-lea, la porunca marelui cneaz al Kievului Iaroslav cel Înțelept. Novgorodenii au jurat „că vor muri pentru Sfânta Sofia” lor. Biserica a devenit un simbol sacru al Novgorodului.

Pe coajă de mesteacăn

Novgorodenii erau descendenții mai multor triburi. Conform mărturiilor din cronici, în afară de merii fino-ugrici și de sloveni, în Novgorod s-au stabilit și varegii-ruși, veniți odată cu Riurik. „De la acei varegi se trag oamenii novgorodeni, iar înainte au fost slovenii”, menționează autorul *Poveștii vremurilor de demult*, Nestor. În veacurile XI și XII în Novgorod au început să sosească fugari din sudul Rusiei.

Toate cele cinci cartiere (*konefi*) ale Novgorodului erau brăzdate de străzi, pe care se aflau casele orașenilor. Străzile erau pavate cu butuci

de lemn, peste care, când era nevoie, erau așezați alții noi. Arheologii au descoperit multe straturi de asemenea pavaj din lemn, care ajungea până la cinci – șase metri.

În cursul descoperirilor arheologice, s-a stabilit și că denumirile de străzi, Cea Mare, a Șerbilor, a Olarilor etc., nu erau legate nici de statutul social al locuitorilor, nici de profesiile lor. Pe toate străzile Novgorodului trăiau și boieri, și clerici, și negustori, și oameni de rând. Aproape fiecare petec de pământ din oraș și fiecare clădire erau proprietatea familiilor boierești, restul locuitorilor luau doar în arendă ogrăzile.

În Novgorod era neobișnuit de larg răspândită știința de carte. Arheologii au găsit peste 1.000 de scrisori pe coji de mesteacăn din secolele X – XIV. Erau scrise de reprezentanți ai tuturor păturilor so-

Curtea lui Iaroslav cel Înțelept, marele cneaz al Novgorodului și Kievului (cca 978 – 1054), și sigiliul său

ciale din Novgorod, de la boieri la robi (șerbi). Prin 2018 la Novgorod s-a găsit scrisoarea pe mesteacăn cu numărul 1.101.

Natura aspră, obișnuința unor lungi expediții comerciale sau militare, încercările foametei, ale epidemiilor și

Am primit acest text prin intermediul doamnei Natalia Mujennikova, directoarea Centrului Rus de Știință și Cultură, căreia îi mulțumim și pe această cale.

Exclusivitate

DOMNUL MARE NOVGOROD

Planul orașului Detinets, de pe malul Volhovului...

... în jurul căruia va crește Marele Novgorod

Prof. dr. T. V. CERNIKOVA
(Moscova)

Așa îl numeau locuitorii lui în veacurile XII – XV. „Novgorodcina“ reprezintă un fenomen aparte în istoria Rusiei vechi a secolelor IX – XV. Există opinia că novgorodenii erau un fel de subetnie specială, de sine stătătoare, în comunitatea popoarelor vechii Rusii. Unicitatea novgorodeană este rezultatul combinației a trei factori: influența naturii, particularitățile procesului Marii migrații a populațiilor spre nordul Câmpiei Est-Europene și trăsăturile evoluției, în secolele IX – XV, a comerțului din nordul Europei.

Ținuturile de la nord-est și sud-est de Golful Finic sunt caracterizate printr-o climă deosebit de aspră. Sezonul rece durează opt – nouă luni. Solul nu este deosebit de fertil. În schimb, pentru în-deletnicirile legate de lemn, păduri, ape curgătoare, condițiile sunt bune. Cea mai veche populație din aceste teritorii, dispuse în jurul Golfului Finic, lacului Ladoga, al lacurilor Onega și Ciud, bazinelor râurilor Neva, Volhov și Ilmen, au fost triburile fino-ugrice. Din veacul al VII-lea d.H. și-au făcut apariția slavii de răsărit – ramura nordică a numerosului trib al krivicilor și slovenii, pe care *Povestea vremurilor de demult* îi de-

numește, după spațiul lor de locuire, ilmeni.

A crescut în jurul Detinețului

În veacul al VIII-lea și prima jumătate a veacului al IX-lea, singurul oraș al Balticii de Răsărit era Ladoga, important centru comercial. L-au întemeiat varegii (scandinavi-normanzi), apoi populația Ladoga a devenit multietnică. Conform datelor arheologice, la mijlocul secolului al IX-lea Ladoga a fost mistuit de un incendiu puternic, consecință a unui război; mai târziu orașul și-a pierdut gloria de altădată. Au început atunci să se ridice alte orașe: Izborsk, apoi

Pskovul krivicilor, Beloozero, al fino-ugrilor. Legendarul Riurik, din tribul varegilor-ruși, recunoscut drept cneaz în 862 de krivici, de sloveni, de vesi și de ciuzi, a construit un orașel al său, la izvoarele Volhovului, de pe malul lacului Ilmen. Iar în veacul al X-lea va apărea Novgorodul, așezat pe pământurile slovenilor ilmeni, pe Volhov, puțin mai la nord de izvoarele lui din lacul Ilmen. Novgorodul va fi cel căruia destinul i-a rezervat marea.

Judecând după materialele arheologice, pe locul Novgorodului de pe malul apusean al Volhovului s-au aflat mai înainte trei cătune: fino-ugric și slaven, situate pe teritoriile

la Novgorod sau în alte ținuturi rusești. În veacurile XI – XII negustorii din insula suedeză Gotland erau principalii parteneri ai novgorodenilor la Marea Baltică. În secolele XIII – XV acest rol a fost preluat de Hansă, uniunea orașelor nord-germane, condusă de Lübeck.

În Apusul Europei novgorodenii furnizau blănuri, miere, ceară, colți de morskă, soiuri prețioase de pește sărat, perle din râurile nordice, in, cânepă, obiecte meșteșugărești. Meșterii Novgorodului nu erau organizați în bresle, dar meseriile înfloreau. De pildă, Novgorodul deținea secretul producerii oțelului de Damasc (forjat, rezistent), iar „arma rusească”, spadele erau foarte apreciate în Europa.

Prin Novgorod tranzitau, de asemenea, spre țările Europei Apusene, mărfuri din Bizanț și din Orient – mătase, brocart, bijuterii, obiecte de lux, arme, mirodenii, fructe. Iar novgorodenii cumpărau de la europeni vin, bere, veselă de argint și cositor, lacăte, fel și fel de obiecte casnice din metal și alte produse manufacturiere – piele, pergament, sticlă, postav de diferite soiuri. Negustorii novgorodeni erau organizați în frății (ghilde de comerț), care aveau visticie și depozite comune. În Gotland exista o casă de comerț a Novgorodului. Oaspeții din Gotland, apoi cei hanseatici au deschis și ei în Novgorod casa lor comercială Peterhof.

O parte dintre locuitorii Novgorodului se ocupau cu cămătăria. S-au găsit chitanțe pe coajă de mesteacăn cu numele celor cu datorii la un boier. Niște pescari garantasera un împrumut cu 360 kg carne de somon. Era un credit

substanțial, dacă avem în vedere că la vremea aceea dijma anuală era în general de 24 – 26 kg de somon.

Rolul important al patronimilor boierești în economia Novgorodului i-a definit orașului și statalitatea. Novgorodul a fost o republică boierească, a cărei vece s-a transformat între 1136 și 1478 într-o pură oligarhie boierească. Între 1136 – 1354 rolul central în conducerea Novgorodului l-a deținut vecea. În cadrul ei se hotărau problemele legate de război și pace, se alegeau conducătorii republicii, *posadnikul* (șeful administrației locale), primul lui ajutor, *tîsiațki* (comandantul oștilor), se cădea de acord asupra candidaturii arhiepiscopului de Novgorod, era invitat un cneaz în calitate de căpetenie militară supremă a Novgorodului.

Participanții la vece, convocată în Piața comercială prin lovituri într-un clopot anume, erau cu toții bărbați liberi, cu gospodării personale bine încheiate. Oratorii se adresau de la o tribună înălțată pe trepte. Ascultătorii își exprimau prin strigăte aprobarea sau refuzul. Din când în când o asemenea manieră de votare

degenera în ciocniri. Partida învingătoare se năpustea asupra celei adverse. Averele posadnikilor învinși era sechestrată, iar ei înșiși obligați să ia calea bejeniei. Așa, de pildă, în 1207 a fost alungat posadnikul Dmitr Miroșkinici. Vecea l-a învinuit a fi supus poporul la noi biruri. Casa și curtea cu acareturi ale lui Miroșkinici au fost arse, satele și slugile vândute, iar profitul împărțit între toți orășenii, câte trei grivne „de dinte”. Un caz similar de „dizgrație” s-a petrecut în 1229.

Reforma lui Lukiei răstoarnă buna rânduială

Uneori se întâmpla ca partea din oraș dinspre Catedrala Sfânta Sofia (cartierele Nerevski, Liudin și Zagorodski) să se pronunțe în vece împotriva zonei neguțătorilor (cartierele Slavenski și Plotnițki). Până în 1354 boierii, negustorii, meșteșugarii și poporul de rând din fiecare cartier aveau aceleași opțiuni la vot, pentru ca în final să fie ales boierul lor ca posadnik. Care posadnik, odată ales, putea împărți bunurile în

Tablou târziu, din 1889, semnat de Klavdi Lebedev, înfățișând sfârșitul vecei, cu Marfa Posadnița eroina momentului

frecventelor incendii dintr-un oraș construit din lemn au făcut din novgorodeni oameni cu un caracter dâr și întreprinzător. Erau oameni mândri. Nu iertau nicio jignire. Așa i-au respins în 1015, nimicindu-i, pe toți varegii năimiți de cneazul Iaroslav, nesuportând acțiunile lor de violență, iar în 1136 „i-au arătat drumul de ieșire din oraș“ cneazului Vsevolod Msistlavici, nepotul vestitului Vladimir Monomahul. Tot de aceea, în 1136, pe pământurile Novgorodului s-a instituit „pentru totdeauna“ forma de stat republicană.

Valoarea vieții unui „smerd“

Novgorodul a intrat în stăpânirea unui teritoriu imens, care s-a extins treptat, ca urmare a colonizării slave. Detășamente înarmate ale novgorodenilor s-au deplasat spre nord, nord-est și nord-vest, pe râuri, cu ambarcațiuni înguste, ușui. Cu forța armelor acești „ușkuinici“ au obligat popoarele răzlețite ale fino-

Ilustrație la cronică despre campania ușkuinicilor, din 1374, pe Volga și Kama

Marele Novgorod cu planul cartierelor lui (koneți)

ugrilor să recunoască autoritatea Novgorodului și să-i plătească tribut. Au practicat și un comerț de schimb, iar fiii de boieri, care se aflau la comanda lor, au pus bazele, pentru familiile lor, unor noi posesiuni meșteșugărești, le-au asigurat slugi – șerbi, soldați de rând, zakupi (populație dependentă), orfani.

În urma acestor „ușkuinici“ s-au pus în mișcare și țărani ruși liberi, numiți în zona Novgorodului *smerdi*. În restul Rusiei, în veacurile XI – XIII, comunitățile de țărani liberi se numeau „liudi“. *Vira* (amenda judecătorească) pentru uciderea lor era egală cu amenda pentru uciderea unui *drujinnik* obișnuit (membru al unei drujine, oștirea cnejilor în vechea Rusie) și consta din 40 de grivne de argint (aproximativ 4 kg de argint). În ținutul Novgorodului denumirea țăranilor liberi nu era „liudi“, ci „smerdi“, ceea ce semnifică statutul lor social umilitor. Viața unui smerd echivala cu o viră de cinci grivne, tot atât cât se plătea pentru uciderea unui rob străin sau unui zakup.

Țăranii novgorodeni smerdi creștini nu participau la viața

vecei (adunare populară în vechea Rusie) orașului, fiind situați doar un pic mai sus decât plătitorii de tribut fino-ugrici păgâni. Locuitori cu drepturi depline, care hotărâau soarta tuturor pământurilor novgorodene în adunările populare, vece, erau numai „oamenii cei mai buni“ (câteva zeci din cimirile boierești, negustori, meșteșugari cu stare) și „oamenii negri“ (ma-

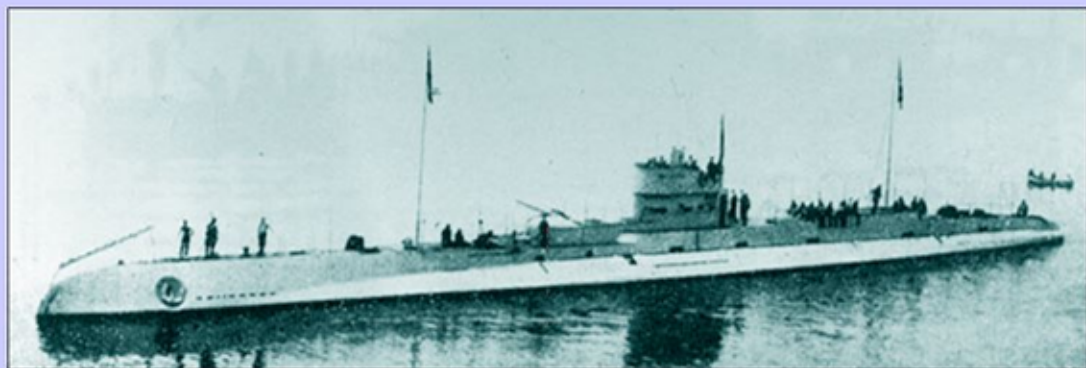
rea masă a micilor meseriași și neguțătorilor, fel și fel de lucrători plătiți cu ziua etc.), reprezentanți ai populației Capitalei. Aveau autonomie locuitorii din „suburbiile“ Novgorodului, Izborsk, Torjok, Beloozero și Pskov. Ultimul și-a obținut independența în veacul al XIV-lea.

Posadnikul pedepsit

Unicitatea economiei Novgorodului consta în structura ei neguțătoresco-meșteșugărească, la baza căreia stăteau patronimiile boierești, posesiunile de pământuri ale aristocrației orașului, indivizibile, moștenite, aparținând patrimoniului unor familii. În virtutea patronimiilor, boierii primeau ca dijmă blănuri de animale, miere, ceară, untură de balenă, colți de morsă și alte produse legate de diverse meșteșuguri.

Toate acestea erau vândute en-gros neguțătorilor, care, la rândul lor, le vindeau en-gros și cu amănuntul unor negustori străini, fie ei din Apusul Europei, bizantini sau din Orient. Aceștia apoi vindeau novgorodenilor mărfurile cerute

EPAVELE SUBMARINELOR GERMANE DIN MAREA NEAGRĂ

Submarinele „Delfinul“...

FLORENTIN STĂNESCU

● Un submarin românesc contra 44 sovietice ● Submarine germane aduse pe apă și pe uscat din Kiel până la Constanța ● O poveste cu șepci marinărești nemțești și inventivitate românească ● Au scăpat trei din șase ● Mai bine naufragiați decât prizonieri

De curând mass-media a anunțat că în apele internaționale ale Turciei a fost descoperită epava unui submarin german din Al Doilea Război Mondial. Cum povestea acestuia e legată și de cea a României, să o prezentăm cititorilor revistei Magazin istoric.

La intrarea României în război, Marina Regală Română dispunea de un singur submarin funcțional, „NMS Delfinul“, în timp ce flota sovietică din Marea Neagră avea 44 de submarine.

În timp, Marina Regală Română va mai înmatricula și folosi încă două submarine: „NMS Rechinul“, lansat la apă în 1941, dar armat și gata de luptă abia în 1944, și „NMS Marsuinul“, care va fi lansat la apă în mai 1941, dar va fi armat și el și gata de luptă abia în aprilie 1944.

După ce a efectuat nouă croaziere de luptă, în iulie 1942, „Delfinul“ a trebuit să intre în reparații capitale, care vor dura foarte mult, nefiind încheiate până la 23 august 1944.

Practic, în Marea Neagră nu mai existau submarine care să se opună flotei sovietice. De aceea, Hitler a ordonat Kriegsmarine să trimită șase submarine germane. Și l-a convins și pe omologul lui italian, Benito Mussolini, să aducă alte șase submarine mici, „de

... „Rechinul“ și „Marsuinul“

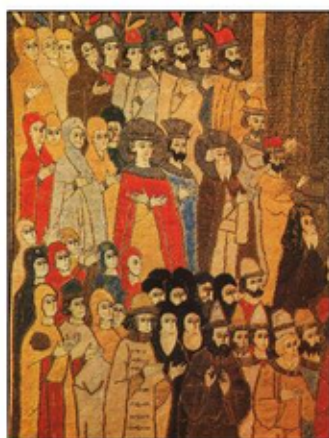
buzunar“, clasa CB, ale Marinei Regale Italiene.

Pentru a le transporta, ofițerii navali germani au decis să taie în trei părți submarinele din clasa a II-a. După ce carcasa a fost decupată în șantierul naval din Kiel, a urmat demontarea motoarelor termice și a celor electrice, a greilor acumulatori, dar și a chioșcurilor. Macaralele gigantice le-au pus pe șlepură, care au coborât prin Canalul Nord, apoi pe Elba, până la Dresda. De acolo au fost urcate pe platforme auto, care le-au transportat pe cei circa 150 km de șosea până la Ingolstadt. Au revenit pe

folosul cartierului lui, putea oferi slujbe avantajoase celor de acolo. Arbitrariul, samavolniciile, nereușitele în politica externă și internă ale posadnikului respectiv erau monitorizate de dușmanii lui din celelalte cartiere, ceea ce conducea la noi alegeri.

Acesta era mecanismul simplu, eficient, de menținere a compromisului social în Novgorod. Scindarea tagmei boierilor, extrem de potentă economic, în „partide” vrăjmașe i-a obligat pe boieri să caute sprijin în alte pături sociale din zona lor. Mecanismul s-a pus pe roți în mod spontan și a fost distrus ca urmare a tentativei de a îmbunătăți sistemele vecei.

În 1354, unul dintre cei mai drepti posadnici ai Novgorodului, Onțifor Lukici, a propus să nu mai fie ales un singur posadnik, ci cinci deodată, după numărul cartierelor. Posadnicii urma să-și exercite guvernarea pe viață și împreună și să aleagă în fiecare an dintre ei un conducător, posadnikul de campanie. Iar Onțifor Lukici s-a retras de la

Cneazul Moscovei Ivan al III-lea cu soția, Elena Voloșanca, și familia, pe o broderie de la sfârșitul veacului al XV-lea

putere și a propus vecei să aleagă noi posadnici dintre boierii tineri, care să nu fie amestecați în vechile ostilități. Așa s-a și procedat. Ulterior, numărul posadnicilor care au constituit noul organ de conducere supremă al Novgorodului – Sfatul stăpânilor – a crescut.

Onțifor Lukici nu și-a putut imagina urmările acestei reforme nici în visele lui cele mai urâte. După 1354 boierimea s-a unit și n-a mai văzut

niciun motiv să țină seama de interesele oamenilor de rând, care constituiau majoritatea populației Novgorodului. Vecea s-a transformat în adunarea „celor buni”, a celor „300 de cingători de aur”, cum au scris hanseaticii.

Pe de altă parte, omul de rând și-a pierdut și el interesul pentru „privilegiile novgorodene”, care acum nu îl mai priveau. Majoritatea Novgorodului nu mai putea îndepărta niciun posadnik, așezat *viager* în acel Sfat al stăpânilor, în Camera de granat a Detinețului. „Noi nu avem în Novgorod drepturi și o judecată dreaptă, se lamenta cronicarul, au ridicat capul denunțătorii (portăreii) cu complicități lor, au jurat pe adevăr unii în fața celorlalți și au pornit să facă lucruri necurate. S-au pus pe furat, pe stoarcerea de biruri și plăți a satelor, a plășilor, a orașului... Au fost strigate și vaiete și s-au plâns oamenii bătrânilor noștri, pentru că nu erau îndurare și dreaptă judecată.” Mândrul și liberul novgorodean de altădată, omul simplu, se simțea neglijat și nu mai voia „să moară pentru Sfânta Sofie” ca odinioară.

Elita politică a Novgorodului a înțeles această schimbare și și-a făcut calculul să-și mențină „libertățile” cu sprijin extern. „Partida pro-lituani-ană”, apărută în rândul boierilor la mijlocul veacului al XV-lea, în frunte cu Marfa Posadnița, văduva posadnikului Isaak și mama posadnikului Dmitr Borețki, a contat pe marele cneaz al Lituaniei și Rusiei. „Partida pro-moscovită” s-a declarat loială unui rival străin, mare cneaz al Moscovei și Vladimirului.

(Continuare în p. 37)

Scenă cu o imagine a Novgorodului din filmul „Aleksandr Nevski” al lui Serghei Eisenstein (1938)

U-23 și în medalion căpitanul acestuia, Rudolf Arendt

submarine germane, încă funcționale, s-au refugiat în Bulgaria.

U-23 a revenit în noaptea de 31 august spre 1 septembrie. Din gura portului, la ora 03.40, a trimis două torpile spre cargoul românesc „Oituz”, de 2.688 tdw, care era acostat la dana 22, unde i se făceau reparațiile necesare după avariile pe care le suferise când participase la evacuarea din Crimeea. Prima torpilă a lovit nava „Oituz” la pupa, iar a doua colțul din ciment al cheiului. Exploziile au produs avarii importante, corpul vasului fiind spart de la copastie până la chila de ruluu. De aceea, după doar șase minute, nava a ajuns pe fundul apei. Din fericire echipajul a putut să fie evacuat.

Atacul a fost posibil pentru că echipajul lui U-23 cunoștea foarte bine portul. Dar mai ales a contat faptul că din ziua anterioară, 30 august 1944, comanda militară a portului Constanța fusese preluată de ofițerii sovietici. Deși românii le atrăseseră atenția, nu au ordonat închiderea intrării în port cu plasa de protecție. Ulterior, sovieticii i-au acuzat pe români de sabotaj și colaborare cu inamicul.

La 8 septembrie 1944 și Bulgaria a părăsit Axa și a declarat război Germaniei. Ubooturile germane au fost forțate să părăsească și țărmul bulgar.

În acele zile Marea Neagră devenise aproape integral un lac sovietic. Singura țară neutră mai era Turcia. Așa că germanii au cerut permisiunea de a trece prin Strâmțori, ca să ajungă în Mediterana. Planul de rezervă consta în a oferi submarinele turcilor ca să le cumpere.

Turcii nu au acceptat tranzitarea apelor teritoriale și nici să le cumpere. Mai rămăneau doar două opțiuni. Prima era forțarea trecerii. Dar asta însemna navigația în niște ape pe care nu le cunoșteau și pentru care e foarte probabil să nu fi avut hărțile necesare. Riscu să eșueze pe un mal sau, și mai rău, să lovească, chiar și neintenționat, o navă civilă sau mai ales militară turcă, ceea ce ar fi generat un foarte mare scandal diplomatic. Este evident că în acele clipe Germania nu își dorea așa ceva.

Toate calculele teoretice erau împotriva acestei ipoteze.

A doua opțiune era intrarea în umilitorul prizonierat.

Căpitanilor li s-a transmis prin radio să se apropie la maxim de apele teritoriale turcești, dar cu cea mai mare grijă, pentru a nu intra în ele și a genera tensiuni inutile. Ajunse la limita apelor teritoriale, echipajele urma să fie îmbarcate în bărci de cauciuc și submarinele sabordate. Astfel toți submariniștii puteau pretinde mult mai demnul statut de naufragiați ai mării, care e garantat de toate țările.

Ca atare, în noaptea de 10 septembrie 1944, în jurul orei 22.10, în nordul orașului Agra, supapele de sabordare ale lui U-23 au fost deschise. Echipajul a urcat în bărcile de salvare și a vâslit spre cel mai apropiat țărm turcesc. La fel au procedat și celelalte două submarine.

Aproape imediat după ce a ajuns pe pământ turcesc, fiecare echipaj a fost capturat. După interogatoriul luat de autoritățile turce, marinarii germani au fost internați până la sfârșitul războiului în lagăre. Distanța față de Germania era foarte mare și șansele de evadare foarte reduse. În plus, situația militară a Germaniei se schimbese dramatic.

Cum nemții nu le fuseseră turcilor inamici direcți, paznicii s-au purtat cu prizonierii atât de omeneste pe cât era posibil. Ofițerii nemți au avut voie să iasă din lagăr pe cuvânt de onoare, cu condiția să se întoarcă până la apelul de seară.

Epava lui U-23

Totuși, locotenentul-major Dieter Lenzmann a reușit să se repatrieze. Revenind în Germania, a primit comanda noului U-3522 din clasa XXI, care era în construcție. Atât construcția, cât și antrenamentul de trecere al echipajului la noul submarin au durat prea mult, astfel că nu au efectuat nicio croazieră operațională până la sfârșitul războiului.

Ultimul comandant al lui U-23, tânărul locotenent Rudolf Arendt, a revenit în Marina Militară a R.F.G., Bundesmarine, în 1956. A avansat până la gradul de contraamiral. Peste ani, avea să colaboreze la descoperirea lui U-20, în anul 2008. Anul acesta, o echipă de filmare subacvatică din Turcia a identificat, la adâncimea de 40 m, submarinul U-23. Singurul rămas nedescoperit încă rămâne U-19. ■

De la stânga la dreapta: submarineele germane transportate pe Dunăre, U-18 reasamblat în șantierul naval Galați și același în portul Constanța

pontoane și cu ajutorul lor au coborât pe Dunăre, până în șantierul naval din Galați. După ce au fost reasamblate și li s-au făcut probele de rigoare, au plecat pe Dunăre, au ieșit în Marea Neagră și s-au îndreptat spre portul Constanța, unde, din luna octombrie 1942, au format Flotila 30 de submarine. Aceasta era compusă din șase unități: U-9, U-18, U-19, U-20, U-23 și U-24.

Echipajele submarinelor germane își petreceau timpul liber dintre două misiuni frecventând anumite stabilimente. Acolo izbucneau adesea scandaluri încheiate cu bătaii ca în filme. Patronii localurilor de distracție respective au reclamat distrugerile suferite și ca probe au prezentat șepcile marinarilor, care aveau rubanul – fâșia de pânză – inscripționat „Kriegsmarine“, uitate de combatanți. Șeful Misiunii militare germane a înțeles rapid că pretențiile erau doar de natură bănească. Și a achitat suma cerută pentru mobila ruptă, băutura vărsată și spaima domnișoarelor.

Dar după mai multe întâmplări asemănătoare, care treptat au dus la epuizarea fondului de protocol, un cetățean de bună-credință i-a explicat comandantului german că în Constanța exista un atelier de ceaprazărie, care în ultima vreme primea foarte multe comenzi. Și ca atare producea șepci marinărești germane în serie mare. Doar că acelea produse local erau ușor diferite de cele originale, deoarece distanța dintre împunsăturile acului la mașina germană era diferită. La fel și caracterele inscripționării. De atunci, cererile de reparație nu au mai fost acceptate.

Războiul submarin purtat de nemți în Marea Neagră cu doar șase submarine, timp de nici doi ani, a dus la scufundarea a aproximativ 50.000 t de vase sovietice, comparativ cu cele 1.500 t, cât avea singura navă sovietică, cargoul „Uralet“, trimisă la fund în cei trei ani de război de submarinul românesc „NMS Delfinul“.

Nemții au avut tactici mai ofensive și au obligat flota sovietică să adune navele civile

în convoaie și să le însoțească cu nave militare care să le asigure protecția. Dar asemenea precauții presupuneau consumuri mai mari și suprasolicita porturile, care se trezeau că au o mulțime de nave la încărcat/descărcat.

Croazierele de luptă ale Ubooturilor durau între patru și șase săptămâni, timp în care submarineele pândeau din imersiune periscopică sau ascultau așezate pe fundul mării, la mică adâncime, ori aproape de gurile de vărsare ale râurilor și de țărmuri. Războiul submarin din Marea Neagră epuiza prin monotonic. Du-te vino, timp de săptămâni, pe lungile rute de navigație, cu doar câteva rare ocazii ca să treci la atac.

Ofițeri ai Flotilei 30

În ziua de 20 august 1944, în jurul orei 10.30, sovieticii au lansat un puternic atac aerian de la mică înălțime, cu 140 de avioane, dintre care 62 bombardiere, asupra portului Constanța. Bombele au lovit și submarinele U-9 (care se va scufunda în radă), U-18 și U-24 (care vor fi grav avariate).

A urmat ziua de 23 august 1944, când România a decis să întoarcă armele. În după-amiaza zilei de 24 august, începând cu ora 15.00, submarineele germane au început să părăsească portul Constanța. Grav avariatele U-18 și U-24 au fost scoase inițial remorcate, dar cum nu mai puteau să țină marea, au fost sabordate în fața Constanței. Celelalte trei

Ravagiile cumplitei ierni și-au găsit reflectarea și în unele gravuri din epocă, ca în aceea pe care „Gallica” o pune la dispoziția cititorilor ei. Intitulată „Le grand hyver de l'année M.DCC.IX” (Marea iarnă a anului 1709), ea prezintă mai multe medalioane ce ilustrează câteva aspecte cu totul insolite ale evenimentului respectiv, sugerate de titlurile ce le înconjoară: „la țară, vânatul a murit”; „Comedia [franceză] și toate jocurile au fost întrerupte”; „În timpul frigului, Opera și-a încetat activitatea”; „Parlamentul [instituția judecătorească] nu s-a mai reunit”; „Comerțul și activitățile au fost întrerupte”. Mărturiile scrise și ilustrațiile nu fac astfel decât să confirme tabloul cataclismului climatic din iarna anului 1709, al cărui bilanț în lumea occidentală a fost catastrofal: numai în Franța, un deficit demografic de 800.000 persoane, pierite din cauza frigului, bolilor, crizei de alimente!

Product de un anticiclon de tip siberian, valul de frig a cuprins regiuni mult mai întinse, de la Marea Baltică până în bazinul mediteranean, fără a cruța centrul continentului și, în Est, malurile Bosforului, unde

sezonul hibernal a fost totuși mai blând. Care a fost atunci „buletinul meteorologic” în Țările Române? Cronicile și însemnările pe marginea vechilor cărți românești vorbesc adesea de ierni grele, ca în 1739, când „bătrânii țării nu-și aminteau să fi fost și alta ca ceea.” Nicio mențiune asemănătoare nu pare a surveni în 1709. Ceea ce nu înseamnă că iarna n-a fost deosebit de aspră. Câteva detalii permit să-i imaginăm locul ei într-o istorie de lungă durată a climei din spațiul românesc în context european. Consemnând luptele dintre suedezi și ruși din același an, ce aveau să culmineze cu bătălia de la Poltava, Axinte Uricariul nota, de exemplu, că „era iarnă foarte mare și geroasă, cât și lemnele plesnii de ger”, iar un suedez aflat atunci în trecere prin Bender, orientalistul Michael Eneman, admitea că nici măcar țara sa nu a cunoscut un frig așa de mare. Un fenomen curios este consemnat de Radu Greceanu la 28 ianuarie 1709, când „fiind vreme frumoasă, senin și soare, la județul Buzăului toacele au căzut la pământ și au căzut și câteva pietri de sus. Care pietri, dă minune le-au adus la Curte, de s-au minunat toți văzându-le.” ■

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 15 mai 2019, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista **Magazin istoric**.

– Cum se numea ambasadorul Franței la Viena, în anul 1856?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din februarie 2019 este:

Plotina

Premiul de un abonament pe un an la revista **Magazin istoric** a fost câștigat de domnul **Gheorghe I. Mititelu**, din satul **Vlădiceni**, comuna **Bărgăuani**, județul **Neamț**.

Abonamentul se efectuează începând cu luna iulie 2019.

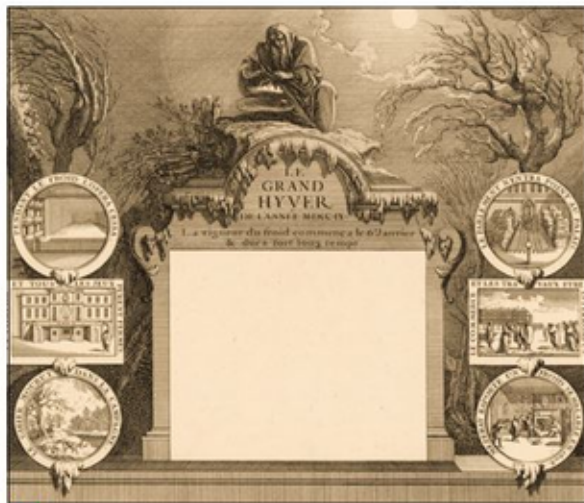
Adresa noastră: **Magazin istoric**, C.P. 15 – 702, Of. P. 15, sect. 1, București

Istoria prin detalii

1709: O IARNĂ
CUM N-A MAI FOST?

ȘTEFAN LEMNY

Prin temperaturile extreme pe care le-a înregistrat, iarna anului 1709 reprezintă un moment memorabil în istoria climatului. Emmanuel Le Roy Ladurie i-a rezervat atenția cuvenită în monumentală sa Istorie umană și comparată a climatului (trei volume, 2005 – 2009). De la apariția sintezei sale până azi, „Gallica” – biblioteca digitală a prestigioasei Bibliothèque Nationale de France – a oferit lecturii de la distanță și alte surse documentare demne de interes privind modul cum au perceput anotimpul viforos cei care l-au trăit în Franța, de la strălucitoarea Curte de la Versailles până în lumea satelor.

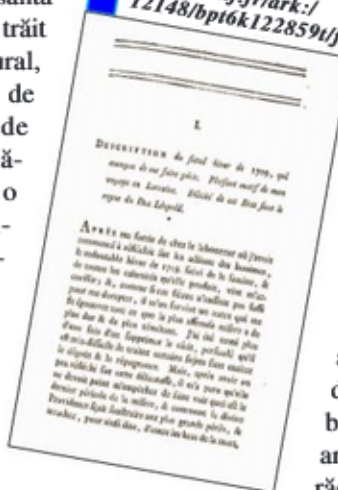
Gravura ce înfățișează iarna aspră
(<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8408014k/f1.item>)

Spectatoare a evenimentului de la adăpostul reședinței sale luxoase, Madame de Maintenon, amanta oficială a regelui Ludovic al XIV-lea, avea să scrie în memorii: „Ne vom aduce aminte mult timp de această lungă iarnă, care a condamnat la moarte oameni, animale, arbori.” Cu atât mai interesantă este mărturia unui personaj care a trăit rigurile teribilei ierni în mediul rural, unde se afla atunci. Este vorba de Valentin Jamerai-Duval. Fiu de țaran, nevoit în copilărie să păzească vacile, el și-a descoperit o pasiune nețărmată pentru învățătură, care a uimit pe contemporani și care i-a permis să devină profesor de istorie și antichități, apoi director al Cabinetului imperial de monete din Viena. În *Memoriile vieții sale*, publicate pentru prima oară în 1784, el avea să dea „O des-

criere a iernii fatale din 1709” care, după cum își amintea, i-a pus viața în pericol: „asprimia frigului a fost așa de mare – scria el –,

că diversele tribunale de judecată s-au golit; până și slujbele pe care religia le prescrie pentru a se aduce Creatorului obolul ce i se cuvine au fost întrerupte din cauza imposibilității de a păstra vinul și apa în condiția necesară celebrării sfintelor mistere [...] Cunoșteam puține nopți fără să fi fost trezit de zgomote bruște și puternice, asemănătoare tunetului sau artileriei, și când, dimineața, întrebam de unde veneau asemenea zgomote, mi se spunea că înghețul a fost atât de puternic, încât pietre de o grosime enormă s-au frânt în bucăți și mulți stejari, nuci și alți arbori s-au crăpat și despicat până la rădăcini”.

Pagina din memoriile lui
Valentin Jamerai-Duval,
în care începe descrierea
iernii lui 1709 (<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k122859t/f58>)

Regele Ferdinand discută cu un rănit la spitalul militar din Coșofenești

Principele Carol trece în revistă garda de onoare pe peronul gării din Petrograd, în timpul vizitei efectuate între 1 și 20 februarie 1917, în Rusia

ALBUM ISTORIC

Găzduim în acest număr opt fotografii desprinse din albumul 1918. Cum s-a făcut România Mare. The Making of Greater Romania.

1916. Ministrul Instrucțiunii și Cultelor I.G. Duca discută cu un soldat

*Generalul Constantin Găvănescu
participă la o ședință de instrucția tragerii*

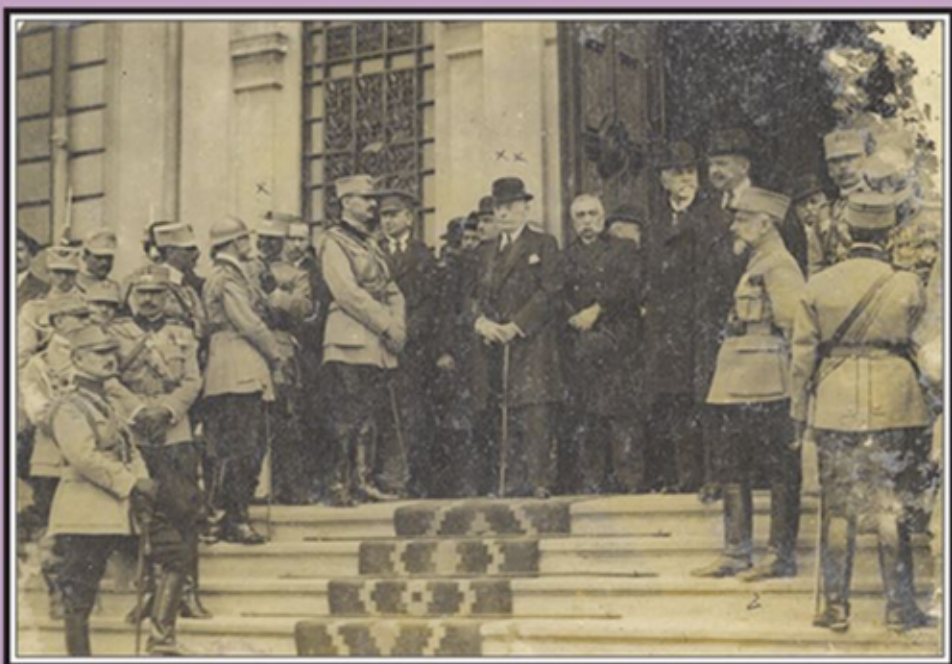
*Regele Ferdinand este întâmpinat în gara orașului Gherla,
la 27 mai 1919, de episcopul greco-catolic Iuliu Hossu*

Regele Ferdinand și regina Maria la Oradea

*Delegația României ajunge la Focșani pentru
semnarea armistițiului cu Puterile Centrale, la 9 decembrie 1917*

*Prim-ministrul Alexandru Marghiloman,
pe treptele clădirii Sfatului Țării de la Chișinău,
după proclamarea unirii Basarabiei cu România,
la 27 martie 1918*

Simion Mehedinți

clima, flora și fauna la vest de Nistru au caracteristicile Europei peninsulare; marginea răsăriteană a pământului dacic a fost, începând din Antichitate, hotarul de răsărit al Europei; istmul ponto-baltic a avut, de-a lungul istoriei, funcția de hotar; această fruntarie a fost de la început de interes european, în Evul Mediu granița de răsărit a Moldovei fiind hotarul răsăritean al Europei, iar pe Nistru fiind amplasată cea mai înaintată linie de cetăți în fața stepii (Hotin, Soroca, Tigheana, Cetatea Albă); hotarul estic românesc coincide cu bastionul cel mai înaintat al latinității către est și limita de est a catolicismului; și, nu în ultimul rând, faptul că Rusia, fiind de patru ori mai mare decât toată Europa amplasată la vest de istmul ponto-baltic și ocupând „tot sâmburele Eurasiei”, nu poate fi considerată parte a Europei.

Tezele lui Simion Mehedinți coincideau cu concluziile similare ale altor doi geografi, Constantin Brătescu și Nicolae M. Popp. Constantin Brătescu, într-o comunicare despre *Unitatea și indi-*

vidualitatea fizică a pământului românesc, susținută la Societatea Regală Română de Geografie de la Fundația „Carol I” (1941), sublinia funcția geopolitică a Văii Nistrului de hotar răsăritean al României. Iar în lucrarea *Românii din Basarabia și Transnistria* (1942), Nicolae M. Popp demonstra, în baza analizei unor hărți sovietice și țariste, nu doar că „în mod aproape neîntrerupt Nistrul apare ca hotar de răsărit al Daciei și al Moldovei”, ci și că „spațiul vital și etnic a depășit Nistrul, și pe vremea tracilor, și în epoca română”,

Cetatea Carpaților și împrejurimile sale, bastionul cel mai înaintat al Europei Răsăritene

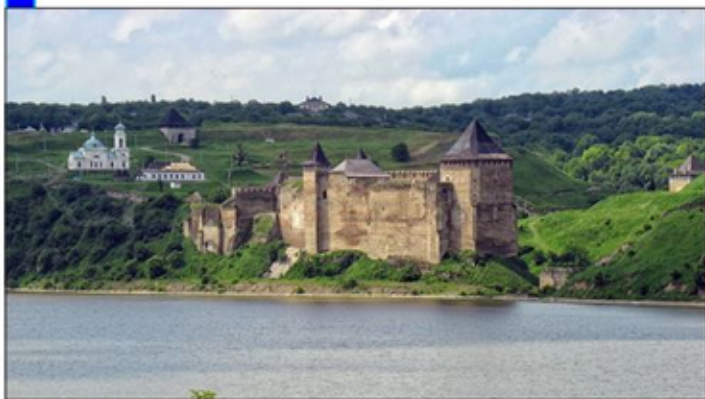
împrejurare ce-i conferă Nistrului caracterul de „râu românesc”. Confirmând existența românilor peste Nistru și vechimea acestei prezențe, Nicolae M. Popp își nuanța, în același timp, concluzia, afirmând că „românii peste Nistru s-au așternut în trei pături suprapuse”, românilor autohtoni (secolele VII – XII) suprapunându-li-se românii veniți „pe cale naturală,

individual” (secolele XII – XV) și, ulterior, românii colonizați „cu sau fără voia lor” (secolele XVI – XIX).

Prin însemnătatea și deschiderea lor către viitor, între contribuțiile consacrate hotarelor estice ale României se remarcă îndeosebi cele privitoare la conotațiile geopolitice ale *istmului ponto-baltic*. Atât pentru Mihai David, cât și pentru Simion Mehedinți istmul ponto-baltic reprezenta linia despărțitoare dintre continentul european și cel asiatic. David argumenta ideea în primul rând pe baze geografice. „Spre răsărit dar de acest istm ponto-baltic o mare uniformitate de relief – câmp de ierburi nesfârșit –, iar spre apus i se opune o înfățișare atât de variată – de la câmpia sub formă de largi bazine, până la dealurile și munții falnici ce le încing. De aici dar, din istmul acesta se schimbă radical înfățișarea pământului cu tot ce aduce după sine și cu drept cuvânt ar trebui socotit că înspre apus începe adevărata Europă”.

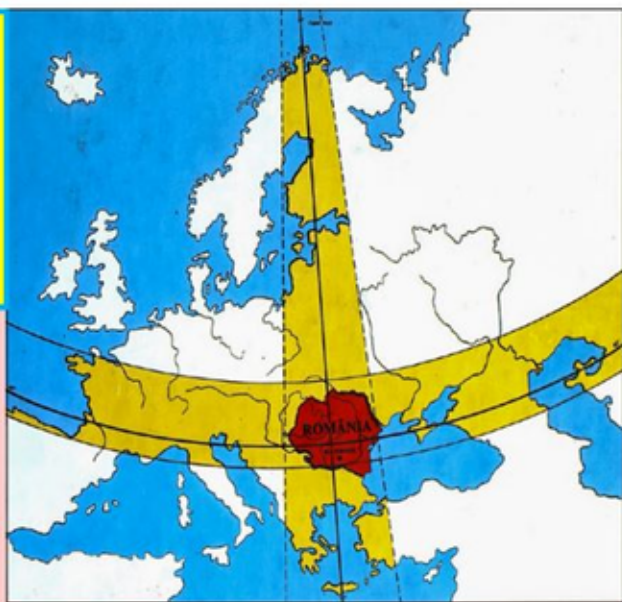
Mehedinți o argumenta nu doar pe baze geografice, ci și istorice: „marginea de la răsă-

Cetatea Hotinului, una dintre cele patru ridicate pe Nistru

Am aflat din primul episod, publicat în numărul anterior al revistei, care a fost rolul Carpaților, al Dunării și al Mării Negre. Să urmărim în continuare analiza privind rolul nostru de santinelă a civilizației occidentale.

Una dintre temele recurente ale școlii geopolitice interbelice românești o constituie postularea tezei despre „menirea” poporului român de străjer al civilizației europene, derivată din așezarea României la fruntariile estice ale Europei. Ideea o regăsim clar formulată la Constantin C. Giurescu, Petre P. Panaitescu și Simion Mehedinți.

ROLUL FRONTIERELOR NATURALE ȘI FACTORII STATALITĂȚII NAȚIONALE ÎN VIZIUNEA ȘCOLII ROMÂNEȘTI DE GEOPOLITICĂ

ADRIAN POP

Giurescu nota: „Născuți ca popor din necesitatea de apărare a graniței Imperiului Roman, am păstrat această caracteristică și această obligație în tot cursul istoriei. A face pază la răsăritul Europei, a sta de strajă în fața lumii asiatice e, fără îndoială, una dintre menirile noastre. Îndeplinirea acestei meniri a corespuns cu epocile de mărire și glorie ale neamului. Și de câte ori am uitat porunca destinului istoric, porunca ce se desprinde parcă din cele patru cetăți care de la Hotin

până la țărmul mării păzesc simbolic vadrurile Nistrului, de atâtea ori am scăzut și am fost nebăgați în seamă”. În mod similar, Panaitescu considera că situarea „la cheile strategice ale Europei, la gurile Dunării, cetățuie înaltă între cele două stepe ale Rusiei și ale Ungariei”, dar și „dincoace de Dunăre, spre Occident, pe drumul civilizației”, ar fi conferit poporului român un „destin de santinelă”. Iar Mehedinți adăuga că poporul român face „front spre steпа asiatică dintre Prut, Baltica și Urali”.

În acest context, Simion Mehedinți a subliniat semnificația aparte a fluviului Nistru. Considerând importanța Nistrului comparabilă cu cea a Dunării sau a Tisei, întrucât desparte statul român de „elementul slav”, Simion Mehedinți arăta că Nistrul ar trebui să fie considerat un adevărat „simbol geopolitic”. Argumentele sale geografice și geopolitice erau dintre cele mai pertinente: cetatea Carpaților și împrejurimile sale alcătuiesc bastionul cel mai înaintat al Europei de Răsărit;

Reuniunea NATO de la Praga, 2002

Parteneriatul estic al U.E., o tentativă de europeanizare a unei părți din spațiul ex-sovietic

și Țările Baltice, ca avanposturi ale noii forțe de reacție rapidă a NATO (*Very High*

Readiness Joint Task Force), a cărei înființare fusese decisă anterior la *summitul* NATO din Țara Galilor (2014). Și tot în contextul post-Crimeea a fost lansată și noua inițiativă regională de securitate și apărare denumită *Formatul București 9 (B9 Format)*, care reunește nouă țări membre NATO, anume Estonia, Letonia, Lituania, Polonia, Republica Cehă, Slovacia, Ungaria, România și Bulgaria și care reprezintă, în fapt, rezultatul instituționalizării noului sub-complex de securitate al Uniunii Europene, creat de-a lungul frontierei euro-atlantice cuprinse între Marea Baltică și Marea Neagră. Compo-

Românii și polonezii, „portari ai civilizației Europei”

nia și Lituania, în bazinul Mării Baltice, respectiv România și Bulgaria, în bazinul Mării Negre, iar Slovacia și Slovenia, ca elemente de legătură spre celelalte trei țări central-europene (Polonia, Ungaria, Republica Cehă), ce alcătuiesc arealul primei extinderi a NATO în perioada de după Războiul Rece. Mai mult decât atât, în contextul de după anexarea Crimeii de către Federația Rusă, NATO a înțeles să-și consolideze latura estică, adoptând măsuri complexe de reasigurare și întărire a posturii sale de descurajare și apărare prin poziționarea unor capacități militare, cu precădere în Țările Baltice, Polonia și România, adică exact pe aliniamentul țărilor membre ce alcătuiesc coridorul ponto-baltic. Nu întâmplător, NATO a plasat opt unități de integrare/centre de comandă (*NATO Force Integration Units*) pe latura estică a Alianței, în România, Bulgaria, Polonia, Ungaria, Slovacia și cele trei Țări Baltice. Iar ulterior, la *summitul* NATO de la Varșovia (2016), Alianța Nord-Atlantică a decis desfășurarea, pe baze rotaționale și multinaționale, a patru batalioane în Polonia

nente esențiale ale sistemului balistic al NATO au fost amplasate în cele două țări pivotale ale coridorului ponto-baltic, în România – la Deveselu – și Polonia – la Redzikowo. Mai mult decât atât, sediul corpului multinațional nord-est de la Szczecin, în Polonia, a fost amenajat pentru a servi ca un potențial centru de comandă operațional, în vreme ce România găzduiește atât sediul diviziei multinaționale sud-est în capitala țării, precum și sediul brigăzii multinaționale sud-est în Craiova, în care sunt dislocate și antrenate forțele NATO. Și tot pentru a consolida descurajarea în regiunea Mării Negre, România a propus constituirea unei forțe maritime multinaționale a Mării Negre, care să monitorizeze prezența militară rusă în regiune. Toate acestea sunt tot atâtea argumente ale validității și caracterului anticipator al tezelor școlii geopolitice românești privitoare la valențele geopolitice și geostrategice ale istmului ponto-baltic.

Pe lângă abordările geopolitice și geostrategice, o direcție fertilă de

Militari polonezi în poligonul de la Cincu și baza de la Redzikowo

cercetare cultivată de școala geopolitică românească au reprezentat-o și cercetările de sorginte și cu finalitate geoeconomică. În acest domeniu s-a remarcat Victor

Regele Carol I și regina Elisabeta
participă la ceremonia de inaugurare a portului Constanța

rit a Daciei a fost încă din Antichitate hotarul Europei față de Asia". Iată de ce, pentru acesta din urmă, istmul ponto-baltic – alături de Strâmțori, Dunăre și Carpați – reprezenta unul dintre cele patru repere fundamentale ale condiției geopolitice a spațiului românesc în context european, fiind parte intrinsecă, cel puțin din 1812, a ceea ce s-a numit „chestia orientală”: „Pentru cel ce observă fenomenele istorice din latura lor geografică, chestia orientală se leagă însă acum nu numai de strâmțorile dintre Egeea și Marea Neagră, ci și de istmul dintre Marea Neagră și Baltică; se întinde adică peste toată fațada continentală a Europei Răsăritene”.

Este interesant de observat că în 1914, exact cu un secol înainte de anexarea Peninsulei Crimeea de către Rusia (2014), acțiune ce inaugura un alt tip de chestiune orientală pe continentul european, punând capăt erei în care Occidentul s-a bucurat de „dividendele păcii” după Războiul Rece, Mehedinți

remarca că ceea ce se numea „chestia orientală” se întinde de la Constantinopol până la Königsberg” și anticipa că „meridianul istoriei se mută iarăși spre răsărit”.

Carol I a vrut să plaseze România pe „drumul Indiei”, prin podul de la Cernavodă și portul Constanța

În completarea postulatelor lui Simion Mehedinți, Mihai David avansa ideea rolului românilor și polonezilor de

„portari ai civilizației Europei”. Prin aceasta, el pare a fi anticipat una dintre teoriile geopolitice și geostrategice în vogă în perioada de dinaintea extinderii NATO decise la *summitul* de la Madrid (1997), anume aceea a rolului de pivot pe care România și Polonia ar trebui să-l joace la Marea Neagră și, respectiv, Marea Baltică. Pe moment, în 1997, deciziile de la Madrid privitoare la extinderea Alianței Nord-Atlantice către est nu au condus decât parțial la întruparea teoriei în realitate, dar solul ideatic privitor la importanța axei geopolitice și geostrategice Marea Baltică – Marea Neagră pare să fi nutrit unele dintre argumentele de ordin geopolitic și geostrategic ale lansării invitației pentru următorul val de extindere al Alianței Nord-Atlantice, la *summitul* NATO de la Praga (2002).

Într-adevăr, ceea ce Simion Mehedinți numea „meridianul istoriei”, referindu-se la frontiera ponto-baltică, coincide în linii generale cu fruntariile țărilor invitate în 2002 să înceapă negocieri de aderare la NATO – Estonia, Leto-

Aprilie 2018, primul summit parlamentar al Formatului București 9

1856

Lupta dintre otomani și ruși de la Calafat, 1854, litografie color cu autor anonim

Războiul Crimeii, încheiat cu victoria coaliției fraco-britanice în fața Imperiului Rus, a adus din nou, după momentul 1812, problema Basarabiei pe masa Marilor Puteri. Inițial, la conferința preliminară de la Viena din 1855, chestiunea basarabeană nu a figurat pe agenda discuțiilor și nu figura nici între cele patru puncte care urma să stea la

baza viitoarelor negocieri de pace. Spre finele anului 1855, Austria, care nu participase cu efective militare la conflictul din Crimeea, dar sprijinise coaliția franco-britanică, vine cu inițiativa ca sudul Basarabiei să fie cedat Principatului Moldovei.

AUSTRIA ȘI PROBLEMA BASARABIEI ÎN DOCUMENTE DIPLOMATICE FRANCEZE

TUDOR SCLIFOS

Ideea i-a aparținut ministrului de Externe austriac, contele von Buol. El argumenta că această cedare teritorială se face în interes european, scoțând Rusia de la Dunăre și garantând securitatea Principatelor Române și a Imperiului Otoman. Franța și Marea Britanie au acceptat propunerea, ce urma să se regăsească în viitorul tratat de pace semnat cu Imperiul Rus. Austriei îi revenea sarcina să prezinte Cabinetului de la Petersburg condițiile de pace, prin trimisul ei, contele Valentin Esterhazy. Evident,

conducătorul diplomației ruse, contele Karl Nesselrode, s-a opus vehement ideii pierderii unei părți din teritoriul anexat în 1812.

În aceeași perioadă, când se ducea o bătălie aprigă pentru acceptarea clauzei, a venit și poziția adoptată de ambasadorul rus la Viena, Aleksandr Mihailovici Gorceakov. În anul 1856, când Nesselrode s-a retras de la conducerea Ministerului de Externe, rămânând doar cancelar, Gorceakov i-a luat locul. El ar fi rostit cuvinte greu de reprodus la adresa Austriei, catalogând

drept perfid demersul de a rupe teritorii din Imperiul Rus. A amenințat direct Austria că în trei ani de zile va simți „mânia” Petersburgului, care se va răzbuna.

Austria respinge orice tranzație

Din cauza poziției intransigente a Imperiului Rus, Cabinetul de la Viena a înaintat un ultimatum, în care era stipulat că dacă Petersburgul nu acceptă toate condițiile de pace, Austria rupe relațiile diplomatice. După o consultare în prealabil cu principalii

Tufescu, care și-a axat cercetările pe investigarea raporturilor dintre frontierele politice și funcțiunile economice ale statelor. În studiul intitulat *Funcțiunile economice ale României* (1943), Tufescu vorbea despre potențialul geoeconomic al situației României „pe drumul Indiei”. Deși ideea nu-i aparținea, preluând-o de la cel ce o formulase cel dintâi – regele Carol I – și care îi consacrase eforturi susținute în vederea fructificării sale, atât prin mandatarea inginerului Anghel Saligny să construiască celebrul pod de la Cernavodă, cât și prin amenajarea Constanței drept cel mai important port la Marea Neagră, reluarea sa în contextul specific epocii și, mai ales, proiectarea sa în viitor îi conferă acesteia valențe deosebite. Pornind de la formula consacrată de Mehedintzi în 1914, Tufescu anticipa europenizarea unei părți a Eurasiei. „Meridianul istoriei se mută spre răsărit, iar noi

suntem în punctul critic unde acest meridian va trece curând [...] Iată pentru ce, una dintre problemele ce-și propune Europa viitoare este europenizarea acestei jumătăți a continentului nostru, întoarcerea lui cu fața spre vest, nu cu spatele cum stătea până acum; schimbarea mentalității asiatice, cu alte cuvinte, strămutarea hotarului Europei cu adevărat la Caspica și Urali”. Acest proces de europenizare urma să propulseze din nou România drept zonă de tranzit economic între Occident și Orientul Apropiat dând însemnătate cuvenită litoralului românesc.

Inter-adevăr, ce reprezintă, în ultimă instanță, Parteneriatul Estic, inițiativa lansată de Uniunea Europeană în 2009 și adresată celor șase state din vecinătatea comună cu Federația Rusă (Armenia, Azerbaidjan, Belarus, Georgia, Republica Moldova și Ucraina), dacă nu o tentativă

de europenizare a unei părți a spațiului ex-sovietic? Acest proces de europenizare urma să propulseze din nou România drept zonă de tranzit economic între Occident și Orientul Apropiat, „dând însemnătate cuvenită litoralului românesc”.

Inedită și valoroasă din perspectiva conturării, azi, a unei arii geoeconomice ce leagă Marea Mediterană de Marea Neagră și Marea Baltică, prin intermediul Inițiativei celor Trei Mări, este și ideea lui M. Popa-Vereș potrivit căreia, „din punct de vedere economic, spațiul geografic în centrul căruia se găsește bazinul oriental al Mării Mediterane constituie spațiul nostru vital” – idee care nu făcea decât să întărească, cu argumente geoeconomice, teza istoricului francez Fernand Braudel a Mării Negre ca prelungire a Mării Mediterane, îmbrățișată și de Gh.I. Brătianu.

(Va urma)

DOMNUL MARE NOVGOROD

(Urmare din p. 27)

Astfel dispariția compromisului social în Novgorod a devenit principala cauză a pierderii independenței sale. Strângând repede sub pulpana sa pământuri ale Rusiei nord-estice, Moscova i-a impus pentru început Novgorodului Tratatul de la Iajelbiți, din 1456. El priva Novgorodul de dreptul de a întreține relații de sine stătătoare cu Lituania. Apoi, în 1471, moscoviiți au zdrobit lesne detașamentele novgorodene în lupta de pe râul Șelon. Clanul Borețki a fost exe-

cutat. În ianuarie 1478, după un scurt asediu, vecea novgorodeană a fost de acord cu cererile cneazului Moscovei Ivan al III-lea (1462 – 1505): Novgorodul să nu mai aibă vece, ci să preia conducerea un guvernator numit de cneazul Moscovei.

Ivan al III-lea a promis să nu-i strămute pe novgorodeni de pe pământurile lor, să nu-i priveze de fiefurile lor. Ceea ce era în contradicție cu principiile Moscovei de acaparare a noi ținuturi. Cum remarcă istoricul V.O. Kliucevski, Moscova „mai întâi pulveriza alte pământuri în atomi, apoi

și le alipea”. La sfârșitul anilor 1480 aproape toate patronimiile boierești erau confiscate. Boierii novgorodeni și cei mai buni neguțători erau risipiți în diverse colțuri ale statului moscovit. Sistemul economiei neguțătorești a Novgorodului era distrus și ținutul Novgorodului, care compensa insuficiența produselor aduse din alte regiuni ale marelui cnezat al Moscovei, a devenit, în plan militar și geopolitic, extremitatea lui nordică, mare și foarte importantă.

**În românește de
Florentina DOLGHIN**

rea să conlucreze cu Parisul, pentru a face împreună demersurile necesare și a acționa ferm la Petersburg ca să se respecte articolul 20 din Tratatul de Pace. Rapoartele lui Bourqueney furnizează știri despre mersul lucrărilor de demarcație. Într-un raport din 31 mai aflăm despre atitudinea Rusiei în momentul deschiderii lucrărilor de delimitare. Reprezentanții ruși încercau din faza inițială să tergiverseze aceste lucrări.

De la bun început, reprezentantul rus, Fanton de Verrayon, a protestat împotriva numirii prințului Grigore Sturdza ca reprezentant al Imperiului Otoman în comisia de delimitare. La acel moment, fiul fostului domn regulamentar era subiect otoman și purta numele de Muhlis Pașa (*Magazin istoric*, nr. 7 – 8/1968). La rândul lor, reprezentanții Imperiului Otoman au protestat că responsabilul de întocmirea protocoalelor comisiei de demarcație a frontierei în Basarabia era un fost consul rus, Cola. Documentele folosite pentru această cercetare – aflate în Arhiva de Politică externă de la Paris, Centre des Archives Diplomatiques, La Courneuve, Paris, Fondul „Correspondance Politique“, Autriche, vol. 463, 464 – nu dau mai multe detalii despre acest Cola. Până la urmă, conflictul de interese s-a soluționat, după implicarea diplomatică a Franței și a Marii Britanii.

Într-un raport din 1 iulie 1856, Bourqueney analizează poziția Austriei în problema Bolgradului și a Insulei Șerpilor. Se putea constata că Austria veghea

Aleksandr Mihailovici Gorceakov

cu strictețe la îndeplinirea de către Imperiul Rus a obligațiilor asumate prin semnarea tratatului din martie 1856. Pe de altă parte, Aleksandr Mihailovici Gorceakov, noul ministru de Externe al Imperiului Rus (aprilie 1856 – aprilie 1882), nu privea cu ochi buni insistențele Austriei ca Rusia să respecte întocmai textul tratatului.

În viziunea ministrului de Externe von Buol, dificultățile generate de existența celor două localități cu numele de Bolgrad putea avea o

soluție, în cazul în care cabinetele europene nu emiteau un punct de vedere comun în problema Bolgradului, la care se adăuga și cea a Insulei Șerpilor, și anume deschiderea unui nou for european care să reglementeze problema.

Ministrul de Externe austriac a declarat că dacă problema delimitării frontierei în Basarabia nu se va soluționa în conformitate cu Tratatul de la Paris, trupele austriece, care se aflau încă din 1854 pe teritoriul Principatelor Române, nu erau retrase. Nesoluționarea problemei frontierei basarabene lăsa în suspensie ancheta referitoare la Principatele Române, iar comisia mixtă nu se putea deplasa la București, pentru a studia doleanțele populației din Moldova și Valahia referitoare la unire. Austria insista pe veritabilul scop al acestei cedări teritoriale, anume de a rupe orice legătură a Rusiei cu arterele navigabile ale Dunării.

O problemă de onoare

Raportul lui Bourqueney din 14 septembrie 1856 arată că ministrul de Externe al Austriei, contele von Buol, a declarat că nu se îndoiește de sinceritatea convingerilor Franței, care susține pretențiile Rusiei asupra Bolgradului, după cum anunțase Parisul anterior. Pe de altă parte, Austria acționa în limitele tratatului de la Paris, dorind respectarea angajamentelor asumate de Rusia.

Contele von Buol

oameni politici la Palatul de Iarnă, țarul Alexandru al II-lea decide acceptarea condițiilor de pace. Dar, Imperiul Rus a „scos din mânecă” un as: fortăreața Kars, parte integrantă a Imperiului Otoman, ocupată de trupele ruse la finele anului 1855. Petersburgul propunea un schimb interesant de teritorii: Kars contra teritoriului basarabean. O asemenea idee era agreată de ministrul de Externe francez, contele Walewski, care a tatonat în acest sens Cabinetele de la Viena și Londra.

Atitudinea Austriei în chestiunea Basarabiei, din momentul acceptării preliminarilor păcii de către Rusia până la momentul convocării Conferinței de Pace de la Paris în ianuarie 1857, este înfățișată în rapoartele ambasadorului francez la Viena, Adolphe de Bourqueney. Austria a adoptat o atitudine fermă în problema cedării unei porțiuni din teritoriul basarabean către Principatul Moldovei. Într-un raport din 18 ianuarie 1856 al lui Bourqueney către Walewski, ambasadorul redă o discuție avută cu von Buol, ministru austriac de Externe. Acesta din urmă a respins orice „tranzacție” între teritoriul basarabean cu fortăreața Kars, declarând că nu admite nicio abatere de la condițiile păcii, pe care Rusia le acceptase deja. Într-un alt raport, datat 21 ianuarie, aflăm că în discuțiile private cu Bourqueney, împăratul Franz Joseph susținea aceeași idee ca și von Buol, și anume că nu pot ac-

Adolphe de Bourqueney

cepta un schimb de teritorii. Motivele invocate erau că pentru impunerea clauzei cedării sudului Basarabiei se făcuseră multe presiuni asupra Cabinetului de la Petersburg, Austria fiind la un pas de ruperea raporturilor diplomatice cu Imperiul Rus. În viziunea împăratului Franz Joseph și a ministrului său, chestiunea cedării unei părți din Basarabia putea fi socotită și una de „onoare” și nu se putea renunța la o asemenea clauză.

Congresul de la Paris din februarie – martie 1856 nu a putut soluționa chestiunea basarabeană, din cauza pozițiilor divergente ale Marilor

Puteri. Pe de altă parte, Rusia avea pretenția că linia de frontieră, care o scotea de la Dunăre, o lăsa fără orașul Bolgrad, centrul administrativ al coloniilor bulgare din Basarabia. Articolul 20 al Tratatului de la Paris menționa: „Ea [linia de hotar] va pleca de la Marea Neagră, un kilometru spre est de la lacul Burna Sola (Burnaz), va ajunge perpendicular pe șoseaua Ackerman, va urma această șosea până la Valul lui Traian, va trece la sud de Bolgrad, va urca de-a lungul râului Ialpug până la Sărățica și va sfârși la Katarin, pe Prut”. Congresul a luat decizia de a se forma o comisie mixtă, alcătuită din reprezentanții Franței, Marii Britanii, Austriei, Imperiului Otoman și Rusiei pentru a analiza în detaliu traseul noii frontiere în Basarabia. Comisarii europeni au putut constata cu stupoare existența a două localități cu același nume, denumite Noul și Vechiul Bolgrad. Imperiul Rus pretindea Noul Bolgrad, teritoriu care oferea prin diferite canale ieșire la Dunăre, ceea ce însemna că nu se respectau scopurile majore ale acestei cedări teritoriale.

Un conflict de interese

Ambasadorul Austriei la Paris, contele Hübner, primea instrucțiuni din partea ministrului von Buol să colaboreze cu împăratul Napoleon al III-lea în chestiunea delimitării frontierei în Basarabia. Cabinetul de la Viena do-

Orașul și fortăreața Kars, într-o reprezentare din 1855

Iubiri celebre

SUFERINȚELE LUI
HECTOR BERLIOZ

FLORENTINA DOLGHIN

La 11 septembrie 1827, la Teatrul Odéon din Paris, un regizor englez pune în scenă Hamlet. Parizienii nu știu engleză, dar în piațeta din fața teatrului se vând librete cu traducerea franceză, față în față cu textul în engleză al lui Shakespeare. Sala este plină. Toți tinerii scriitori, Alexandre Dumas, Victor Hugo, Alfred de Vigny, Sainte-Beuve, urmăresc atent jocul actorilor. La apariția Ofeliei, multora li se taie respirația. Nu este deloc firavă, diafană, ci o femeie superbă, cu brațe minunate și o figură inocentă, pusă în valoare de niște ochi mari albaștri cuceritori și de coșitele blonde despletite. Publicul este mișcat de jocul impecabil al fetei. Între cei din sală se află și un tânăr de 24 de ani, sosit din provincie în Capitală pentru a studia medicina, voința tatălui, și el medic, nu și a fiului. Se numea Hector Berlioz, era elev la Conservator și, din acea seară, chipul Harriettei Smithson, numele actriței irlandeze, îl va urmări peste tot.

Fotografie făcută artistului de Nadar, în 1857

Două zile mai târziu toate vitrinele librăriilor afișează un nou spectacol al trupei engleze, cu un alt Shakespeare, *Romeo și Julieta*, în rolul feminin – tot Harriett Smithson. Hector Berlioz aleargă la teatru. Ca și toată floarea intelectualilor din Paris, care nu mai prididește cu laudele, în revistele de specialitate, la adresa jocului Ofeliei. Domnișoara Smithson place criticii teatrale prin autenticitatea jocului ei dramatic. Îmbătat de pasiune pentru actrița desăvârșită, Hector Berlioz pleacă de la primul spectacol răvășit, iar de la al doilea înrobbit. „Eram torturat zi și noapte de dragostea mea shakespeariană”, scrie mai

târziu în *Memorii*. Când vede că nu-și mai poate lua gândul de la ea, rătăcește pe străzi, merge mult pe jos, trece de bariera orașului, iese în câmp deschis, ba chiar adoarme până dimineața în vreo căpiță de fân. Este de-a dreptul bolnav. Are o stare nervoasă, îi pierd somnul. Prietenii îi cunosc suferința și nu-l cruță deloc, îl tachinează. „Ei, domnu, ce-ți mai face englezoaica?”

Simfonia – confesiune

Dar Hector nu îndrăznește să se apropie de idol. Ce este el față de ea? Un biet provincial, sosit la Paris în

urmă cu cinci ani, în 1822, la 19 ani, în mare dispută cu părinții, care i-au oprit stipendiul, pentru că le-a declarat că nu va urma medicina, că îl oripilează anatomia și studiul pe cadavre și că vrea să se facă muzician, să compună partituri, el, care n-a avut nici măcar pian în casă, abia dacă a suflat într-un flaut rătăcit într-un sertar. Mama îl blestemă („Voi muri de rușine și de durere”), tata este mai flexibil, îi atrage atenția că lumea este plină de artiști mediocri, dar, pe timp limitat, acceptă ca fiul să studieze muzica.

Hector îi iubește pe amândoi, îi pare rău că îi necăjește și își urmează chemarea. Se

Din cauza poziției tot mai ferme a Cabinetului de la Petersburg, Austria decide să se ralieze ideii de convocare a unei noi conferințe, care să pună capăt divergențelor între puterile aliate în chestiunea Bolgradului. Deși aceasta era unica soluție viabilă, Austria avea anumite rezerve față de ideea ca problema Bolgradului să fie supusă votului majorității puterilor semnatare de la Paris. Acest lucru se datora faptului că două dintre puterile semnatare ale tratatului din 30 martie, Prusia și Sardinia, nu aveau reprezentanți în comisia de demarcație a frontierei basarabene, considerată o problemă secundară pentru ele. Mai mult, exista certitudinea că cele două ar vota de partea Rusiei, de unde și temerea Austriei, dar și a Marii Britanii.

Correspondentul publicației *The Times* la Viena, fără a indica cu exactitate sursa de informare, relatează o conversație de la sfârșitul lui octombrie 1856 dintre ambasadorul francez la Viena, Adolphe de Bourqueney, și prințul Alexandru Callimachi, ambasadorul Imperiului Otoman în capitala Austriei. Reprezentantul francez se arată uimit de „comportarea” Rusiei în chestiunea sudului Basarabiei. Pe de altă parte, acesta nu înțelegea de ce Marea Britanie, Austria și Imperiul Otoman manifestă atâta interes și „implicare” în această problemă, care nu era una esențială în

concepția sa. Bourqueney a declarat că obiectivele războiului recent încheiat au fost atinse, iar Franța a intrat în acest conflict pentru a arăta Rusiei că nu era unica „stăpână” în Europa. Diplomatul francez nu înțelegea de ce aceste țări sunt contra Rusiei pentru un „fleac”, iar Franța arată „mărinimie și generozitate”. Răspunsul prințului Callimachi a fost unul surprinzător de edificator: Franța ar trebui să-și arate generozitatea

tanice. Declarația Ministerului de Externe de la Viena făcea referire și la rectificarea frontierei în Basarabia. Articolele 20 și 21 din Tratatul semnat la 30 martie 1856 rămăneau în suspensie, tocmai din cauza faptului că Rusia refuza să cedeze orașul Bolgrad și Insula Șerpilor; în schimb puterile care se arătau interesate de aceste probleme acționau în conformitate cu Tratatul de la Paris. Era o critică la adresa Cabinetului

de la Paris, care ar fi susținut poziția Rusiei de a păstra Bolgradul, pe motiv că ar reprezenta centrul coloniilor bulgare din Basarabia. Se aducea în prim-plan faptul că tocmai delimitarea frontierei basarabene garantate de Tratatul de la Paris era o problemă importantă, și nu cea referitoare la evacuarea trupelor austriece din Principatele Române.

Conferința de la Paris de la finele anului 1856, începutul anului 1857 a pus capăt disputatei chestiuni a Bolgradului. Aceasta s-a dovedit a fi una pur formală, deoarece în „culise” toate problemele apărute în executarea articolelor 20 și 21 din Tratatul de la Paris fuseseră soluționate. Astfel, prin protocolul din 6 ianuarie 1857, Bolgradul revenea Moldovei, Insula Șerpilor revenea Imperiului Otoman, iar Imperiul Rus se alegea cu o compensație teritorială: orașul Komrat, cu un teritoriu de aproximativ 330 verste pătrate (aproximativ 350 km²). ■

Participanții la conferința de la Viena, într-o reprezentare din presa engleză din 5 mai 1855

pe contul său, iar nu pe seama vecinilor.

O rezolvare în culise

Pentru că presa pariziană critica prelungirea ocupației militare austriece în cele două Principate Române, Ministerul de Externe de la Viena a dat publicității o declarație. În primul rând, partea austriacă se arăta nemulțumită de faptul că se discută atât de mult despre chestiunea ocupației austriece, în schimb nu se scria nimic de faptul că pe teritoriul Moldovei și Valahiei se aflau și trupe otomane, iar în Marea Neagră staționau nave bri-

Văitoarea doamnă Pleyel,
cea care a rupt logodna

dacă este în Anglia sau în America.

Același prieten insistă pe lângă tânără, mare iubitoare de muzică, de altfel, să meargă la Conservator, unde o asigură că va asculta o simfonie, o adevărată desfătare. Fără mare tragere de inimă, Harriett îi urmează sfatul și, așezându-se în lojă, pe măsură ce orchestra avansează în lectura partiturii, simte tot mai mulți ochi ațintiți asupra ei. Se simte tot mai stânjenită, mai inconfortabil. În sală plutește un soi de murmur.

Se cântă *Simfonia fantastică*, în prezența autorului ei, Hector Berlioz, așezat în spatele dirijorului, de unde o urmărește nestingherit pe Harriett, pentru a-i studia reacțiile. Este ființa care i-a hrănit inspirația pentru acea piesă. Partitura are un fel de idee fixă, un motiv ce revine în discursul muzical. Este ea, Harriett, subiectul dragostei lui. Privirile lor se întâlnesc, actrița înțelege și se emoționează și mai tare. Toți prietenii lui Hector știu că ei îi este dedicată drama muzicală („povestea iubirii mele pentru Miss Smithson, a torturilor și a viselor mele sfâșietoare”). Mai puțin Harriett, copleșită de pro-

blemele proprii biografii artistice. „Dacă o să reușesc vreodată să mă fac iubit – îi scria unui camarad Hector –, simt, fără nicio îndoială, că aș deveni un colos al muzicii. Dragostea pentru Ofelia mi-a înșutit mijloacele.” Este 9 decembrie 1832. În vara următoare cei doi se căsătoresc, iar în august 1834 se naște băiatul lor, Louis, care duce mai departe numele bunicului, medicul din La Côte Saint-André.

Harriett cea idolatrizată este în fine o femeie în carne și oase. Chiar cu probleme. Este nevoită să închidă porțile teatrului englez din Paris, are datorii, pe care trebuie să le plătească, iar într-o zi, când coboară din birjă în fața casei, își fracturează piciorul pe caldarâm, mai sus de gleznă, încât doi trecători trebuie să o poarte pe brațe până în apartament. Există pericolul să rămână șchioapă. Nici vorbă să mai urce o vreme pe scândură. Iar când o face, în-

Harriett Smithson,
interpretând-o pe Ofelia

Marie Recio,
a doua soție a artistului

tr-un *Hamlet* pus în scenă de soțul ei, se sprijină vizibil. Soarele ei artistic pare a fi la zenit. Hector este destul de strâmtorat financiar. Are de întreținut o familie, un copil. Alexandre Dumas, scriitorul și prietenul, îl ajută, Paganini îi împrumută bani, o sumă mare, 20.000 de franci, pentru a acoperi datoriile Harriettei. Când află că urmează să i se acorde Crucea Legiunii de Onoare, Hector Berlioz are o reacție disperată, necontrolată: „Puțin îmi pasă de crucea dv. Dați-mi banii”, apoi nervos răstoarnă un fotoliu.

E nevoie de concerte în afara Franței, concerte care să-i aducă bani. Cu atât mai mult cu cât voiajurile sunt o pasiune veche a lui. Voiajurile și muzica. Își face bagajele pentru Germania, la început: Mainz, Frankfurt, Stuttgart, Mannheim, Dresda, Berlin, apoi trece în Austria, Boemia, Ungaria. Lumea îl așteaptă, este deja un nume. Harriett se împotrivesc, nu vrea să-l lase să plece, îl bănuiește tot mai mult, pe nedrept sau pe drept, de infidelități. Este de o gelozie nebună, „pe care la început n-am meritat-o prin nimic”, cum scrie

angajează la Biblioteca Conservatorului, ia lecții de solfegiu și compoziție, învață să cânte la chitară, dă chiar lecții unor domnișoare de la o școală de fete, se angajează flautist într-o orchestră, studiază muzică din zori în noapte, își cumpără pian și asistă impasibil, deloc invidios, la formarea profesională a vărului lui, coleg de cameră, cu care a pornit din La Côte Saint-André, târgul lor din Isère, și care va deveni un medic celebru în Paris. Până la acea dată Hector a scris doar o messă, cântată la biserica Saint-Roch, la audiția căreia, prin interpuși, încearcă în zadar să o aducă pe Harriett, doar, doar persoana lui îi va trezi interesul.

Ce-i drept, își ia inima în dinți și o abordează pe actriță, dar în scris, în perioada turneului ei în capitala de pe Sena. Îi trimite epistole înflăcărâte, la care ea nici nu-i răspunde. La un moment dat domnișoara, care are o „gardă” dură, o mamă și o piticanie de soră, chiar își roagă subreta să nu i le mai arate. Mai târziu Hector află că trupa engleză a părăsit orașul, cu destinația Amsterdam. Tânărul trebuie să-și ostoiască într-un fel suferința și să o uite. Scrie entuziaste cronici muzicale în *Revue européenne*, despre muzica lui Beethoven, Gluck etc., ceea ce va face de altfel toată viața, spre maturitate regretând că și-a consumat atâta timp din viața mângăind hârtia.

Viitorul muzical al tânărului se arată tot mai promițător. În

Doctorul Louis Bleriot, tatăl compozitorului, a sperat că fiul va urma medicina

1828 scrie cele *Opt scene din Faust* și prima schiță a *Damnațiunii lui Faust*, în 1830 termină *Simfonia fantastică*, intitulată inițial *Episod din viața unui artist, în cinci părți*, compoziția înregistrând un senzațional succes de scenă. Este aplaudat, apreciat, admirat și susținut de nume prestigioase, ca Liszt și Paganini. Dar Harriett Smithson este în continuare străină de succesele lui, mai ales de această confesiune publică a pasiunii pentru ea, *Simfonia fantastică*.

Hector se împacă cu părinții, din ce în ce mai mândri de succesele lui răsunătoare.

Casa lui Hector Berlioz din Paris, în cartierul Montmartre

În 1830 el obține Premiul Romei, mult râvnit în epocă, ceea ce presupune călătorii obligatorii în Italia și Germania, unde se impune ca dirijor și compozitor, dar și o consistentă sumă de bani, ceea ce îi dă lejeritate în mișcări. Se logodește chiar cu o talentată pianistă, Marie-Félicité Moke, căreia nu-i acordă prea mare atenție în însemnări, ceea ce spune multe despre firava angajare afectivă a artistului. Fata îl va prefera însă pe Camille Pleyel, vestitul creator de pian, și va rupe logodna.

Pentru Hector Berlioz, legătura cu Camille este „o distragere violentă de la marea și adâncă pasiune care îmi coalescea inima și-mi stăpânea toate puterile sufletului, pricinuită de o scurtă zăpăceală a simțurilor”. Evident, despre Harriett Smithson este vorba.

Îngerul Harriett coboară pe pământ

Într-o seară, un prieten, ziarist, un cunoscut și al actriței, îi șoptește că Harriett a revenit de o vreme la Paris, la o altă reședință, conduce o trupă de teatru englez și nu mai este

în culmea gloriei artistice de altădată. Nu-i merge prea bine. Și-a investit toate resursele de care dispunea, iar publicul francez este tot mai indiferent față de reprezentațiile în engleză. La aflarea vestii Hector amuțește de emoție. De doi ani nu mai știa nimic despre Harriett. Nici măcar

Portret realizat de Pierre Petit
(<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b10219998b.r=Berlioz?rk=321890;0>)

spune câte acorduri muzicale de pe portativele lui nu sunt inspirate de domnișoara cu șase ani mai mare decât el, dar care i-a rămas în inimă?

Estelle este mișcată, dar atât

Între timp domnișoara a crescut. Iar Hector, care, cum spuneam, simte povara singurătății, vrea neapărat să o vadă, spre disperarea prietenilor, care îi amintesc că suntem în anul... 1864. Iar el nu mai știe nimic despre Estelle de prin 1815! Nu face nimic. O caută, întreabă de ea în Meylan, pe fermierii vecini, prilej să revadă cireșul sub care a visat veri la rând la Estelle cea frumoasă, intră în grădină, chiar în casa bunicilor ei, acum părăsită, și află că se numește doamna Fournier, este văduvă, are doi copii și locuiește la Lyon.

Îi scrie tenace, primește răspunsuri elegante, oarecum

neangajante, și o vizitează de mai multe ori pe această doamnă, care i-a citit memoriile și îi știe parcursul muzical, mai puțin pe cel erotic. Se vede adesea și cu familia unui băiat al ei, deja căsătorit, care îi prețuiește mult muzica. Estelle este căruntă, are 67 de ani – și nu uită să îi amintească acest „amănunt” partenerului ei de dialog epistolar („nu mai sunt decât o femeie bătrână, foarte bătrână”) –, cu frumusețea de altădată încă nestinsă, spre admirația sinceră a nurerii ei, iar scrisorile lui, multe și dese, sunt o poezie. „Gândiți-vă că vă iubesc de 49 de ani, că – în

Estelle, prima iubire,
devenită o văduvă în vârstă

pofida furtunilor ce mi-au răvășit viața – dragostea aceasta trăiește din copilărie, dovadă sentimentul profund pe care îl mai nutresc și azi pentru dumneavoastră”.

Estelle i se confesează, îi relatează anii ei din urmă, îl anunță că se va muta curând la celălalt fiu, la Geneva, și îi mărturisește că este „profund mișcată și recunoscătoare, domnule Berlioz, pentru faptul de a fi păstrat față de mine vechile dumneavoastră sentimente”. Iar el îi sărută mâna respectuos, când se întâlnesc și când se despart. „Minunată, fermecătoare femeie!”, spune despre ea în *Memorii*.

În ultimii săi ani soarta nu îl cruță pe Hector Berlioz. În 1867 primește o scrisoare în care este anunțat că, la 15 iunie, fiul lui a murit în Cuba, la Havana, de febră galbenă. Era căpitan secund pe marele vas „Louisiana”. Tatăl tocmai se pregătea să iasă pe ușă spre sala de concert. Îl găsește un om de serviciu, intrigat că întârzie, prăbușit pe jos, urlând ca din gură de șarpe. Și totuși, „viața merită să fie trăită spre a admira frumosul și chiar dacă nu putem distruge și nimici în întregime opusul frumosului, trebuie să ne mulțumim cu posibilitatea de a-l disprețui și cu năzuința de a-l evita cu orice preț”.

„Care dintre cele două forțe este capabilă să-l ridice pe om pe cele mai înalte culmi, dragostea sau muzica – se întreabă Hector Berlioz spre finalul vieții. Iată o mare întrebare. Cred însă că răspunsul trebuie să fie acesta: dragostea nu poate să dea o idee despre muzică, în timp ce muzica poate da o idee despre dragoste... De ce le-am despărți una de alta? Sunt doar cele două aripi ale sufletului”.

La un secol și jumătate de la trecerea în eternitate a lui Hector Berlioz, să-i ascultăm muzica. Ea ne vorbește și despre dragoste. ■

compozitorul în *Memorii*. Hector este deja însoțit în aceste călătorii de o domnișoară, Maria Recio, o cântăreață atrăgătoare, franco-spaniolă, nu foarte talentată, despre care Harriett află citind foiletoanele soțului și remarcând insistența cu care el îi laudă virtuozitățile artistice, apoi de la „binevoitori”. La întoarcere au loc scene îngrozitoare. Harriett începe să bea.

Maurul și-a făcut datoria...

În 1842, la 15 ani după declanșarea mistuitoarei lui pasiuni pentru Harriett, și la nouă ani după căsătoria lor, cei doi se despart în bună înțelegere. Hector Berlioz se lasă hurducăit de poștalioane și trenuri ce străbat Europa în lung și lat, dă concert după concert, revine pe aceleași scene ca dirijor, în Italia. În fine, în februarie 1847 pleacă în Rusia, trecând pe la granița pe la Tilsit, după un scurt popas la Berlin, pentru a solicita o scrisoare de recomandare de la regele Prusiei către sora lui, țarina. „Ai să te întorci de acolo cu 150.000 de franci. Cunosce bine țara, e imposibil să aduni mai puțin”, îl asigură prietenul lui Honoré de Balzac. La Petersburg și Moscova dă o serie de concerte de succes, se simte flatat de interesul acordat muzicii lui de nobilimea rusă, aflată în postul Paștelui, perioadă cucernică, în care pe scenele celor două capitale este acceptată numai muzica simfonică.

Harriett este singură. Fiul lor, care

Compozitorul, în timpul călătoriei în Rusia

urmează școala de marină, străbate deja oceanele lumii. În martie 1854 subiectul vulcanicei iubiri a lui Hector Berlioz se stinge, după patru ani de paralizie la pat, fără să se mai poată mișca sau vorbi. Louis este la Cherbourg, vine degrabă acasă, la înmormântarea mamei. Hector, care a vegheat-o în ultimele zile și care simte acum o imensă milă pentru această femeie înzestrată cu talent artistic, pe care a iubit-o, o conduce pe ultimul drum. De la Weimar Liszt îi trimite o scrisoare de îmbărbătare: „Ea te-a inspirat, tu ai iubit-o și ai cântat-o,

misiunea ei a fost, așadar, împlinită”.

Cu Maria Recio legătura lui Hector Berlioz durează 20 de ani. Se va căsători cu ea, după 12 ani de relație, în octombrie 1852 („a trebuit să mă căsătoresc”, își notează), locuind împreună cu mama ei. Opt ani mai târziu, în 1860, Maria moare în urma unei crize cardiace. Soacra lui va supraviețui fiicei, îngrijindu-și cu devotament ginearele, tot mai suferind, până la dispariția lui, la vârsta de 66 de ani, la 8 martie 1869. Înainte să se sfârșească, Hector are grijă să le aducă una lângă alta pe cele două soții, în același cimitir, Montmartre, acolo unde se va odihni și el.

Pentru compozitorul romantic casa părintească, de unde vedea în copilărie creștele înghețate ale Alpilor, rămâne o ancoră a sufletului. De fapt, nu s-a îndepărtat de ea niciodată, în pofida lungilor și obositoarelor lui călătorii, cu precădere pentru nevoia de bani. Acolo, când are 12 ani, se îndrăgostește fără să mai știe de el, cum numai un adolescent cu fibră romantică poate. Merge adesea la bunici, la Meylan, două leghe distanță de Grenoble,

stă câte trei săptămâni vară de vară la ei, simte că ei îl iubesc mult. În vecinătate este casa doamnei Gautier, care are două nepoate, dintre care Estelle, de 18 ani, este o adevărată frumusețe: înaltă, cu o talie elegantă și... sandale roz. Hector își amintește acest amănunt după atâția ani. Cine ar putea

Opera pariziană a funcționat între 1821 și 1873 în această clădire, din rue Le Peletier nr. 12

că erau mai mulți explozibili îngropați în grădină, cât și în încăperile sigilate ale Legației germane. Mai mult, fuseseră aduși acolo după ce Legația fusese plasată sub protecție americană. Andrews consemna, furios: „Protecția Statelor Unite a fost abuzată și exploatată în acest fel într-o manieră rușinoasă. În acest caz, cel puțin, Guvernul german nu poate recurge la sistemul său obișnuit de a nega“.

Este greu acum, la un secol distanță, să judeci cât de mult a aflat publicul american despre incidentul de la Legația germană din București. În mod sigur, oficialitățile americane erau la curent grație rapoartelor diplomatice ce soseau din București cu o întârziere de doar câteva zile.

Fără îndoială, diplomații din Ambasada Marii Britanii de la Washington s-au asigurat ca omologii lor americani să fie informați înainte ca britanicii să pună la dispoziția Departamentului de Stat multiple copii ale recent publicatei broșuri pe acest subiect, trimise imediat și ministrului de Justiție.

Ziaristul american important care se afla în Europa de Sud-Est și care ar fi putut informa publicul era John Reed, cel care a redactat ulterior memoriile de succes despre revoluția bolșevică din 1917, *Zece zile care au zguduit lumea*. Dar el plecase din România cu un an înainte, în 1915. Vopicka menționează în memorii că un ziarist american a însoțit armata germană în România, dar asta se întâmpla în decembrie 1916, la două luni după săpăturile din grădina Legației, iar la acea dată era considerată deja o știre veche.

De altfel, în acel moment o asemenea poveste nu mai părea interesantă, față de relatările sângeroase despre atrocitățile germane din Belgia (*Magazin istoric*, nr. 6/2012). Povestea nu beneficia de tonul unei îndreptățite in-

dignări față de martiriul prin execuțiile judiciare numite de unii asasinate juridice avându-i ca victime de notorietate pe căpitanul de navă Charles Fryatt (care a încercat să lovească cu nava sa civilă un submarin german ce se pregătea să-l torpileze; el a fost executat, deși nu era un combatant) sau cazul încă și mai popularizat al serei medicale Edith Cavell. Sigur, impactul evenimentelor de la București nu se putea compara cu cel al scufundării vaporului „Lusitania“ de un submarin german, în urma căruia au murit 1.198 de persoane inocente, între care 128 de americani, inclusiv popularul eseist Elbert Hubbard și soția sa.

Dezvăluirea infamei telegramme Zimmermann (*Magazin istoric*, nr. 5/2017), doi ani mai târziu, vorbea despre posibilitatea unei alianțe germano-mexicane care putea reda, în caz de succes, Mexicului statele americane New Mexico, Texas și Arizona. Asemenea evenimente ocupau prima pagină a ziarelor americane și alungau din conștiința americanilor drame minore precum cea de la Legația germană din București, care nu se soldase cu morți, răniți sau proprietăți distruse.

Cu viteza, expertiza și eficiența care, în al treilea an de război, caracterizau eforturile de propagandă antigermană ale britanicilor, a apărut o broșură de 16 pagini, cu titlul *Microbi de cultură în București: descoperirile de la Legația germană în documente oficiale românești* (London, New York and Toronto, Hodder and Stoughton, 1917). Costa 1 penny, dar pe coperta din față era o notiță

care anunța că cititorii americani puteau să o obțină, de la G.H. Doran Company din New York, pentru doar 5 cenți. Broșura era un rezumat al scrisorii ministrului român al Afacerilor Străine către misiunile diplomatice din București și al celor opt anexe.

Desen înfățișând execuția unor civili în Belgia

Exclusivitate

Am văzut în episodul publicat în numărul anterior al revistei cum la 5 octombrie 1916, cu acordul ministrului S.U.A. la București, care reprezenta interesele germane după intrarea României în război, în grădina Legației germane fuseseră descoperiți explozibili, fitile Bickford și eprubete cu agenți patogeni. Să urmărim ce s-a întâmplat în continuare.

RĂZBOI BIOLOGIC LA LEGAȚIA GERMANĂ DIN BUCUREȘTI

Dr. ERNEST H. LATHAM Jr.

● Explozibili și în grădină, și în clădirea Legației ● Preocuparea britanicilor pentru ca americanii să afle ● La noi semnează ministrul Afacerilor Străine, la britanici Toynbee ● Lady Kennard confirmă ● Maiorul Franz von Papen blocat de britanici ● Un protocol incomplet ● Germanii studiază sistemul de aerisire de la metrourele din Paris și Londra ● Efectul pervers al propagandei

Deși Washingtonul fusese informat prin telegrame diplomatice despre evenimentele de la Legația Germaniei, probabil că scrisoarea ministrului român al Afacerilor Străine Porumbaru trimisă legațiilor din București a oferit prima relatare completă. Scrisoarea a fost expedită, însoțită de o traducere în limba engleză, de Legația americană după mutarea la Iași, la 9 februarie 1917, și înregistrată la Departamentul de Stat după 11 iunie. Întârzierea a fost provocată de faptul că la 10 ianuarie 1917, autoritățile de ocupație germane au anunțat toate misiunile diplomatice din București ale statelor neutre că trebuia să plece.

Protestând, ministrul Vopicka a plecat la 13 ianuarie, cu un tren special, la Berlin. Primul secretar Andrews și restul Legației s-au mutat la Iași, pentru a se alătura Curții și Guvernului României, în refugiu. Vopicka nu a ajuns la Legație la Iași până la 16 septembrie 1917, o absență de peste opt luni. Scrisoarea de însoțire a mesajului lui Porumbaru a fost semnată de William Andrews, devenit însărcinat cu afaceri. Andrews se scuza pentru întârziere, explicând că Legația fusese

suprasolicitată de eforturile făcute în interesul Germaniei până la 3 februarie 1917. La acea dată S.U.A. au rupt relațiile diplomatice cu Germania, când aceasta și-a anunțat intenția de a relua războiul submarin total.

Andrews a mai informat Washingtonul că dr. Bernhard, un funcționar german desemnat să lucreze în cadrul Legației americane pentru interesele germane, a dezvăluit că asistase la îngroparea explozibililor și

prima ocazie pentru publicul american să afle în detaliu despre descoperirile făcute în octombrie 1916. Tot în 1917, fiica ambasadurului britanic, Lady Kennard, a publicat însemnări din România primilor trei ani de război. În dreptul lunii octombrie 1916 nota: „Ultimul motiv de agitație a fost descoperirea de către un membru al Legației americane a tot felul de orori îngropate de germani în curtea Legației lor. Au fost găsite lăzi cu dinamită și eprubete cu germeni ai unor boli. Sună incredibil și vestea va produce titluri înalte de o milă în presa noastră de scandal. Drept urmare, nimeni nu va crede știrea. Dar este adevărată și am

Coperta broșurii apărute în 1947

discutat pe această temă cu o persoană care a asistat la săpături." Cartea a fost publicată în Marea Britanie, dar nu și în Statele Unite și probabil că puține exemplare au ajuns în vremea războiului, peste apele Atlanticului infestate de submarinele

germane, până în S.U.A.

Următorul moment când americanii au putut afla despre aceste incidente, după apariția broșurii, a fost în 1921, când s-au publicat memoriile lui Charles Vopicka, cu un titlu care stimula curiozitatea: *Secretele Balcanilor*. În capitolul XI, intitulat *Explozivi germani îngropați și descoperiți în Capitala României complotul pentru inocularea cailor și a vitelor*, el descria pe scurt incidentul, adăugând doar amănuntul că prefectul Poliției a adus mai întâi „bombele și cutiile la Legația americană, unde eu [lesne de înțeles – E.H.L.] am refuzat să le primesc și am ordonat imediata lor îndepărtare, temându-mă de o explozie accidentală.”

După război a devenit clar că agenții patogeni descoperiți la Legația germană din București nu erau un unicat sau un lucru neobișnuit. Cartierul general

german, s-a dovedit, integrate armele biologice în arsenalul său. Se avansaseră planuri pentru infectarea râurilor portugheze cu holeră, care au fost apoi respinse, dar antraxul era autorizat și fusese folosit

Arnold Toynbee

contra renilor utilizați pentru transport de armata britanică în Norvegia, iar morva (răpciuga) contra oilor argentinene, a vitelor și cailor destinați armatei britanice și celei indiene. Chiar și în Statele Unite, atașatul militar german, maiorul Franz von Papen, a fost împiedicat de ofițerii de informații britanici în eforturile sale de a răspândi antrax și răpciugă printre animalele trimise în Marea Britanie. Această nouă formă de a purta războiul a atras, cum era și firesc, atenția internațională. Nu este deci de mirare că a figurat la loc de frunte în negocierile post-război.

Primul rezultat al acestei preocupări a fost documentul adoptat la Geneva, în 1925, intitulat „Protocolul pentru interzicerea utilizării în război a gazelor asfixiante, toxice sau similare și a mijloacelor bacteriologice de luptă”. Protocolul a fost semnat la 17 iunie 1925 și a intrat în vigoare la 8 februarie 1928. Deși afirma că interzice utilizarea

Președintele american William Taft (centru) și ambasadorul Marii Britanii James Bryce (dreapta)

Charles Fryatt

Dar primul paragraf al broșurii era scris special și lasă loc de puține îndoieli în privința efectului urmărit de editor asupra cititorilor.

„Atunci când personalul diplomatic german a părăsit Bucureștiul, s-a descoperit că acesta nu renunțase, ci violase neutralita-

tea față de România în timpul celor doi ani de pace, violare extrem de dezonorantă. A fost comisă în mod clandestin, sub masca prieteniei, instrumentele ei fiind reprezentanții acreditați ai Germaniei în capitala României, iar actele de ostilitate de care se fac vinovați sunt mișcări și diavolești.“

Paragraful de încheiere cita din introducerea scrisorii lui Porumbaru, în aceeași termeni inflamatori: „Guvernul român consideră de datoria sa să protesteze solemn contra acestor procedee criminale și în special contra utilizării microbilor de cultură, o armă dezonorantă, mai rea decât folosirea otrăvii, care este interzisă de A Patra Convenție de la Haga. Trebuie de asemenea să protesteze contra acestei violări nemaiauzite a îndatoririlor imperioase de comportament loial și corect care sunt impuse de legea internațională reprezentanților diplomați, în schimbul prerogativelor și privilegiilor care le sunt garantate.“

Atunci când a fost publicată, broșura era a noua într-o serie scoasă de același editor; toate susțineau cu vigoare cauza Aliaților și atacau, cu egală vigoare, Puterile Centrale. Două erau semnate de cardinalul Mercier, din Belgia, și vorbeau despre violarea neutralității acestei țări și lupta contra brutalei ocupații germane. O alta retipărea un articol din *New York Tribune*, din 2 noiembrie 1916. Alte două tratau loialitatea Indiei față de Imperiul Britanic și efortul de război făcut de Lord Harding of Penshurst și Sir Mancherjee M. Bhowaggee.

Prețul mic al acestor broșuri, în general 1 sau 2 penny, arată speranța editorului și a celor care se aflau în spatele acestui efort că ele se vor bucura de o largă răspândire. În privința celor din spatele acestui efort, orice du-

Edith Cavell

biu dispăre dacă ținem cont că tânărul, dar deja recunoscutul savant, Arnold J. Toynbee, angajat al Intelligence/Information Section din Foreign Office, era autorul a două dintre broșuri: *Tirania ucigașă a turcilor și Deportările din Belgia* (cea din urmă avea cel mai mare număr de pagini, până atunci, 96, și prețul cel mai mare, 6 penny). După război Toynbee avea să devină o stea a istoriografiei și autorul a 12 volume magistrale intitulate *Studiul istoriei*. Dacă mai persistau dubii că aceste broșuri aveau aprobarea oficială și sprijinul Guvernului britanic, ele trebuie eliminate, luând în considerare și că Lord Bryce (fostul ambasador al Marii Britanii la Washington între 1907 – 1913) semnase prefețele la cele două broșuri scrise de Toynbee. El elaborase anterior „raportul Bryce“ în care condamnă, în 61 de pagini, comportamentul germanilor contra populației civile în Belgia.

Broșura britanică despre microbii descoperiți la Legația germană din București, distribuită la sfârșitul lui 1917, a fost, probabil,

„Lusitania“

CARLOS MANUEL DE CESPEDES

THEO STĂNESCU-STANCIU

La confluență de ape – Marea Caraibelor, Golful Mexic și Oceanul Atlantic –, de culturi, de strategii sau de interese, Cuba a fascinat dintotdeauna. Astăzi, Havana veche, devenită nu numai sit al patrimoniului mondial UNESCO, ci și o atracție turistică de top, respiră prin catedrale, piațete, forturi, bodeguite, muzică și culoare.

Când intri pentru prima oară pe Calle Obispo, la Bodeguita del Medio sau în Hotel Inglaterra, Neruda, Marquez, Hemingway, Anna Pavlova, José Martí, Che sau Fidel parcă îți sunt alături. Le auzi pașii, râsul, replicile acide, clinchetul paharelor; le simți mirosul puternic al trabucurilor sau patosul din declarații. În Havana, poate mai mult decât în oricare dintre alte locuri din lume, ai sentimentul că trecutul se împletește perfect cu prezentul, că el trăiește, că nu a murit și nu poate dispărea.

Pentru cubanezi, istoria e o poveste a eroilor, a „părinților fondatori”, a căror viață s-a consumat, de cele mai multe ori, la maximă intensitate. O istorie a conflictelor; o istorie a revoluției. Din centrul Plazei de Armas, statuia lui Carlos Manuel de Céspedes poate sta mărturie...

● „Azucar para crecer” ● Franceza, italiana, engleza, greaca sau latina veche – tânărul Carlos Manuel le stăpânea la perfecție... ● ... ca și dansul, scrima sau șahul ● Două soții – două dintre cele mai frumoase femei din Cuba ● Libertatea și independența să se ridice precum soarele ● De la primul președinte, la... ● ...un om singur, așteptându-și sfârșitul

Granița dintre veacurile al XVIII-lea și al XIX-lea a reprezentat pentru Cuba marea transformare. Din 1492, de la debarcarea lui Columb, timpul se scursese lent în țara insulară, menținând-o în amorțeală. Apariția Statelor Unite ale Americii ca națiune de sine stătătoare, dar și a regatului independent Haiti (altădată importantă bază de aprovizionare cu zahăr); politicile din ce în ce mai

Casa în care s-a născut

protecționiste ale coroanei spaniole; faptul că zahărul devenise, încă din secolul al XVIII-lea, cea mai populară dintre delicatese – tot atâtea factori, care, cumulați cu abilitatea afaceriștilor cubanezi de a profita de moment au impus Cuba ca principal producător al dulcelui atât de necesar.

„Azucar para crecer” (zahăr pentru dezvoltare) este sloganul care mai tronează și astăzi pe unele dintre

**Maiorul
Franz von Papen**

armelor biologice în conflictele armate internaționale, permitea câteva excepții. Nu interzicea cercetarea, dezvoltarea, producția, stocarea, depozitarea sau transferul unor astfel de arme.

Mai mult, permi-

tea utilizarea lor în cazul unui conflict cu o parte care nu ratificase protocolul sau ca răspuns la o primă utilizare a unor asemenea arme de către inamic sau între granițele unui stat, în cazul unui război civil.

Subiectul armelor biologice a dispărut din atenție după semnarea protocolului de la Geneva doar pentru câțiva ani. Încă din 1929 Carl von Ossietzky, ca editor, și Walter Keiser, ca autor, au publicat în *Die Weltbuehne* rapoarte despre antrenamentele și bazele secrete de antrenament ale Reichswehr din Uniunea Sovietică, care violau clauzele privind dezarmarea Germaniei prevăzute în Tratatul de la Versailles. După ascensiunea lui Adolf Hitler la putere, în 30 ianuarie 1933, în contextul repetatelor sale promisiuni de a îndepărta restricțiile impuse Germaniei la Versailles, mai întâi Franța, apoi Marea Britanie au revăzut inovațiile și progresele realizate în materie de armament în timpul Primului Război Mondial.

Ceea ce i-a determinat pe aliații de odinioară să se concentreze pe capacitățile Germaniei în domeniul războiului biologic a fost un articol în două părți semnat de Henry Wickham Steed și intitulat *Războiul aerian: planurile secrete germane*, publicat în 1934, în *The Nineteenth Century and After* (Secolul al XIX-lea și după). Fost redactor-șef al ziarului *The Times* și o autoritate respectată în domeniul relațiilor europene, Steed arăta că articolul lui se baza pe documente secrete din Germania care indicau că aceasta își reînnoie interesul pentru agenții patogeni de luptă și studiasă deja sursele de aerisire ale metroulilor din Paris și Londra pentru a găsi posibilitățile de răspândire a unor asemenea agenți patogeni.

Implicațiile ce decurgeau din articolul lui Steed au fost luate mai în serios, inițial, în Franța, dar pe măsură ce se adunau informații privind experimentele făcute de germani, ambele țări s-au angajat într-un efort de a rivaliza atât cu capacitățile ofensive în domeniu ale celui de Al Treilea Reich cât și în găsirea unor mijloace specifice de apărare. La fel au procedat, ceva mai târziu, și Statele Unite. Din diferite motive, se pare că s-a creat o balanță a terorii și armele biologice, la fel ca și gazele de luptă, nu au fost folosite pe teatrele de operațiuni europene în cel de Al Doilea Război Mondial.

I consecință cu totul sinistă și neprevăzută a evenimentelor de la Legația germană din București, din octombrie 1916, mi-a fost semnalată într-o conversație cu cunoscutul corespondent de presă Robert St. John, care a transmis pentru Associated Press din Europa Centrală și de Est în anii 1939 – 1941. Întrebându-l de ce lumea a fost

Robert St. John

atât de neîncrezătoare în momentul când el transmitea despre atrocitățile naziste și crimele antisemite, St. John mi-a răspuns că scepticismul respectiv își avea rădăcinile în exagerările și invențiile stridente ale propagandei antigermane britanice din timpul Primului Război Mondial. Mulți au crezut că era vorba despre același lucru din nou. Dacă într-adevăr propaganda britanică din timpul Primului Război Mondial poate explica răspunsul întârziat față de Holocaustul declanșat de naziști, atunci rapoartele despre descoperirile din curtea Legației germane din București făcute în 1916 – adevărate sau nu, și ele au fost totuși adevărate –, ca ingredient important al propagandei britanice din acea vreme, au putut astfel contribui și ele la întârzierea recunoașterii tragediilor din Al Doilea Război Mondial. ■

Jurământ pe steagul noii republici

nat de muzică și de poezie, un strateg și un vizionar, cu o minte brici, perfecționată atât de numeroasele partide de șah jucate, cât și de apropierea (în anii studenției) de cercurile revoluționare sau francmasonice spaniole.

A devenit, rapid, unul dintre cei mai solicitați avocați pledanți ai momentului. Totodată, și o figură foarte cunoscută în cercurile intelectuale cubaneze. Căci, înainte de a pleca să studieze la Barcelona, el urmasa și unele cursuri ale Seminarului Sf. Carol și Sf. Ambrozio și ale Universității din Havana, cele două spații unde se aduna elita spiritualității naționale.

Chipeș, în floarea vârstei și bogat, era alegerea perfectă în ochii oricărei mame sau tinere din Bayamo sau Havana. Iar Carlos Manuel era, la rândul-i, extrem

de conștient de atuurile sale, profitând din plin. În 1839, dragostea pentru una dintre verișoarele mai îndepărtate, Maria del Carmen de Cespedes y del Castillo (născută în 1820), considerată una dintre cele mai frumoase femei din Bayamo, a fost binecuvântată prin sfânta uniune în fața altarului. Căsnicia i-a adus trei copii: Maria del Carmen, Oscar și Carlos Manuel de Cespedes y Quesada. La începutul anului 1868, tuberculoza, una dintre maladiile care făceau ravagii în epocă, avea să îi răpească soția.

La doar un an distanță, își unea destinația cu o altă frumusețe a epocii, Ana Maria de Quesada (1843 – 1910), cea cu care va rămâne până la sfârșitul vieții și care avea să îi dăruiască încă doi fii (Oscar și Carlos Manuel de Cespedes y Quesada, viitorul președinte al Republicii, pentru o scurtă perioadă de timp, august – septembrie 1933) și o fiică, Gloria.

Unii biografi vorbesc și despre aventuri extraconjugale, dar doar despre două sunt cunoscute mai multe amănunte. Una a implicat-o pe o tânără din personalul de la plantația achiziționată de curând, La Demajagua (în apropierea orașului Yara), Candelaria, alintată Cambula, care avea doar vreo 17 ani pe când i-a atras atenția lui Carlos Manuel. Conform unor relatări contemporane, tocmai ei i-ar fi cerut Cespedes să coasă primul steag al Cubei revoluționare. În ceea ce o privește pe a doua, ea s-ar fi consumat spre sfârșitul vieții acestuia, protagonistă fiindu-i o mai coaptă văduvă, pe care ar fi întâlnit-o în San Lorenzo, Francisca Rodriguez, „Panchita“.

Confruntarea dintre autorități și insurgenți de la Las Minas, 3 mai 1969

pancartele de pe șosele, cu predilecție în apropierea fabricilor mai mult sau mai puțin moderne de exploatare a cunoscutei trestii. Numai că, în urmă cu mai bine de două secole, pe plantațiile ce se întindeau aproape cât vedeai cu ochii, trudeau sclavi negri. După unele estimări, în jurul mijlocului de secol XIX, mai mult de 10 milioane de africani fuseseră mutați cu forța în această Lume Nouă, cu predilecție în Brazilia și în Cuba.

Palele vântului prosperității începeau să fie resimțite și în multe dintre familiile cubaneze. Totul înflorea, prindea culoare, viață și... gust. Iar Spania nu mai avea cum să rămână indiferentă, mai ales că marea majoritate a popoarelor din America Latină își declaraseră deja dorința de independență.

Adormitele orașe ale Cubei se treziseră deodată, în freacățul proprietarilor de plantații, al negustorilor, al marinarilor; bogați și săraci, albi, creoli sau negri cu toții respirau parcă un aer mult mai proaspăt, mai revigorant.

În Bayamo, capitala provinciei estice Granma, al doilea oraș fondat de exploratorul spaniol Diego Velasquez de Cuellar (totodată și primul guvernator al Cubei, 1511 – 1524), și familia lui Jesus Maria Cespedes y Luque și a Franciscăi de Boria Lopez del Castillo y Ramirez de Aguil-
lar era implicată în cultivarea și producția de zahăr, plantațiile deținute sporindu-i, pe zi ce trecea, averea. Venirea pe lume, în aprilie 1819, a unui fiu, botezat Carlos Manuel, a fost considerată încă o binecuvân-

Ana Maria de Quesada

tare. Nu era primul născut al Franciscăi, iar casa răsună de râsetele multor copii.

Dacă primii pași într-ale învățăturii Manuel i-a făcut alături de călugării de la o mănăstire locală, ca și frații săi, pasiunea pentru carte pe care a dovedit-o odată ce anii treceau (după unii biografi, de pe la 11 ani se dovedise talentat la latină, traducând, cu ușurință, poemele Encidei) i-a determinat pe părinți să îl trimită să-și desăvârșască educația mai întâi în Havana, apoi, pentru studiile universitare, după obiceiul vremii, în Spania. Acolo, a absolvit Dreptul, la Barcelona; ca, mai apoi, peste câțva timp, la

Madrid, să-și susțină și teza doctorală.

Spania și, în special, mediul său cultural elevat l-au fascinat; ca și Europa, în general. Pasionat de culturi și civilizații, a învățat cu ușurință șase limbi, petrecându-și mulți dintre anii tinereții în voiaje prin Anglia, Franța, Italia sau chiar prin exoticele Imperiu Otoman.

Când, în 1844, se reîntorcea în Bayamo, pentru a-și deschide un cabinet de avocatură, arătosul avocat avea tot viitorul înaintea. Era un tânăr înstărit, dintr-o familie cunoscută și respectată, practicând o meserie de succes. Carlos Manuel putea fi considerat întruchiparea succesului: șarmant, abil mînuitor al spadei,

dar și al cuvințelor; dansator plin de grație, galant prin definiție, împărțind zâmbete și vorbe dulci cu mare larghețe. Stătea în șa la fel de degajat ca în orice salon monden sau la orice întrunire politică. Era pasio-

Atac al rebelilor în provincia Oriente

tanților a votat alegerea unui nou președinte, Salvador Cisneros Betancourt (1873 – 1875). Pentru Cespedes nu a mai existat decât soluția retragerii.

Încercând să scape de trupele spaniole, care îl vânau ca pe un trădător, și-a găsit refugiu la o micuță fermă din Cuba Orientală, San Lorenzo. Nu a dorit să părăsească țara, așa cum l-au sfătuit membrii familiei (unii au plecat în Statele Unite ale Americii, inclusiv soția, Ana; alții, în Jamaica). Părăsit aproape de toți, avându-l alături doar pe unul dintre fii și câțiva tovarăși de suflet, s-a retras în pustietate.

Un om singur, așteptându-și sfârșitul... Un om care își sacrificase totul: poziția, averea, sănătatea. Conform declarațiilor medicului care i-a înregistrat moartea, cu toate că avea doar 55 de ani, o vârstă nu foarte înaintată nici pentru acele vremuri, ajunsese să arate foarte bătrân, aproape orb și senil.

Un om singur, care renunțase la tot. După unele mărturii, Cespedes, o persoană care mereu acordase o atenție sporită ținutei, hainelor și accesoriilor potrivite, s-a retras la San Lorenzo, având doar un costum ponosit, pe care femeile din sat aveau grijă să îl curețe din când în când.

Un om singur, care se întorsese la origini. Își petrecea zilele învățându-i pe copiii sătenilor să scrie și să citească sau jucând șah, cu cei mai în vârstă, făcând excursii spre piscurile și văile din jur sau înotând în apele rezezi ale râului din apropiere. Cea mai mare parte a timpului și-a dedicat-o însă scrisului. Într-un caietel pe care nu-l lăsa niciodată din mână, trecea însemnări zilnice, de jurnal scris însă sub forma unor lungi misive adresate mult iubitei soții, Ana, dar și emoționante portrete ale personalităților pe care le-a cunoscut de-a lungul vieții, atât camarazi, cât și politicieni sau revoluționari din taberele adverse.

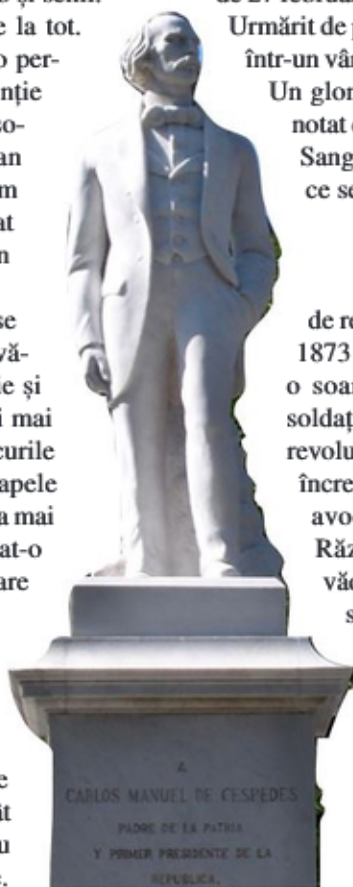
Izolatul ultim adăpost al „Bătrânului președinte”, cum îl de-

numeau sătenii, apare din aceste scrieri în toată simplitatea sa. O micuță locuință cu două camere, un pat, o masă și o bancă din lemn de cedru, câteva arme și unelte un univers cu adevărat vetust, dar plin de afecțiune. Căci, după cum scria Cespedes, „nu trece nicio zi fără ca țăranii de aici să nu vină pe la mine”, pentru a-l saluta sau a-i aduce mâncare. Sau pentru a admira portretul Anei de Quesada, pe care Carlos Manuel îl arăta tuturor, în încercarea de a găsi puțină consolare în atât de îndrăgitele linii ale feței sau în ochii femeii iubite. „Îl arăt tuturor patrioților care vin. Mulți dintre ei și, în special, femeile mă și roagă să li-l arăt. Își lasă armele și, cu mare admirație, adresează Cerului milioane de binecuvântări, urându-ne să ajungem să fim din nou împreună”.

Cu o noapte înainte de moarte, se spune că ar fi avut un vis premonitoriu. Dimineața zilei de 27 februarie 1874 avea să îi aducă sfârșitul. Urmărit de puștile soldaților spanioli, a ajuns într-un vârf de costișă. Nu mai avea scăpare.

Un glonț suierător și, cum emoționant a notat combatantul revoluționar Manuel Sanguily, „el s-a prăbușit, ca un soare ce se scufundă în abis”.

La rându-i, jurnalul (care a lacoperit întreaga perioadă de refugiu de la San Lorenzo, 25 iulie 1873 – 27 februarie 1874) a cunoscut o soartă aparte. A fost confiscat de soldații spanioli și, apoi, vândut unui revoluționar, Julio Sanguily, care i l-a încredințat fratelui, Manuel, cunoscut avocat, jurnalist și participant la Războiul de 10 ani. În zadar însă văduva lui Cespedes, Ana de Quesada, a tot încercat să îl recupereze de la această familie. Până la urmă, fiul lui Manuel i l-a încredințat istoricului Jose de la Luz Leon, care, în 1981, a decis să-l contacteze pe unul dintre cei mai reputați confrăți, Eusebio Leal Spengler. După mulți-mulți ani, în 1992, ultimele gânduri și idei ale „Părintelui patriei” aveau să fie readuse la lumină. ■

Statuia lui Carlos Manuel de Cespedes din Havana

Carlos Manuel de Cespedes y Quesada

Încă din jurul anilor 1850, Carlos Manuel de Cespedes devenise un personaj atent monitorizat de autorități. O prezență activă în toate cercurile intelectuale, bun orator, avocat de succes, și asta după ce se formase într-o Spanie extrem de instabilă, scurtcircuitată de războaie civile și o domnie extrem de impopulară a reginei Izabela a II-a (1843 – 1868). Succesul adus de afacerile prospere cu zahăr le permise cubanezilor să viseze la independență. Iar în ochii lui de Cespedes aceasta era singura soluție pentru progresul țării.

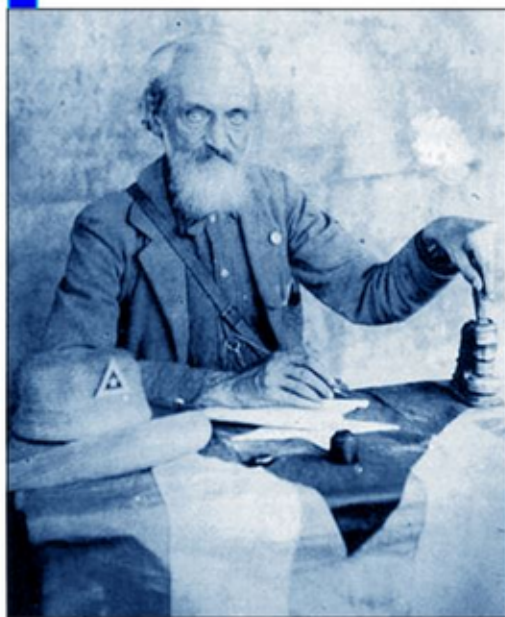
Un progres ce nu se mai putea clădi pe truda sclavilor negri, atât de obișnuiți în anii ce trecuseră. Proprietarul plantației La Demajagua a și luat decizia de a-și elibera lucrătorii de culoare și de a-i remunera pentru istovitoarea muncă depusă. Exemplul i-a fost urmat de câțiva alți cunoscuți din zonă. Nu foarte mulți! De altfel, nici în celebra zi de 10 octombrie 1868, când a pronunțat discursul prin care declara independența Cubei – intrat în istorie ca „Strigătul de la Yara” –, Cespedes nu a avut alături decât vreo 150 de susținători. „Cetățeni, așa cum soarele se ridică peste Pico Turquino [cel mai înalt munte al Cubei, făcând parte din lanțul Sierra Maestra], așa vom vedea răsărind și primele zile ale libertății și indepen-

denței în țara noastră”. Și continua: „Cetățeni: A sosit timpul de a acționa. Puterea spaniolă este depășită și de-a dreptul devorată de viermi. Dacă în ochii unora ea mai apare ca fiind în plină forță, aceasta este doar pentru că, de mai bine de trei secole, am tot privit la ea din genunchi. Haideți să ne ridicăm odată pentru totdeauna!”.

Cuvintele sale au reverberat în mințile multor contemporani, propulsându-l, jumătate de an mai târziu, în aprilie 1869, președinte al Republicii cubaneze. Era începutul așa-numitului Război de 10 ani (1868 – 1878) sau Marele Război (*Guerra Grande*) pentru independență. Și, astfel, Carlos Manuel de Cespedes a devenit „Părintele patriei”.

Numeroasele conflicte interne generate, în principal, de disensiunile dintre Vestul marilor plantații de trestie de zahăr, unde aproape nimeni nu era de acord cu eliberarea sclavilor, și Estul, dominat încă de plantațiile de tutun, au condus, până la urmă, la debarcarea lui Cespedes. Multe dintre grupurile revoluționare începuseră să îl privească cu neîncredere, mai ales din cauza deciziei acestuia de a-i mobiliza pe sclavi să lupte pentru libertate și să distrugă imensele plantații care le cauzaseră atâta suferință. În octombrie 1873, Camera Reprezen-

Salvador Cisneros Betancourt

Cu Otto și Adelheid

În 1909, în timpul unei vizite la Schwartzau, Zita l-a cunoscut pe arhiducele Carol, care staționa în apropiere cu regimentul său de dragoni. La 13 iunie 1911, tocmai când circula zvonul că urma să se logodească cu Don Jaime, duce de Madrid, membru al familiei regale a Spaniei, Carol i-a cerut mâna, iar apoi Curtea de la Viena a anunțat logodna celor doi. La 21 octombrie 1911, spre bucuria bătrânului împărat al Austro-Ungariei, Franz Joseph (1848 – 1916), Carol și Zita s-au căsătorit. Se puneau bazele unei familii numeroase, care a avut opt copii: Otto, Robert, Adelheid, Felix, Carl Ludwig, Rudolf, Charlotte și Elisabeta. Căsătoria a căpătat importanță și pentru că aceea dintre Franz Ferdinand și Sofia Chotek, ducesă de Hohenberg, era morganatică, urmașii neavând niciun drept la tronul imperial.

Linie telefonică directă cu familia

În urma asasinării lui Franz Ferdinand la Sarajevo (28 iunie 1914), Carol a devenit moștenitor al tronului. Zita își amintea că la primirea veștii

tragice, „deși era o zi cu soare, am văzut imediat fața sa albindu-se“. Între 1914 – 1916 Carol a ocupat poziții importante în plan militar: general, comandant al Corpului XX Armată din Tirol, apoi feldmareșal al armatei austro-ungare și comandant al trupele dublei monarhii pe frontul din Italia de Nord. Situația era complicată, mai ales pentru Zita, deoarece câțiva dintre frații săi luptau în armate adverse – prinții Felix și René de Bourbon-Parma s-au alăturat armatei austro-ungare, în timp ce prinții Sixtus și Xavier de Bourbon-Parma, care trăiau de ceva timp în Franța, s-au înrolat în armata belgiană. În 1915 Italia s-a alăturat Antantei. Ambasadorul german la Viena consemna că austriei „nu aveau încredere în italiană [Zita – n.a.] și rudele sale de sânge“.

După intrarea României în război, Carol a vizitat Transilvania. De la Cluj a plecat la Petroșani, unde ajunge la 5 noiembrie 1916. Din motive de cenzură de război, presa vremii nu a menționat vizita. Imaginile păstrate îl arată pe arhiduce trecând în revistă trupele în fața gării din Cluj. Documentele de arhivă menționează că în perioada vizitei la Cluj Carol și Zita s-au întâlnit cu oficialitățile locale, au asistat la spectacole de teatru

și cinematograf, iar Zita a vizitat spitale, unde a discutat în limba maghiară și română și i-a încurajat pe soldații răniți.

La 21 noiembrie 1916, grav bolnav de pneumonie, bătrânul împărat Franz Joseph a murit. Zita a consemnat că mareșalul prinț von Lobkowitz a venit cu „fața dolofană, cu lacrimi în ochi, a făcut semnul crucii pe fruntea lui Carol și i-a spus: «Fie ca Dumnezeu să binecuvânteze pe Majestatea Voastră»“. Carol a devenit ultimul suveran al Austro-Ungariei. Nu a fost încoronat ca împărat al Austriei, ci doar ca suveran al Ungariei, la 30 decembrie 1916, în Catedrala Sf. Matia din Budapesta, cu titlul Carol al IV-lea al Ungariei. Zita a fost încoronată și ea ca regină a Ungariei. Carol a fost, de asemenea, și rege al Boemiei, cu titlul de Carol al III-lea.

Fiind prezent multă vreme la Cartierul General al armatei austro-ungare, Carol a decis să se instaleze o linie telefonică directă cu Palatul Hofburg, unde trăia familia sa. Uneori, Carol și Zita au mers pe front împreună, împărțeaua îmbărbătându-i pe răniți.

Tratative secrete de pace

Odată urcat pe tron, Carol a fost convins că era nevoie de

În fața gării din Cluj

CAROL ȘI ZITA

MIHAI MANEA

Ce legătură este între Cripa Capucinilor din Viena și Biserica Nuestra Senora de Monte din Funchal, capitala insulelor Madeira? Un destin tragic unește cele două monumente istorice. La biserica din Funchal își doarme somnul de veci, departe de țara pe care a iubit-o, ultimul împărat al Austro-Ungariei, Carol I de Habsburg (1916 – 1918). În Cripa Capucinilor din Viena, necropola împăraților Habsburgi, nu departe de Palatul Hofburg, a fost înhumată cu pompă, în 1989, soția lui Carol, Zita de Bourbon-Parma, ultima împărăteasă a Austriei și regină a Ungariei.

Carol I de Habsburg, pe numele său întreg Karl Franz Josef Ludwig Hubert Georg Maria de Habsburg-Lorena, s-a născut la 17 august 1887, la Castelul Persenbeug din Austria Inferioară. Părinții săi, arhiducele Otto Francisc și prințesa Maria Josefa, l-au crescut într-un mediu liniștit și s-au îngrijit ca să fie un bun catolic. Era nepotul lui Franz Ferdinand, (*Magazin istoric*, nr. 1/2018) moștenitor al Tro-nului dublei monarhii din 1889, după moartea tragică și

încă misterioasă a lui Rudolf de Habsburg (*Magazin istoric*, nr. 7/1970). A făcut studii la școli de stat, fiind interesat de experimentele științifice. Totodată, a urmat studii militare, de politică și Drept.

Zita de Bourbon-Parma, pe numele său întreg Zita Maria delle Grazie Adelgonda Micaela Raffaella Gabriella Giuseppina Antonia Luisa Agnese, era fiica lui Robert I, duce de Parma, și a soției sale, infanta Maria Antonia de Portugalia. A văzut lumina zilei la Villa

Pianore, în provincia italiană Lucca. Părinții au fost foarte interesați ca Zita, alături de ceilalți copii, să învețe limbi străine. La zece ani a fost trimisă la o școală catolică din Bavaria, celebră pentru instrucția religioasă. Apoi, în 1907, la moartea tatălui, împreună cu sora sa Francesca a ajuns la o mănăstire în insula Wright, din Marea Mânecii, unde și-a desăvârșit educația religioasă în spirit devotat catolic. Avea să devină o fire pioasă și dedicată faptelor de caritate și binefacere.

Încercări de restaurație

Fiind teoretic încă rege al Ungariei și legănându-se în iluziile alimentate de unele forțe politice din Ungaria că era binevenit, Carol I a încercat să revină pe tronul de la Budapesta, de trei ori: la 20 octombrie 1920, la 26 martie 1921 și, respectiv, la 21 octombrie 1921. Aceasta, cu toate că încă din 2 februarie 1920 Alianții au publicat o declarație, în care au subliniat că orice încercare de restaurare a Habsburgilor nu va fi tolerată. Concomitent, noul conducător al Ungariei, amiralul

În exil

Horthy, i-a transmis lui Carol să nu se întoarcă. În perioada martie – octombrie 1921 amiralul Horthy a acționat pentru adoptarea de măsuri legislative vizând detronarea regelui Carol al IV-lea al Ungariei.

Folosind un pașaport spaniol fals, fostul împărat a ajuns în martie 1921 în Ungaria. La o întrevedere cu Horthy, Carol i-a cerut să îi cedeze puterea. Cum Horthy a refuzat, Carol a mers la Szombathely, unde a discutat cu prim-ministrul Pal Teleki, fără succes. O parte dintre membrii aristocrației ungare au ajuns la Szombathely, reușind să ralieze la cauza regalistă și unități militare. Activitatea lui Carol în Ungaria a trezit ostilitatea

Iugoslaviei și Cehoslovaciei, care au protestat ferm față de o posibilă restaurare habsburgică. Ca urmare, Carol s-a întors la 6 aprilie 1921 în Elveția.

Contând pe promisiunea contelui Istvan Bethlen că va obține sprijinul a cât mai multor membri ai aristocrației funciare din Ungaria pentru susținerea restaurării Habsburgilor, la 21 octombrie 1921 Carol I a revenit, pe neașteptate, la Denesfa, pe proprietatea contelui József Cziráky. Carol a izbutit să capete sprijinul unor unități militare, care i-au jurat credință în condițiile zvonului care a început să se răspândească tot mai mult, cum că bolșevicii urma să preia puterea din nou. Statele

Micii Înțelegeri au amenințat cu o intervenție în Ungaria și de aceea Horthy a încercat de câteva ori să îl facă pe fostul împărat să renunțe. La 23 octombrie 1921 s-a ajuns la o confruntare militară la Budaörs, între susținătorii lui Horthy și cei ai lui Carol, soldată cu morți și răniți de ambele părți.

În noua conjunctură politică, sorții fiindu-i favorabili lui Horthy, Carol I a fost de acord să se predea. Carol și Zita, împreună cu unii dintre sprijinitorii lor,

Încoronat ca rege al Ungariei

au fost arestați în orașul Tata de forțele fidele lui Horthy. La 26 octombrie 1921, arestații au fost trimiși la abația de la Tihany, de unde, la 1 noiembrie, au fost expulzați către Baja (Baia). O canonieră britanică i-a preluat și a pornit către Galați. Însă, ca urmare a scăderii nivelului apelor Dunării, și-au continuat călătoria pe uscat, prin România, spre Galați.

De acolo, Carol și Zita au plecat în exilul fără întoarcere. Au ajuns în insula Madeira din Oceanul Atlantic la 19 noiembrie 1921. Copiii s-au alăturat părinților în februarie 1922, după ce fuseseră îngrijiți în Europa de o rudă. Starea de sănătate a lui Carol s-a agravat și din cauza climatului umed al insulei. La 1 aprilie 1922, slăbit și după o răceală severă, Carol I de Habsburg s-a stins. După cum a consemnat un contemporan,

Revenit în Ungaria

Istvan Bethlen

negocieri pe plan internațional pentru oprirea războiului. El a inițiat contacte în Elveția cu fratele împărațului, prințul Sixtus de Bourbon-Parma. Zita i-a scris acestuia, invitându-l să vină la Viena, prin Elveția neutră. Sixtus a adus condițiile pentru pace convenite cu Franța, care prevedeau, între altele: retrocedarea de către Germania către Franța a Alsaciei și Lorenei, restaurarea independenței Belgiei și Serbiei, cedarea Istanbulului către Rusia. Carol I a acceptat aceste trei condiții și a promis într-o scrisoare, datată 25 martie 1917, că va uza de toată influența sa pe lângă Germania, pentru ca aceasta să fie de acord. Acest din urmă mesaj a fost adresat și președintelui Franței, Raymond Poincaré. Cum în Rusia a izbucnit în februarie 1917 revoluția, prințul Sixtus a continuat negocierile cu premierul britanic Lloyd George. Însă militarii britanici au refuzat pacea cu Austria.

Ministrul de Externe austriac, contele Ottokar Czernin, l-a atacat pe prim-ministrul francez Georges Clemenceau, acuzându-l că era principalul

obstacol în calea încheierii păcii în Europa. Drept răspuns, Cabinetul de la Paris a publicat scrisoarea împăratului Carol I de Habsburg din 24 martie 1917, ceea ce l-a pus în pericol pe prințul Sixtus și a generat teama că trupele germane ar putea invada Austria. Carol I a fost silit, sub cuvânt de onoare, să trimită un mesaj aliaților Austro-Ungariei, spunând că problemele legate de Alsacia-Lorena și Serbia nu au fost discutate și că prințul Sixtus nu a avut autorizația Vienei de a arăta scrisoarea la Paris. Aflat în contact permanent cu Ambasada germană din Viena, Czernin a încercat să îl determine pe împăratul Carol I să abdice, dar eșuând, a demisionat.

Imperiul se prăbușește

La 3/16 octombrie 1918 împăratul a lansat manifestul „Către popoarele mele credincioase”, prin care a făcut o ultimă încercare disperată de a salva monarhia dualistă, propunând soluția federalizării imperiului. Era prea târziu. La 11 noiembrie 1918, Carol al IV-lea a desemnat noul guvern maghiar, condus de Mihály Károlyi, iar la 13 noiembrie 1918 a renunțat,

sub presiune, la conducerea statului, fără însă a abdică. Aceasta după ce la data de 12 noiembrie 1918 parlamentarii austrieci au anunțat constituirea Republicii Germane Austria, iar, după patru zile, la Budapesta s-a proclamat Republica Democratică Maghiară. Carol i-a scris lui Friedrich Gustav Piffel, arhiepiscopul de Viena: „Nu am abdicat, niciodată nu o voi face... Văd manifestul meu din 11 noiembrie drept echivalentul unei hârtii, pe care un hoț de pe stradă m-a silit să îl dau, sub amenințarea armei... De fapt, nu mă simt legat de acesta în niciun fel”. Zita i-a luat partea: „Un suveran nu poate abdică niciodată... El poate fi depus... Dar să abdice, niciodată, niciodată!”.

Ulterior, Carol și familia s-au retras la Eckartsau, domeniul de vânătoare imperial de lângă Viena. Prințul Sixtus de Bourbon-Parma a solicitat sprijinul regelui George al V-lea al Marii Britanii. Au fost trimiși, pentru a acționa în sprijinul lui Carol și al Zitei, câțiva ofițeri britanici. Înfruntând mari greutăți, la finele lui martie 1919, cu un tren, familia a ajuns în Elveția. Autoritățile elvețiene i-au cerut fostului împărat să se abțină de la orice comentarii politice.

La Cernăuți

MIHAI EPURAN, ZIARIST SPORTIV ÎN VREME DE RĂZBOI

POMPILIU NICOLAE CONSTANTIN

Mihai Epuran s-a născut în 1923 și este considerat întemeietorul psihologiei sportive românești. A absolvit Facultatea de Litere și Filosofie în 1946, după care a urmat cursurile I.E.F./I.C.F. (Institutul de Educație Fizică/Institutul de Cultură Fizică), unde a și rămas pentru a-și desfășura activitatea didactică și de cercetare începând cu 1949. Înainte de a fi un specialist în domeniul psihologiei, Mihai Epuran a cochetat cu presa sportivă. A fost un colaborator constant al publicației *Gazeta Sporturilor*, în perioada celui de Al Doilea Război Mondial.

Autorul (stânga) împreună cu Mihai Epuran

Fire riguroasă, Mihai Epuran a păstrat toate articolele publicate ca ziarist. A inclus în două dosare consistente numeroase manuscrise din perioada amintită și chiar legitimația de la *Gazeta Sporturilor*. I-am adresat o serie de întrebări pentru a cunoaște mai bine activitatea lui jurnalistică. A fost un exercițiu de istorie orală, într-o incursiune în atmosfera anilor '40, când meseria de jurnalist era destul de diferită față de cea de astăzi.

A colaborat aproximativ cinci ani la *Gazeta Sporturilor*. „Meseria de ziarist nu era văzută ca o profesie. Nu îmi puneam întrebarea dacă ies la pensie din meseria asta”, rememorează Mihai Epuran. El a dezvăluit contextul în care a început să scrie pentru cel mai cunoscut ziar cu profil sportiv din țara noastră. „Locuiam pe strada Brezoianu, iar sediul *Gazetei Sporturilor* era tot acolo. La momentul respectiv, erau la modă ascarii, adică oamenii care aduceau informațiile de la evenimentele sportive la care participau. Erau cărăușii de rezultate. Dacă mergeai la un meci de fotbal sau la o întrecere athletică, puteai veni la ziar să transmiți scorul,

eventual marcatorii, iar dacă puteai redacta o știre, aceasta era publicată. Eu eram la liceu și eram activ. Îmi plăcea sportul și așa am început să public”, povestește Mihai Epuran.

Profesorul dă dovadă de o memorie remarcabilă și își amintește că șeful redacției era Toma Alexandrescu. „Era un bărbat elegant, politicos, sociabil, iar felul său de a se purta îi atrăgea pe cei tineri”. Alexandrescu (1914 – 1989) a fost secretar general la *Universul Sport* și la *Gazeta Sporturilor*, îndrumând numeroși jurnaliști sportivi de-a lungul carierei.

Pe atunci, nu existau ședințe de redacție și fiecare colaborator scria în funcție de preocupările pe care le avea și de competițiile sportive la care asista. „Era libertatea de a alege. Noi mergeam unde doream. Nu se împărțeau sarcini”.

Preocupările tânărului erau variate. Sporturile pe care le practica aveau însă prioritate. Articolele despre atletism au fost primele lui scrieri ziaristice, în prima parte a anului 1941. De la simple articole informative, Mihai

„această femeie [Zita] trebuie să fie admirată. Ea nu și-a pierdut cum-pătul nicio secundă, a vorbit cu oameni din toate părțile și cu cei care au ajutat-o cu organizarea funeraliilor“. Carol I de Habsburg a fost canonizat în 2004. Decizia Vaticanului a avut de înfruntat și unele rezerve serioase, dat fiind că fostul împărat a aprobat folosirea gazelor toxice de luptă pe câmpul de bătălie.

Zita cu nepotul Karl

Exilul continuă

Ca văduvă, Zita a purtat doliu în amintirea soțului până la moarte. Ea a rămas într-un exil impus în urma măsurilor legislative adoptate de guvernele de la Viena. La insistențele lui Alfons al XIII-lea, rege al Spaniei (1886 – 1931), Cabinetul britanic a acordat permisiunea familiei să se mute în Spania, inițial la Cadiz și apoi pe malul Golfului Biscaya, la Lekeithio. Rămăsă timp de șase ani în Spania, Zita și-a crescut copiii, cu multe greutăți, având la dispoziție puține resurse financiare.

În 1929, a decis să plece în Belgia, la Steenokkerzeel, lângă Bruxelles, unde se mai aflau câțiva membri ai familiei sale. Anexarea de către Germania nazistă a Austriei și realizarea Anschlussului în martie 1938 i-au spulberat orice speranță de revenire pe tronul Habsburgilor. Familia de Habsburg s-a plasat de partea rezistenței antihitleriste.

Invadarea Belgiei de trupele germane în mai 1940 a făcut ca Zita și familia să devină refugiați de război. După ce au scăpat ca prin

urechile acului de un raid aerian, s-au refugiat la Bostz, unde prințul Xavier de Bourbon-Parma avea un castel. Ulterior, au ajuns cu greu la frontiera spaniolă și, de acolo, în Portugalia. În iulie 1940 au primit vize americane și au plecat în S.U.A.. Ulterior, au ales Quebec ca loc de reședință, pentru că mulți dintre copii erau buni vorbitori de limba franceză. Zita și fiul cel mare, Otto, au susținut efortul de război al S.U.A. Robert a devenit reprezentantul familiei în S.U.A., iar Felix și Carl Ludwig s-au înrolat în armata americană. După război, Zita a strâns fon-

duri pentru refacerea Austriei și Ungariei de pe urma distrugerilor uriașe.

În 1952, fosta împărăteasă a revenit în Europa, după o lungă absență. După moartea mamei sale, Maria Antonia, la 96 de ani, episcopul de Chur i-a propus Zitei să se mute în fostul castel al conților de Salis, la Ziers, în cantonul elvețian Graubünden. În 1972, de îndată ce autoritățile de la Viena au ridicat interdicția membrilor familiei de Habsburg de a călători în Austria, Zita a luat parte la funeraliile fiicei sale, Adelheid. Revenită de câteva ori în Austria, a acordat interviuri televiziunii și ziarelor austriece. Adâncind și mai mult misterul, Zita a exprimat părerea că Rudolf de Habsburg și baroneasa Maria Vetsera, care și-au aflat sfârșitul la Mayerling, în 1889, nu s-ar fi sincucis, ci ar fi fost executați de serviciile secrete franceze sau austro-ungare.

La 14 martie 1989, ajunsă la venerabila vârstă de 96 de ani, Zita, ultima împărăteasă a Austro-Ungariei, a închis ochii. Cu permisiunea guvernului austriac, funeraliile ei au avut loc la 1 aprilie 1989 la Viena. Au asistat peste 200 de membri ai familiilor de Habsburg și Bourbon-Parma și peste 6.000 de oameni politici, diplomați, înalți prelați catolici, inclusiv un reprezentant al Papei Ioan Paul al II-lea. Rămășițele pământești ale Zitei au fost înhumate în Biserica Capucinilor. La dornința Zitei, inima a fost depusă la abația Murri din Elveția, unde se afla și inima soțului, Carol de Habsburg. Biserica Catolică i-a acordat titlul de „slujitor al lui Dumnezeu“.

■

Mormântul Zitei

DENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

Vă prezentăm în acest număr o selecție din aparițiile Editurii Corint.

● **Ionel Pop – UN MARTOR AL MARII UNIRI** (ediție îngrijită de **Alexandru Bârsan**; prefață de **Ioan Bolovan**)
București, 2018, 327 pp.

● **Lavinia Betea (coord.), Florin-Răzvan Mihai, Ilarion Țiu – 21 AUGUST 1968. APOTEOZA LUI CEAUȘESCU**
București, 2018, 295 pp.

● **Grigore Romalo – CARNETE DE RĂZBOI. 1916 – 1917** (traducere din limba franceză de **Lia Decei**; text îngrijit, prefață, notă asupra ediției și încheiere de **Dan Romalo**)
București, 2017, 188 pp.

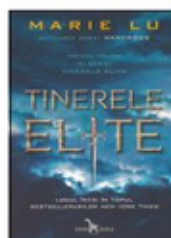
● **Marin Ioniță – KISELEFF 10. FABRICA DE SCRITORI** (ediție revăzută și adăugită; prefață de **Alex. Ștefănescu**)
București, 2018, 376 pp.

● **Maria Popescu – ÎNTRE DOUĂ MIERCURI. JURNALUL UNEI CRIME MISTERIOASE** (traducere din limba franceză de **Rodica Vintilă**; prefață de **Gilbert Monney-Câmpeanu**)
București, 2018, 250 pp.

● **Åsne Scierstad – DOUĂ SURORI. DIN NORVEGIA ÎN JIHADUL DIN SIRIA** (traducere din limba engleză de **Claudia Roxana Olteanu**; prefață de **Lavinia Betea**)
București, 2018, 474 pp.

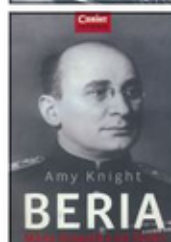
● **Marie Lu – TINERELE ELITE** (traducere din limba engleză de **Iulia Dromereschi**)
București, 2018, 366 pp.

● **Grace Ellison – O ENGLEZOaică ÎNTR-UN HAREM TURCESC** (traducere din limba engleză de **Mihai Manea**; prefață de **Călin Felezeu**; introducere de **Edward Granville Browne**)
București, 2018, 199 pp.

● **MEMORIILE LUI ERNST RÖHM** (traducere din limba engleză de **Sorin Cristescu**; prefață de **Florin Müller**; introducere de **Eleanor Hancock**)
București, 2018, 376 pp.

● **Amy Knight – BERIA. MÂNA DREAPTĂ A LUI STALIN** (traducere din limba engleză de **Adrian Decu** și **Dan Criste**; prefață de **Florian Bichir**)
București, 2018, 425 pp.

● **Dean King – SAHARA. O POVESTE ADEVĂRATĂ DESPRE SUPRAVIEȚUIRE** (traducere din limba engleză de **Florin-Răzvan Mihai**; prefață de **Marian Voicu**)
București, 2018, 472 pp.

● **Giles Milton – DIN CULISELE ISTORIEI. CÂND HITLER A LUAT COCAINĂ ȘI LENIN ȘI-A PIERDUT CREIERUL** (traducere din limba engleză de **Alina Popescu**; prefață de **Florian Saiu**)
București, 2019, 183 pp.

Articole din presa vremii semnate de Mihai Epuran

Epuran a evoluat la interviuri, portrete și reportaje. Treptat, materialele publicate au crescut în amploare, iar gazetarul a devenit chiar responsabil al rubricii „Colțul micilor atleți”. Sub pseudonimul Mike, a publicat materiale cu conținut informativ, dar și educativ. Multe articole au fost însoțite și de o serie de fotografii cu conținut grafic specializat.

Iarna sportul predilect despre care oferea informații era schiul, pe care îl și practica, fiind originar din Predeal. Mihai Epuran era preocupat atât de latura de competiție a sportului, cât și de sportul de masă și popularizarea mișcării, ca activitate de petrecere a timpului liber.

Începând cu anul 1943, articolele sale vizează mai degrabă aspectul educativ al culturii fizice, sportul în școală sau elementele de noutate din domeniu, precum amploarea câștigată de filmul sportiv. În același registru, informațiile transmise de Mihai Epuran sunt utile pentru a documenta activitatea sportivă din cadrul Facultății de Litere și Filosofie, al cărei student era. În același timp, regăsim în activitatea sa ziaristică și cronici de meciuri de fotbal și handbal.

Începând cu a doua jumătate a anului 1943 se observă o aplecare mai serioasă și spre scrierea articolelor de opinie sau editoriale, care conturează într-o oarecare măsură concepția sa despre cultura fizică. Devine un promotor al handbalului, pe care îl caracterizează ca „un joc eminamente athletic”. Calitățile fizice ale jucătorilor nu se văd nicăieri mai bine decât aici, după cum punctează autorul, în

Probleme actuale în handbalul nostru (Gazeta Sporturilor, 11 august 1943).

Deja în această perioadă se disting preocupările sale pentru psihologia sportului, care pot fi identificate în materiale de tipul celui amintit mai sus. Spre exemplu, într-un editorial intitulat *Contra timpului*, Mihai Epuran analizează justetea curselor atletice contra cronometru și aduce în discuție „stările psihologice” ale sportivilor. Totodată, propunea o „morală sportivă” în educație, după cum menționa în articolul *Sobrietatea în sport*, apărut în *Sportul Popular*, 22 decembrie 1946.

În activitatea jurnalistică a lui Mihai Epuran a urmat o pauză, cauzată de efectuarea stagiului militar. A fost încadrat la școala de ofițeri de artilerie, dar nu a mai ajuns pe front, războiul se încheiase. A reluat activitatea jurnalistică, cu articole frecvente, iar subiectele predilecte au fost din nou atletismul, schiul, luptele și gimnastica.

La finalul anului 1947, colaborarea lui Mihai Epuran cu *Gazeta Sporturilor* încetează. Tânărul specialist în psihologie își dedică în totalitate cariera cercetării și muncii didactice. Activitatea post-jurnalistică consemnează publicarea a numeroase lucrări și a peste 250 de studii. Dintre operele de referință ale lui Mihai Epuran menționăm: *Psihologia sportului*, apărută în 1968, *Psihologia sportului de performanță* (1998) și *Metodologia cercetării activităților corporale* (1998). Pentru că se afirmase deja și în plan internațional, a devenit în 1968 membru fondator al F.E.P.S.A.C. (Federația Europeană de Psihologia Sportului). ■

Încheiem prezentarea începută în numărul din luna februarie a activității desfășurate de Vasile Stoica în Statele Unite ale Americii, unde opinia publică, dar și cercurile de decizie știau prea puțin despre situația României și a românilor din provinciile aflate sub ocupație străină la sfârșitul Primului Război Mondial. Prin eforturile sale, de cele mai multe ori prea puțin sprijinite de autoritățile de la București, opinia și a decidenților, și a publicului american s-au schimbat treptat.

VASILE STOICA ÎN STATELE UNITE ALE AMERICII, PENTRU ROMÂNIA MARE

Dr. IOAN OPRIȘ

În acest sens, Stoica a militat pentru lămurirea americanilor, prin editarea și răspândirea în mari tiraje de cărți, broșuri de prezentare istorică, geografică și culturală, de hărți. Le-a asigurat traducerea în engleză, compensând ceea ce singura revistă bilingvă, Roumania (a fraților Pavel și Gogu Rădulescu) nu reușea să aibă: tiraj mare și răspândire largă, așa că nici n-a apărut decât în câteva numere. Din stăruința sa a reușit în 1919 să tipărească Suferințele din Ardeal (ed. a II-a, Editura „Tribunei“, Chicago), dar lucrarea de competență a fost tipărirea broșurilor din colecția The Roumanians and their lands: The Roumanian Question, The Roumanian Nation and the Roumanian Kingdom, Bessarabia și Dobrudgea (acestea două scrise de N.H. Lahovary), plus încă 19 broșuri (între care The Roumanians of Serbia, The Roumanians of Ukraine, Roumania and her Neighbors, urmate de o mică serie de broșuri despre Transilvania, Banat, Bucovina și Românii macedoneni, la care a fost coroborată The Roumanian Nation a Sentry of Eastern Latin Civilization and Eastern Europe. Li s-au adăugat Transilvania și Banatul, Romanian History and Conditions (în World's Moral Problems, sub antetul lui National Reform Association, Pittsburgh, 1920) și Problema evreiască în România.

Pentru a-i convinge pe decidenții americani de veridicitatea informațiilor etnografice și demografice, Stoica a republicat harta cartografului ungar Paul Balogh, tipărită în 1910, în car-

tea acestuia *Magyarország Nepfajai* (Rasele Ungariei), „adeverind cu ajutorul ei punctul nostru de vedere“, urmată de o hartă etnografică a Europei „pentru a indica colțul ocupat de noi în lume“.

Fondurile necesare imprimării le-a oferit tot Liga Națională Română. A mai stăruit pentru apariția a două articole ale reginei Maria în *Saturday Evening Post* și *Ladies' Home Journal*, neputând conta pe

PRIER

12

1903. În orașul Eastbourne se inaugurează prima linie de omnibuze din Marea Britanie, mijloc de transport urban cu tracțiune mecanică, destinat mai multor persoane (de unde și denumirea, provenită din limba latină, *omni* pentru toți). De fapt, omnibuzul a apărut pe străzile Parisului, în 1662, tras de cai, la propunerea matematicianului și filosofului Blaise Pascal, pentru „cei care nu au posibilitatea să folosească o șaretă”. Curând însă autoritățile au interzis lucrătorilor, soldaților, slujitorilor, oamenilor de condiție modestă să folosească omnibuzul, adică exact celor cărora le fusese destinat. Astfel în Franța acest mijloc de transport a dispărut, revenind secole mai târziu în Anglia.

16

1828. Pictorul spaniol Francisco José de Goya se stinge la Bordeaux, unde trăia de patru ani. Este înhumat, dar în 1888, când Spania cere repatrierea corpului artistului, se constată că nu are cap. I se dă de urmă abia în 1928, într-un tablou de Dionisio Fierros, intitulat *Craniul lui Goya*. Pânza datează din 1849, adică 20 de ani după dispariția pictorului. Ceea ce înseamnă că Fierros a avut în atelierul său craniul marelui pictor spaniol. Alte surse evocă utilizarea lui în cercetarea științifică, mai ales că fiul lui Dionisio Fierros, student la medicină, putea să-l folosească la cursuri, să-l lase la dispoziția cercetătorilor, după care să i se piardă urma.

17

971. Împăratul bizantin Ioan I Tzimiskes (s-a spus că originea cuvântului ar fi termenul armean *cmusk*, pantofior, pentru că era scund), pornit încă de la începutul primăverii, când zăpada încă nu s-a topit, într-un război contra marelui cneaz al Kievului Sviatoslav Igorevici (armată întărită cu detașamente de bulgari și unguri), intră în cetatea Durostolon (mai târziu Silistra), pe Dunăre. Peste două zile cade și Preslavul, unde s-a retras în grabă detașamentul de avangardă al rușilor. Vistieria Bulgariei este în mâinile bizantinilor, 7.000 de ruși baricadați în palat sunt nimiciți.

19

1774. La Paris are loc premiera operei *Ifigenia în Aulida* a lui Cristoph Willibald Gluck. Prezent în orașul de pe Sena, compozitorul, nemulțumit de repetițiile de la Operă, tună și fulgeră. Cântărețele, obosite de atâtea repetiții, se plâng amantilor lor princieri, muzicanții spun chiar că lucrarea este „de neexecutat”, dar Gluck știe ce știe. El are sprijinul Mariei Antoineta, căreia i-a predat la Viena, la Curtea mamei ei, Maria Tereza, lecții de clavier, așa că ce hotărăște el este lege. Premiera mult anunțată pentru data de 13 aprilie este amânată, are loc o săptămână mai târziu, când vrea Gluck. Momentul este însă un triumf mai degrabă al „austriecei”, care târăște după ea la premieră toată Curtea, chiar și pe soțul ei – devenit Ludovic al XVI-lea trei săptămâni mai târziu (el preferă vânătoarea muzicii) –, și aplaudă ostentativ după fiecare arie, ceilalți, evident, imitând-o. Este prima victorie în public în fața Curții de la Versailles, în fața Franței, a tinerei de 19 ani.

23

1917. Gerhard Velburg, un soldat german aflat în România ocupată, se ocupă cu paza bacului de la Fetești și este membrul unui birou de evidență a populației. Scrie în însemnările sale din această zi: „Primarii ne-au trimis listele cu persoanele care trebuie înregistrate. Din ele nu e clar însă care e prenumele și care e numele persoanei. În cazul multora lipsesc numele de familie. Când un țăran e întrebat cum îl cheamă, el îți dă numai prenumele. Ca să se deosebească de alte persoane cu același prenume, își adaugă prenumele tatălui [...] Toată tărășenia asta l-a enervat rău pe șeful nostru. Se plimbă exasperat prin birou, ridicând listele cu nume spre cer și strigând: «Radu Ion, Ion Radu, Șerban Nicolae, Nicolae Șerban, Constantin Gheorghe, Gheorghe Constantin și tot așa și așa. Un primar scrie una, altul alta, câteodată același scrie două lucruri diferite. Ce porcărie românească! De unde să știi care e prenumele? Dacă mă cheamă Emil Kiesser, apăi Emil e prenumele și Kiesser numele de familie. Asta-i ordinea nemțească!»”.

într-o reuniune lărgită programul prin care, la Conferința de Pace, guvernul american trebuia să ceară garanții și control internațional asupra tratamentului evreilor din Polonia și România. Celui din urmă i s-au alăturat activ evreii originari din țară, în frunte cu Leo Wolfson (influent în presă) și Solomon Suffrin (avocat la New York). Lămuriri pe seama situației reale din țară au adus desigur și

dificultatea demersului românesc făcut de și prin Stoica în America a decurs și din „lipsa de conducători mai pricepuți” proveniți din rândul organizațiilor românești, emigrația fiind compusă din „cea mai de jos clasă muncitorească”. Această „gloată românească din Statele Unite și Canada” – provenind din Transilvania, Banat, Macedonia și Bucovina – era pătrunsă însă „de un frumos sentiment național” și

mulți, peste 100.000, repatriindu-se.

„Republica Statelor Unite, organizația economică cea mai formidabilă a zilelor noastre, țara al cărei sprijin îl peșesc astăzi pe întrecute chiar și marile puteri ale Apusului, știe foarte puțin despre România.”

dr. Lupu, dr. Angelescu prin contacte cu liderii evreilor americani, iar Stoica a stăruit și el, deși era „ocupat total cu propaganda politică transilvăneană, care era de o mai urgentă necesitate pentru neamul nostru”.

Analist atent al emigrației românești în America, Stoica a evaluat corect situația acesteia. Așadar,

aștepta lideri care s-o solidarizeze. Unul dintre aceștia sigur cel mai important a fost Vasile Stoica. La vremea misiunilor sale numărul românilor din America de Nord se ridica la aproximativ 220.000. Ei formau un grup compact, a căror unire a însemnat foarte mult. Și în ultima sa misiune, cea consulară (începută în mai 1920), tot cu acești conșăngeni i-a fost dat să lucreze,

Observator avizat, la încheierea misiunii Stoica remarca nevoia adopțării unei direcții proamericane a politicii românești. „Republica Statelor Unite, organizația economică cea mai formidabilă a zilelor noastre, țara al cărei sprijin îl peșec astăzi pe întrecute chiar și marile puteri ale Apusului, știe foarte puțin despre România. Viața noastră socială și de stat e necunoscută”. El vedea că „în acest secol al anglo-saxonilor e absolut necesar să avem relații cât se poate de strânse cu Statele Unite”, realitățile confirmându-i vizionarismul.

La fel credea și că „viața noastră economică” trebuia reorientată, ceea ce directorul lui National City Bank din New York le-a și spus lui I.I.C. Brătianu și lui G. Danielopol privind cauza neacordării unui ajutor economic: „în Statele Unite e faptul că americanii nu știu nimic despre România”. Apreciind Legația de la Washington pentru ceea ce N.H.

Lahovary – „un om tânăr și înzestrat cu o largă cultură” – a făcut în sprijinul țării, Stoica a cerut o mai strânsă legătură guvernamentală, căci S.U.A. „iau o parte tot mai mare la rezolvarea problemelor mondiale și în special la rezolvarea problemei orientale și balcanice, în afară de relațiile comerciale

Al șaselea de la stânga la dreapta, primul rând, la conferința anuală a League of Nations Union, 1926

cartea acestuia *My Country*, cu tirajul deja epuizat. 50.000 de exemplare din toate aceste publicații, la atât a estimat Stoica numărul tipăriturilor proromânești realizate sub îndrumarea sa în anii 1918 –

**Propagandă pe banii lui
și fără susținerea
autorităților**

1920 și răspândite în cele mai potrivite locuri pentru a convinge asupra justetei cererilor românești. Într-un bilanț prezentat lui I.G. Duca la 26 martie 1923, a enumerat doar câteva dintre lucrările tipărite, la care avea îndreptățite drepturi bănești: *The Justice of Roumania's Cause* (de A.W.A. Leeper) o primă tranșă de 2.000 de broșuri valorând 200 de dolari; *The Justice of Roumania's Cause*, de același autor, și *Grea-ter Roumania* (de D. Mitran) – 8.000 de broșuri valorând 400 de dolari, tipărite toate de casa de editură G.H. Doan Co., și *My Country* a reginei Maria – 125 de exemplare a 312,50 dolari.

In răstimpul a 20 de luni trăite în America, trimisul României a supraviețuit din veniturile proprii (drepturi de autor la *Suferințele din Ardeal* și pentru articole din presa americană, ca și plata conferințelor susținute la New York, Boston, Manchester by Sea și Chicago, ba chiar din împrumuturi de la prieteni americani).

Propagandistul de mare succes a fost remarcat de cei care erau martori direcți – Mrazec, Lupu, Podea, dr. Angelescu –, așa că I.I.C. Brătianu l-a convocat în februarie 1919 la Paris, conținându-se pe relațiile sale cu membrii delegației americane. La 28 iunie 1919, s-a reîntors în S.U.A. pentru organizarea serviciului consular și sprijinirea repatrierii românilor doritori să revină în țară. A lucrat aici sub conducerea comandorului Pantazzi până la 1 noiembrie 1919, pentru ca la 6 ianuarie 1920 să se imbarce pentru revenirea în țară.

Stoica a înțeles în profunzime misiunea încredințată lui, anume lămurirea opiniei publice americane asupra aspectelor speciale românești. Pe de o parte, diversivările propagandei maghiare reușiseră

să răspândească știri ce deformau realitatea de acasă, pentru a păstra statutul politic al Austro-Ungariei, stat aflat în proces de dezmembrare. Pe de altă parte, propaganda bolșevică, cu nuanțe multiple și cu agenți devotați, răspândise alte informații deformatoare pe seama politicii românești. România era prezentată ca o țară retrogradă, cârmuită de „o oligarhie feudală“, cu o țără-nime „despuiată de drepturi și de pământ“, cu legi nedrepte pe seama minorităților și-n

**Emigrația românească
din S.U.A.,
dezbinată și lipsită
de o conducere pricepută**

special a evreilor și cu o conducere animată de planuri anexioniste. Ungurii aveau o emigrație activă, cu multe legături de familie, apreciată pentru memoria lăsată de revoluționarul pașoptist Kossuth. Mai mult, finanțarea propagandei antiromânești era generoasă și sistematică.

Aceste aspecte au îngreunat lucrarea lui Stoica, cerându-i nuanțări continue pe seama explicării situației României. Cel mai puternic pol de revendicări s-a plasat în Congresul evreilor americani, condus de judecătorii federali Brandeis și Mack – primul, prieten al președintelui Wilson – și de potentul bancher newyorkez Jacob Schiff. La 16 decembrie 1918 aceștia au precizat

Pe front,
în Primul Război Mondial
(primul din dreapta)

Alucrat la diverse probleme, eficient și rapid, între acestea figurând: „Problema agrară în Transilvania” (răspuns la atacul conțelului Teleki, ministrul de Externe al Ungariei, prezentat la Liga Națiunilor); „Memoriu-răspuns” la acuzele prof. Revesz Carol, secretarul general ungar al Delegației Ungariei la Liga Națiunilor, cu privire la așa-zisa prigonire a ungarilor din Transilvania; „Memoriu-răspuns” la broșura Misiunii Unitariene Americane, *Transylvania under the Rule of Romania* (Transilvania sub stăpânirea României); memoriile Ligii pentru protecția minorităților din România și ale Societății pentru Apărarea minorităților din Transilvania, prezentate tot la Liga Națiunilor; „Memoriul istorico-juridic” în chestiunea Facultății de Litere și Științe din Cluj și a Bisericii Reformate calvine ungurești, prezentat Ligii Națiunilor; „Răspuns” la o solicitare a Asociației Ungaro-Secuiești din Budapesta adresată Ligii Națiunilor; „Răspuns” la me-

Cu soția și fiica

moriul universitarilor de la Oxford (Monumentele ungurești din România), prezentat la Liga Națiunilor; studiul despre Cultul Baptist din România (transmis Legațiilor României de la Londra și Washington și Delegației de la Liga Națiunilor); studiile „Minoritatea noastră maghiară” și „Minoritatea noastră germană” (tot pentru Delegația României la Ligă); studiul „Reforma agrară în România” (publicat în nr. 7 – 8 al lui *Manchester Guardian Commercial*, 1922, condus de J.M. Keynes).

Abia peste zece ani, Carol al II-lea l-a recuperat, oferindu-i șansa afirmării internaționale prin numirea la Tirana, urmată de posturile de la Sofia, Riga și Kaunas, apoi Ankara.

Alții, mult sub dotările lui Stoica, prin neamuri și influențe obscure, prin titluri aristocratice moștenite doar, prin alianțe și servicii politice, nedemniunii, alții oportuniști și incapabili, au ocupat demnități de reprezentare a țării fără să o fi servit într-un fel direct și con-

cret. Pierderea unui deceniu capital pentru România Mare prin neîncadrarea în primul planul diplomației naționale a lui Vasile Stoica ar trebui să fie judecată, și, pornind de la cazul său, să ofere o lecție.

Om de lume și al lumii, Stoica și-a câștigat dreptul la recunoștința alor săi și rămâne prin faptele sale în istorie. Nu doar în cea a românilor, ci și în cea universală. În loc de recunoștință, a fost arestat și a murit în închisoarea Jilava.

La 130 de ani de la nașterea sa și 60 de la sfârșitul tragic, a aminti este o obligație, iar a face cunoscute faptele sale constituie o minimă dovadă de respect față de un patriot model. ■

**Radio
România
București fm [98,3 FM]**

În uniformă de diplomat

cari se intensifică din zi în zi“, cerând și stabilirea de „importante relații intelectuale“, căci „de la școlile tehnice, științifice și teologice din America se vor putea aduce multe învățături prețioase pentru țară. Iar societatea și instituțiile americane sunt gata să ajute din toate puterile acest soi de comunicații intelectuale“. Modest, evaluând cele făcute, i-a scris regelui: „Începutul unei propagande românești s-a făcut. Interes față de noi s-a trezit în multe părți. Va trebui de acum înainte să-l lărgim sau cel puțin să nu-l lăsăm să moară“.

Ca să fie explicit, a crezut ca strict necesară adoptarea de măsuri radicale: organizarea Legației de la Washington „potrivit demnității țării noastre întregite, trimițându-se un personal priceput și harnic și

mijloacele materiale necesare“; organizarea serviciului consular folosind consuli de carieră la New York și Cleveland (zone cu mulți români) și consulate onorifice la Pittsburgh, Chicago și Detroit, iar la New York un comisariat pentru coordonarea serviciilor consulare; înființarea unui birou de presă și informațiuni la New York, „care să fie alimentat cu știri și publicații de acasă, să plaseze în presă

informații și fotografii, să mijlocească un schimb de articole între reviste și un schimb de publicații între

**Patria recunoscătoare
l-a trimis să moară
la Jilava**

corporațiile științifice de la noi și din America, și eventual chiar să plaseze filmuri cu subiecte din viața românească“. Acest program magistral, cu măsuri vizionare, venea de la un român care „de la începutul războiului mondial până astăzi n-am avut alt gând decât acela de a fi folositor neamului nostru în clipele grele și mari prin care trecea. Toate puterile mele au fost închinare acestui scop“.

Vizionarul, energicul, talentatul, devotatul și muncitorul Vasile Stoica, autoevaluându-se, nu a exagerat în privința

rezultatelor obținute în cei trei ani din America. Despre împliniri mărturisesc alții și numai laudativ. De ele se putea beneficia în contul intereselor naționale. De experiența și capacitatea uimitoare de a face pe seama acestora folosindu-i prestigiul și relațiile nu s-a beneficiat însă decât în mică măsură. E drept că Take Ionescu i-a oferit ocazia de a intra în diplomatie, iar cei care i-au urmat la conducerea Externelor – îndeosebi I.G. Duca și N. Titulescu – l-au asociat propriilor planuri și acțiuni, ceea ce a fost un mare câștig. Dar mai mult de atât, decidenții politici nu i-au oferit, deși totul îl recomanda spre a i se fi încredințat un rol de strateg diplomatic. Mai întâi în locul unde meritele l-au recomandat ca reprezentant al României: la Washington.

Acele materiale le-a făcut „cu toată râvna sufletului meu, și faptul că superiorii mei n-au găsit de cale să mai adauge la ele niciun cuvânt și că adversarii noștri n-au mai putut răspunde nimic la punerile noastre la punct dovedește că ele au fost și temeinic făcute“.

Decepționat, Stoica s-a retras din diplomatie la 1 aprilie 1923, reintrând în publicistică, dar nu pentru multă vreme, căci la 7 iulie 1926 și-a arătat disponibilitatea de a reveni pe un post „care să nu mă mai pună în inferioritate față de colegii mei de aceeași vârstă și pregătire ca și mine, ci să constituie mai curând un act de dreptate“. Revenirea sa a fost episodică.

E săptămâna luminată, vineri 25 aprilie 1919, când Beiușul își primește în pământul său eroii, martirii.

„Plângea cerul, plângeam noi toți, plângeau miile de țărani care, cu prapuri de la Biserica, veniseră în urma carului funerar. Niciodată glasul clopotelor nu fu mai jalnic... Speram cu toții că prin jertfa sângelui lor nevinovat să se curme suferințele de veacuri și să se plămădească prosperarea și fericirea neamului nostru românesc, pentru care au luptat necurmat și și-au sacrificat nobila viață...”

Prohodul s-a celebrat în Biserica greco-catolică de un sobor de șase preoți greco-catolici și cinci ortodocși. La groapă două plutoane au tras salve de onoare, iar Beiușul adânc îndurerat a așezat sub glie ce a avut mai scump și mai prețios devenind o Cetate Sfântă. Am citat din părintele ortodox Petru E. Papp.

Ioan Ciordaș s-a născut de Crăciunul anului 1877, în satul Betfia, fiind cel mai mare dintre cei șapte copii ai protopopului de Dob, Mihai Ciurdariu, și ai Emiliei Farcaș de Peterfolvi -, și a murit în Postul Paștelui, al anului 1919. Numele Ciurdariu, spun bătrânii, fusese porecla Giurgeștilor, a soției lui Crișan, care, după înfrângerea răscoalei, s-ar fi refugiat din Ardeal cu copilul la Cihei, făcând comerț cu vite.

Era elev când i se maghiarizează numele din Ciurdariu în Ciordaș, apoi este exmatriculat de la Academia de Drept din Oradea, pentru că se solidarizase, împreună cu alți 17 studenți români, cu Ni-

Ioan Ciordaș militar...

colae Bolcaș, studentul care scrisese un articol în *Tribuna din Sibiu*, protestând împotriva opresiunii maghiare, și lansase lozincă „La luptă cu toții ai Romei copii!”. Ioan Ciordaș termină Universitatea la Cluj, unde își ia și doctoratul, apoi în 1902, se căsătorește cu Viora Ignat, fiica memorandistului avocat Vasile Ignat, scriitoarea Viora din Bihor.

Procesul intentat preotului greco-catolic din Dob, Gh. Ardelean, sub învinuirea de agitație contra limbii maghiare, pentru îndrăzneala de a interzice cântecele ungurești în biserica sa românească, constituie momentul începerii

luptei tânărului avocat Ioan Ciordaș pentru apărarea credinței, a luptei politice și pentru consolidarea economică a românilor. Strălucita sa pladoarie reduce condamnarea preotului Gh. Ardelean de la șase luni de temniță la șapte zile. Toate aceste suferințe l-au apropiat mult de țăranul român obidit.

„Ionelul” părintelui greco-catolic Mihai Ciurdariu a cunoscut de mic nedreptățile și împilările la care erau supuși românii, dar și imensa dragoste de neam, limbă și biserică pe care o nutrea tatăl său, protopopul, ce în două rânduri a fost închis la Seghedin. Toate acestea i-au influențat viața, astfel că nu avea cum la maturitate să nu-și închine și el viața luptei pentru libertate națională și socială.

... pentru fericirea neamului

La 28 de ani îl găsim angrenat în lupta politică. Este președinte al Partidului Național Român din Beiuș și membru în Comitetul Executiv P.N.R., organizează viața culturală și socială a Beiușului, înființează și este numit

președinte al Băncii „Drăganul”. Se implică în lupta împotriva legilor școlare Apponyi, din mai 1907 (se desființau școlile confesionale românești, slovac și sârbe, în vederea întăririi procesului de maghiarizare forțată a naționalităților), și a trecerii parohiilor greco-catolice la Episcopia de Hajdudorog

... cu familia...

AU TRECURT 100 DE ANI

MARINA GHERMAN

Crezul politic al dr. Ioan Ciordaș, bunicul meu (25 decembrie 1877 – 4 aprilie 1919), avocat din Beiuș, a fost: „Viața mea e a poporului meu”. Și, într-adevăr, s-a dedicat trup și suflet nației sale, emancipării țăranilor ardeleni și unirii cu Țara Mamă. În plan politic, economic, cultural a acționat fără șovăire pentru atingerea țelului propus. În noiembrie 1918 a fost ales președintele Consiliului Național Român din Beiuș, a organizat Garda Națională din Oradea, a participat ca delegat la Adunarea de la Alba Iulia, a făcut parte din Marele Sfat Național, fiind apoi ales și prefect al Bihorului.

După încheierea armistițiului de la Belgrad, din 13 noiembrie 1918, semnat de generalul francez Louis Franchet d'Esperey și de guvernul ungar condus de contele Karoly, se stabileau liniile de frontieră între Ungaria, Serbia și România. Crișana și Maramureșul, incluzând orașele Satu Mare, Oradea, Beiuș și Arad, ca, de altfel, și centrul Transilvaniei,

Monumentul din comuna Lunca (30 km de Beiuș), închinat celor doi martiri îngropați de vii, în 1919, avocații dr. Ioan Ciordaș și Nicolae Bolcaș

martiri, monument dăruit în perioada comunistă și refăcut apoi în 1996. Casa unde a locuit acest erou al neamului cu „caracter de bronz”, cum l-a caracterizat Iuliu Maniu, a devenit muzeu.

Primăvara anului 1919 a însemnat pentru Bihor, pentru Ardealul de Nord, luni de suferință, de deznădejde, căci pentru locuitorii acestor ținuturi, visul de veacuri nu se împlinise. Merseseră cu mic, cu mare la Alba Iulia să-și exprime voința lor de a se uni cu Țara mamă, dar un armistițiu nedrept a făcut ca această decizie a lor să fie plătită cu sânge de martiri.

19 aprilie 1919, Sâmbăta Mare. Lumea creștină serbează Învierea Domnului

nostru Iisus Hristos, iar soarele răsare și deasupra Beiușului, căci cele două detașamente românești – „Horea” și „Vânători” –, sub conducerea colonelului Racoviceanu, eliberează Beiușul de sub teroarea instaurată de detașamentul de secui condus de căpitanul Verboczy.

Ioan Ciordaș, avocatul aplicat...

Beiușenii se întorc la casele lor din refugiu, dar Ioan Cior-

până la râul Mureș, erau lăsate sub administrație „ungară”. În urma Consiliului Antantei de la Versailles, din 17 decembrie 1918, se permite armatei române să avanseze până la punctele liniei demarcaționale Sighetul Marmăției – Ciucea – Zam, Oradea și Beiușul rămânând astfel sub ocupație străină.

Pe lista neagră a ocupanților vremelnici figurau, la loc de frunte, Ioan Ciordaș și tovarășul său de luptă, Nicolae Bolcaș.

În noaptea de 3 spre 4 aprilie 1919 dr. Ioan Ciordaș și dr. Nicolae Bolcaș sunt arestați, schingiuiți în mod bestial și duși în satul Lunca, la 30 km de Beiuș, unde, în groapa săpată în curtea unui țăran, sunt îngropați de vii. În 1935 oamenii din Beiuș au ridicat un monument în cinstea celor doi

daș, bunicul meu, și Nicolae Bolcaș nu. Trecuseră mai bine de două săptămâni de când fuseseră arestați; speranța ca ei să mai fie în viață era spulberată. Începură diligențele pentru găsirea trupurilor neînsuflețite.

Într-adevăr, acestea au fost descoperite într-o groapă săpată în grădina unui gospodar. Erau de nerecunoscut, desfigurați prin schingiuire și azvârlirea lor de vii în groapă, unul peste altul.

blică: „Suntem fericiți să constatăm că în acest tânăr avocat se concretizează toate nădejile câte putem lega de renașterea națională a Bihorului. El se desemnează tot mai pronunțat prin seriozitatea, chibzuința și energia care în lupta aceasta a impus și fraților străini”.

Previziunea lui Iuliu Maniu

Ioan Ciordaș a activat, printre altele, și pe plan economic și național, sprijinind prin înființarea Băncii „Drăganul” școlile confesionale cu limbă de predare română. Acestea se aflau în primejdie de desființare din cauza legilor Apponyi. Banca „Drăganul” a acordat împrumuturi avantajoase școlilor și bisericilor. De asemenea, în sprijinul dezvoltării culturii românești, Ioan Ciordaș a înființat Tipografia și Librăria „Doina”.

Casa Ciordaș,
înconjurată de jandarmi

Fiu de preot greco-catolic, crescut în respectul pentru poruncile lui Dumnezeu, Ioan Ciordaș știa să trăiască iubirea pentru aproapele său. Astfel, învățătorul Ioan Roșu povestește că „pentru aproapele său avea o inimă de părinte. Abia se afla un tânăr pe care să-l fi cunoscut și pe care, dacă era în strâmtoare, să nu-l fi ajutat din propriul său buzunar sau luând asupra sa angajamente care nu o dată se vor sfârși cu pierderea avutului său. El a fost motorul tuturor acțiunilor bune și folositoare. Fără sfatul și obolul său nimic nu s-a făcut din cele ce are Beiușul mai prețios”.

Dar vine anul 1919 cu încheierea armistițiului și stabilirea liniei demarcaționale Zam Ciucea. După euforia ce i-a cuprins pe beiușeni la 1 Decembrie, au urmat trei luni de calvar. Ca președinte al C.N.R. Beiuș a sesizat Consiliul Dirigent de la Sibiu asupra atrocităților comise de detașamentele conduse de căpitanul Verboczy dincolo de linia demarcațională și a teroarei ce a instituit-o în Beiuș. Cu această ocazie Iuliu Maniu l-a sfătuit pe Ioan Ciordaș să rămână la Sibiu, dar acesta a refuzat. Într-o discuție avută cu Ioan Suciu, Iuliu Maniu îi spune: „Neamul nostru românesc, în clipele acestea de transformare, nu se poate dispensa de priceperea de muncă și de caracterul său de bronz. Marele Război ne-a cerut atâtea jertfe de vieți tinere. Ar fi păcat de moarte să-i mai aruncăm acestui moloh nesățios și pe camaradul Ciurdariu”.

Din păcate, sumbra previziune a lui Maniu s-a realizat. ■

CEREMONIE LA PALAT (Criptografie; 4, 9, 2, 4, 6, 5)

Gh. BRAȘOVEANU

Soluția integralei PORECLE DOMNEȘTI ÎN MOLDOVA, din nr. 3/2019

CR – UD – B – MOS – SUAV –
ELUDA – C – M – IASIN – JIH –
SPOT – PN – DACI – L – EGO –
VAR – O – MICA – TEI – ULP –
TEZA – SURLAU – P – RULAT –
A – UL – IP – LAN – B – AR –
OM – ULCICA – L – ST – IN –
ICOANA – ACTE – PUIC – IC –
OI – ORB – OBLU – MARE –
IARNA – S – VASE – RAU – CT –
CANTAR – SLAVA

Soluția jocului MINOTAURUL LUI MINOS, din nr. 3/2019

ÎNCHIS ÎN LABIRINT
(IN – C – H / I – SI – N – LA –
BI – R – IN – T)

– 162 de parohii din Episcopiiile de Oradea, Gherla și Blaj.

Este unul dintre membrii Comitetului Executiv al P.N.R. care au semnat la 12 octombrie 1918 Declarația de la Oradea (*Magazin istoric*, nr. 10/2018) privind hotărârea națiunii române din Transilvania de a se așeza „printre națiunile libere”. Organizează și conduce Consiliul Național Român, fiind președintele Comisiei executive a C.N.R. De asemenea, organizează și conduce Gărzile Naționale Bihor și Beiuș. După 1 Decembrie 1918 este ales în Marele Sfat al Țării. La 1 decembrie pe Câmpul lui Horea este unul dintre cei care au explicat populației „Rezoluția de Unire”. Este numit prefect al Bihorului. Este membru al Consiliului Național Român Oradea și președinte al Consiliului Național Beiuș. Este ales președinte al Comisiei executive a C.N.R. Beiuș, Consiliului Național Maghiar Beiuș și al Consiliului Muncitoresc Beiuș, ceea ce denotă diplomația de care dădea dovadă.

În continuare să vedem cum l-a caracterizat posteritatea, cu ocazia dezvelirii Monumentului Martirilor în 1935 și a pomenirilor anuale. Valeriu Braniște scria în ziarul *Românul*: „Pulsul adevăratei vieți românești bătea puternic numai la Beiuș, fiindcă Ioan Ciordaș ce făcea, o făcea numai și numai din dragostea-i nețărmurită față de neam, fără să aștepte vreo răsplătă personală”. „Ioan Ciordaș a fost orator fermecător spunea și Augustin Ciavici. Prin darul vorbirii sale cal-

... și cu puțin timp înainte de a fi omorât

de și convingătoare, prin tăria argumentelor adânci găsea întotdeauna cuvântul înaripat, care nu numai că mișca masele populare, dar și intelectualitatea, căreia avea darul să-i miște inima și să-i stoarcă lacrimi. A fost luptătorul care înfrunța pericolele cu curaj când era vorba să-și apere convingerile. A fost conducătorul plin de tact și perseverență, care mângâia pe cel îndurerat și insufla încredere celui șovăielnic”.

Marele său talent oratoric, vorbirea sa însuflețită, puterea

de a convinge masele populare au făcut ca P.N.R.-ul să-l numească apărătorul părintelui Mureșan și al mirenilor din Moftinul Mic, care se opuseseră trecerii parohiilor greco-catolice sub conducerea eparhiei de Hajdudorog.

Ștefan Cicio Pop, invitându-l ca apărător, îi scrie: „Iubite Ionele... Eu în tot cazul mă voi duce, dar țin foarte mult la aceea să fii și tu acolo. Eu sunt peste măsură de enervat, dar când văd bărbați ca tine, mă învioresc și sunt în stare a face lucruri mari”. Într-adevăr, pledoaria sa axată pe dreptul canonic al Bisericii greco-catolice a avut un mare succes.

În această luptă pentru menținerea credinței strămoșești,

Contele Albert Apponyi (1846 – 1933), autorul legii antiromânești din 1907, sosește la Paris, în calitate de șef al delegației ungare la Conferința ce încheie Primul Război Mondial

1910. Imagine din Beiușul lui Ioan Ciordaș, „acolo unde bătea pulsul adevăratei vieți românești”, cum scria Valeriu Braniște

Iuliu Maniu îi solicită ajutorul pentru organizarea unor adunări de protest și a rezistenței, semnând scrisoarea „al tău amic Iuliu”.

Spiritul său de bun organizator s-a concretizat și în victoria obținută prin alegerea ca deputat a părintelui greco-catolic Vasile Lucaciu, „Leul de la Șișești”. Cu această ocazie, în paginile *Tribunei* se pu-

numele, abandonând dalmaticul Diocles și preluând ceremoniosul Gaius Aurelius Valerianus Diocletianus, care i-a facilitat, neîndoiește, guvernarea viitoare.

Dar, până una-alta, noul împărat trebuia să rezolve problema celui legitim, Carinus, care își concentra forțele în Moesia. Dioclețian a trecut din Asia Mică în Balcani și s-a îndreptat spre nord-vest, pentru a intra în Italia. Confruntarea a avut loc pe râul Margus (Morava Mare), nu departe de actualul Belgrad, în primăvara vară anului 285. Lupta nu pare să fi fost foarte înverșunată, deoarece unii dintre generaliile lui Carinus îl părăsiseră deja pe împăratul legitim, care, până la urmă, a și fost ucis de oamenii săi chiar în timpul bătăliei. Mai mult, cele două armate s-au împăcat repede și, la încheierea ciocnirii (foarte probabil, soldații nu cu prea

Dioclețian și Maximian

multe victime!), l-au aclamat împărat pe Dioclețian.

În anii anteriori, Dioclețian fusese martorul unei serii întregi de disfuncțiuni ale Imperiului, care exista încă doar pentru că amenințări mai puternice nu apăruseră încă. Cariera sa militară nu a fost una excepțională, dar apropierea de împărat și centrul administrației statului i-au permis să vadă și să înțeleagă ce nu era în regulă în funcționarea aparatului administrativ și, mai ales, l-au ajutat să se orienteze asupra căilor posibile de reorganizare a imperiului.

Rămas singurul stăpân, Dioclețian nu a pierdut timpul și a trecut repede la aplicarea reformelor preconizate. Maximian, camaradul său în lupte, a fost numit *caesar* (decembrie 285) și, foarte curând, *augustus* (mai 286), tocmai pentru a putea face față sarcinilor urgente (rebeliuni în Britania, Galia, pe cursul Rinului și războiul cu perșii). Apoi a început reorganizarea propriu-zisă a aparatului de stat. Din motive ușor de înțeles, reformele au fost inițiate de sus în jos, iar Dioclețian a schițat măsurile ce trebuia luate în plan administrativ,

financiar, monetar, privind organizarea armatei, relațiile cu preoții și cultele religioase, ca și încă multe altele. Practic, el își propusese reconstruirea Imperiului Roman, începând cu bazele acestuia!

Dar avea nevoie de ajutoare pe măsura sarcinii colosale propuse, pe lângă care apărarea granițelor

imperiului, atât de necesară întotdeauna, părea ca fiind, mai degrabă, o sarcină simplă! Maximian s-a dovedit, încă de la început, a fi foarte fidel camaradului său, calitate rară în acele vremuri, dar el era doar un militar talentat și deloc un om politic la nivelul cerut de reconstruirea statului. De aceea, Dioclețian a decis, la 1 martie 293, introducerea câte unui *caesar* pentru fiecare dintre cei doi împărați, astfel: în estul imperiului – pe Galerius, pentru sine și, în vest, pe Constantius (tatăl viitorului împărat Constantin), pentru Maximian. Cei doi adjuncți, adulți adoptați formal de cei doi împărați deplin (augusti), nu aveau atribuții legislative și nici aparat administrativ la dispoziție. Dioclețian îl lua ca protector și îndrumător în actele de guvernare pe Jupiter, iar Maximian pe fiul zeului suprem, Hercule. Cei doi cezari, cu rol subordonat, primeau sarcina de a asigura apărarea granițelor imperiului și, mai ales, continuitatea guvernării.

Uzурpările nu-și mai aveau sensul, teoretic, deoarece nu trebuia înlocuit prin forță un singur împărat, ci patru, iar principiul dinastic specific

Galerius

REFORMA LUI DIOCLEȚIAN

RAMIRO DONCIU

Dioclețian s-a născut în anul 244 (22 decembrie, după unele surse), într-un sat de pe coasta Dalmației, pe lângă actualul oraș croat Split, într-o familie foarte modestă. Este destul de grăitor faptul că, la naștere, a primit numele de Diocles. Unele surse istorice ale vremii spun că tatăl era un libert al unui senator roman.

Tânărul Diocles a intrat în armată și a avansat repede, devenind comandant militar la Dunărea de Jos (probabil *Dux Moesiae*). Deoarece Imperiul Roman se afla într-un conflict permanent cu cel persan și nevoia de militari destoinici era mereu mare, Diocles a ajuns în atenția împăratului Carus (282 – 283), care l-a însărcinat să preia comanda gărzii imperiale, unitate de cavalerie de elită ce asigura paza atât a sa, cât și a Curții imperiale.

În virtutea funcției, l-a urmat pe Carus în campania contra perșilor. Acesta din

Palatul lui Dioclețian, gravură de secol al XVIII-lea, și un bust al împăratului, păstrat la Muzeul de Arheologie din Istanbul

urmă a murit în condiții neclare, chiar după obținerea unor victorii în luptele cu inamicul, iar fiii săi, Carinus și Numerianus, au preluat, în mod cât se poate de legal, conducerea armatei și a Imperiului Roman. Carinus s-a grăbit să plece la Roma, pentru a nu lăsa dubii cu privire la succesiunea imperială, cu atât mai mult cu cât imperiul fusese scuturat în ultima jumătate de secol de o criză deosebit de puternică, care îi pusese chiar existența în joc.

**Adio Diocles!
Bine ai venit
Gaius Aurelius
Valerianus
Diocletianus!**

Numerianus a continuat retragerea organizată, aparent fără probleme, până în toamna anului 284, când s-a îmbolnăvit subit și nu a mai putut

părăsi cortul mobil de campanie. S-a comunicat oficial că vederea i-ar fi fost afectată grav de soarele puternic, scuză ce a funcționat totuși doar până când soldații însoțitori au sesizat mirosul greu, de cadavru în putrefacție, care îl înconjura. Atunci n-a mai încercat nimeni să ascundă realitatea și, sub comandamentul momentului, s-a decis alegerea unui nou *Augustus*. Soldații l-au proclamat împărat, fără șovăială, pe Diocles (20 noiembrie 284, la Nicomedia, astăzi Izmit, Turcia), care a acceptat purpura imperială și și-a proclamat, sub jurământ, nevinovăția în ceea ce privește moartea lui Numerianus. Principalul suspect era chiar socrul lui Numerianus, pe numele său Aper, prefect al fostului împărat. Diocles a folosit ocazia ceremoniei și l-a ucis pe Aper în văzul tuturor, fără a purta grija unui proces! Curând după aceea și-a latinizat

Ruinele palatului, azi

punct, Galerius l-a trimis la Roma, în primăvara lui 307, pe Severus pentru a-l detrona pe Maxențiu. Manevra nu a reușit însă, ceea ce l-a determinat pe Galerius să se deplaseze personal în Capitală. Dar nici aceasta nu a fost mișcarea câștigătoare.

Între timp, Constantin s-a căsătorit cu Fausta, sora lui Maxențiu și fiica lui Maximian, ceea ce a complicat și mai mult lucrurile, mai ales că Maximian încerca o revenire în viața politică activă, auto-proclamându-se *augustus bis*. Exasperat, Galerius a convocat o reuniune a tuturor celor aflați legal la putere și, în noiembrie 308, a avut loc conferința de la Carnuntum (Petronell, Austria), la care a participat însuși Dioclețian. Situația părea atât de gravă, încât doar părintele tetrahiei era considerat capabil să restabilească ordinea, astfel că bătrânul împărat a fost rugat să revină asupra abdicării din 305. Dar el a refuzat, limitându-se doar la a oferi soluții, printre altele determinându-l pe Maximian să se retragă definitiv din jocurile de putere. Cu Galerius și Licinius ca auguști, alături de Maximian Daia și Constantin, în calitate

de cezari, intra în funcțiune a patra tetrahie.

Pericole din toate părțile

Deși a încercat să conducă imperiul cu o mână de fier din poziția de împărat cu depline drepturi, care beneficia de toate atuurile legale pentru a-și impune autoritatea de-a lungul și de-a latul uriașului stat, Galerius a fost nevoit să se confrunte cu sfidări grave și uzurpări ale puterii imperiale, începuturi de răscoale și, mai ales, cu subminarea temeliei religioase a tetrahiei.

Poate că amenințarea cea mai gravă la adresa ordinii tetrahice era extinderea, care părea de neoprit, a creștinismului. Sesizând pericolul, încă din februarie 303 Dioclețian a început campania de persecuții. Creștinismul contesta capacitatea unui muritor de rând de a dobândi puteri divine, necontestate și necontestabile, cum era cazul tetrahilor, deoarece acest aspect ar fi însemnat acceptarea înlocuirii periodice a Mântuitorului cu o ființă lumească oarecare, fie ea și un împărat. Măsurile luate de Dioclețian și aplicate cu mare

severitate de Galerius contra creștinismului au fost, totuși, unele moderate pe ansamblul imperiului, iar numărul celor care au plătit cu viața pentru propria credință a fost extrem de limitat și departe de miile de victime despre care a vorbit Biserica după ce au fost interzise, la rândul lor, cultele păgâne.

Galerius, rămas în istorie ca fiind cel mai aprig prigonitor al creștinilor și cel mai fidel continuator al principiilor tetrahice, a recunoscut ineficacitatea decretelor de persecuție și, prin ultimul act de guvernare al unui împărat care conștientiza prea bine faptul că era pe ducă, la 30 aprilie 311, a legalizat creștinismul. Moartea sa, câteva zile mai târziu (5 mai), a semnalat încheierea experimentului tetrahic în istoria Imperiului Roman. Dioclețian a apucat să vadă toate acele frământări, cu efecte dintre cele mai proaste pentru ceea ce își propusese inițial. A murit la Salona (Split), pe coasta Dalmației, în primăvara anului 313, în complexul castru-palat pe care și-l construise și în care trăise după abdicare, nu departe de locul unde se născuse.

Cauzele eșecului reformelor lui Dioclețian sunt multe și diverse. Ele au fost și sunt încă obiectul analizei istoricilor de specialitate. Pentru a simplifica lucrurile atât cât poate fi permis, emitem ipoteza că societatea celui mai avansat stat din istoria acelor timpuri nu era pregătită, pur și simplu, să accepte schimbări într-atât de revoluționare, începând chiar de la vârful piramidei. Dar asta este o cutot altă poveste!... ■

Constantius

monarhiei era înlocuit cu adopția. Între ei, precăderea o avea cel mai vechi în funcție, iar durata unui mandat era de 10 ani. După aceea, cei doi împărați auguști ieșeau la pensie, iar cei doi cezari deveneau împărați cu atribuții depline, numind alți doi cezari în locul anterior ocupat de ei. Noii veniți trebuia să-și fi dovedit deja calitățile necesare înaltei dregătorii de cezar, pentru că se încerca acum instaurarea principiului meritocrației. Mentalitatea timpului impunea legarea omului ales prin merit personal de divinitatea ce guverna panteonul societății romane. Dioclețian a încercat să împace lucrurile, stabilind ca alesul să capete imunitatea imperială oferită de divinitate doar odată cu intrarea în *domus divina*, iar, la încheierea mandatului, să revină la condiția de om obișnuit. Religia capitolină, tradițională pentru lumea romană până la instaurarea monarhiei la sfârșitul secolului I î.H., era repusă astfel la locul ei. Deci împărații erau oameni obișnuiți, cu excepția celor 10

ani în care, datorită meritelor personale, ocupau cea mai importantă funcție în stat și deciziile adoptate de ei deveneau „sfinte” pentru toți.

Stabilirea împărțirii puterii între cei patru în stat, abdicarea voluntară, alegerea urmașilor la guvernare pe baza meritelor, și nu urmând principiul ereditar, au semnalat o adevărată revoluție în organizarea imperiului.

1 conferință pentru soarta imperiului

Odată fixat cadrul organizatoric necesar, Dioclețian a considerat că poate trece la reformarea propriu-zisă a statului roman. Măsurile adoptate în domeniile enumerate mai sus, ca și cele pe care doar le presupunem, ar cere, la rândul lor, o prezentare aparte, care nu

Maxentius

poate fi întotdeauna de foarte mare interes pentru nespecialiști. De aceea renunțăm la ea, în favoarea sublinierii, pe scurt, a unora dintre consecințele acestei adevărate revoluții statale inițiate de Dioclețian.

Aproape în conformitate cu cele promise inițial, Dioclețian și Maximian au abdicat în anul 305, urmându-le, de la 1 mai același an, Galerius și Constantius, care i-au adoptat pe Maximin Daia și Severus (generali încercați în lupte, numiți acum cezari), ceea ce înseamnă debutul celei de a doua tetrarhii.

Dar, în iulie 306, Constantius murea în tabăra de la Eboracum (York), în Britania, iar soldații l-au proclamat fără întârziere *augustus* pe fiul acestuia, Constantin. Însă Galerius, împăratul care avea precăderea imperială și protecția lui Jupiter, nu i-a recunoscut lui Constantin decât titlul de cezar, împărat deplin devenind Severus, fostul cezar al celui decedat. Constantin se vedea nevoit să accepte ceea ce i se oferea, începând, astfel, cea de a treia tetrarhie.

Agitațiile la nivelul conducerii imperiului nu au luat însă sfârșit, deoarece, în octombrie 306, urmând exemplul lui Constantin, Maxentiu, fiul fostului împărat Maximian, acum pensionar, s-a lăsat proclamat împărat la Roma, tot de către militari. Pentru a pune lucrurile la

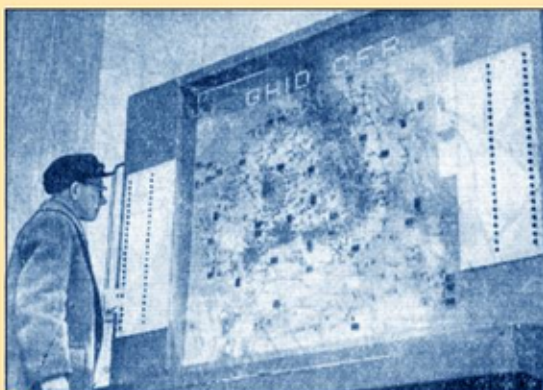
Maximin Daia

eu zidurile, gata a apune și ele, în zarea căroră a apus lumina tulbure a Luceafărului. Am simțit și eu o strângere de inimă văzând peste drum un bloc neobișnuit de înalt spărgând armonia vechii străzi bucureștene. Am presimțit și eu că târnăcopul a dat încă o lovitură uncia dintre gingașele, neapăratele și – vai! – atât de puținele vitrine cu

umbre din muzeul literelor românești [...] Am citit cuvântul unui mare scriitor, rostit în 1956 de la tribuna unui congres, prin care cerea pentru Eminescu un mausoleu pe țărmul mării, potrivit testamentului său liric din *Mai am un singur dor*. Pe litoral a apărut de atunci o întreagă civilizație – în rândurile căreia și foarte frumoase lucrări statuare –, dar nimănui nu i-a dat prin cap să ia măcar în discuție acest gând, aplaudat minute în sir [...] Am auzit aceeași voce, 12 ani mai târziu, propunând la un alt congres al scriitorilor ca statuia lui Eminescu din fața Ateneului să se transforme cu timpul, prin mărunte, dar stăruitoare gesturi ale fiecăruia sau ale cât mai multor dintre noi într-un loc de reculegere, într-un punct de *rendez-vous-uri* spirituale, pe care, pentru început și pentru a ne obișnui cu această nobilă prejudecată, să-l împodobim cu cât mai multe flori. Au trecut câteva luni de atunci, buchete anonime au și început să se aștearnă la picioarele desculțe ale statuii, dar măturile editare, atât de absente uneori, au început și ele, prompt, să-și facă o datorie zilnică tocmai din a le înlătura [...] Am citit numeroase proteste

împotriva demolării (numai în ultima vreme) a caselor lui Macedonski și Eliade. Dar nimic nu a tulburat liniștea făptuitorilor acestor impietăți contra memoriei culturii [...] Atunci să strigăm, tovarăși! Atunci să ne conformăm preferinței aces-

Călătorii au la dispoziție, în Gara de Nord, un modern tablou de informare: apasă pe un buton și o serie de becuțe electrice le indică traseul dorit până la destinația aleasă

tor urechi groase, care nu aud decât ce e brutal, descendent și imperativ!"

La 4 martie se reia campionatul de fotbal, în ciuda condițiilor atmosferice nefavorabile. În Capitală, în dimineața meciului Progresul – Oțelul Galați încă nu se decisese pe ce stadion să se joace, căci suprafețele de joc erau aproape impracticabile. La 16 aprilie, în

preliminariile Campionatului Mondial de Fotbal, echipa României a remizat, la Atena, cu naționala Greciei: 2 – 2. Era începutul unui drum ce avea să ne ducă la Campionatul Mondial de fotbal din Mexic.

Dimineața, între 06.00 și 07.00, mijloacele de transport în comun sunt folosite de 400.000 de bucureșteni. Se depășește capacitatea existentă cu 10% la tramvaie, 16% la troleibuze și 50% la autobuze. Cele mai mari probleme se înregistrează în zonele Titan – Barajul Dunării, Bd. Ion Șulea – Uzinele Policolor, Militari, Calea Griviței, Șoseaua Alexandriei, Berceni – Sergent Nițu Vasile, Colentina și Drumul Taberei.

La 23 aprilie, *Scânteia* publică o dezbatere pe tema concursului de admitere la liceu. Una dintre problemele discutate: la liceele cu tradiție este cea a candidaților respinși cu media 7, în vreme ce la altele se intră și cu 5. Propunerea de a se face o repartizare centralizată nu este agreată, căci elevii au dreptul să își aleagă liceul unde doresc să învețe. Într-o altă anchetă publicată de același ziar, despre manualele

de istorie, profesorul emerit Aurel Iordănescu, de la Liceul „Gheorghe Lazăr”, arată că manualele de istoria românilor de la clasele a VIII-a și a XII-a sunt supraîncărcate. Cum să predai într-o oră regimul fanariot și habsburgic în a doua jumătate a

Pe șantierul viitorului Hotel Intercontinental

ÎN BUCUREȘTI ACUM 50 ANI

„Alianța atlantică nu mai este în pas cu vremea și poate nici în pas cu rațiunea“ este un citat dintr-un articol publicat de New York Times și pe care ziarul Scânteia de acum 50 de ani se grăbește să îl reproducă. Și adaugă propriul comentariu: „Rațiunea pentru care a fost creat NATO, confirmată de întreaga activitate, a fost aceea de a servi, în mâinile cercurilor imperialiste, reacționare, în primul rând din S.U.A., ca instrument de dominație și de zăgăzuire a proceselor înnoitoare revoluționare ale lumii contemporane“.

„Votați candidații Frontului Unității Socialiste!“, titrează același ziar, de parcă aveai de unde alege. Din ediția din 4 martie aflăm că au votat 99,96% dintre alegătorii înscrși pe liste. Pentru candidații F.U.S. au votat 99,75%, împotriva 0,23%, iar 0,02% dintre voturile exprimate au fost declarate nule.

Iarna continuă până după solstițiul de vară. În noaptea de 27 martie cade o ultimă ninsoare, transformată de dimineață în lapoviță. Este un bun pretext pentru gospodarii urbei să explice mizeria de pe străzi: din cauza zăpezii nu s-a putut face curat, nu s-a putut evacua gunoiul. O anchetă publicată în Scânteia, la 15 aprilie, consemna: în Drumul Taberei, pe străzi praf, pietriș, vântul se joacă cu ambalaje aruncate, pe un teren de joacă pentru copii mormane de gunoi; în Colentina – noroi, coji de legume, în stațiile de tramvai calci pe straturi de hârtii; în cartierul Floreasca, pe strada Chopin, un spațiu verde a fost transformat în depozit de gunoaie; în jurul Pieței Unirii același aspect de „casă nemăturată“.

Este mult praf și pentru că se construiește mult. În cartierul Militari, pe Bulevardul Păcii, se ridică o autogară modernă. Lucrările la pasajul pietonal subteran din Piața Universității impun anumite restricții de circu-

lație. Din 21 aprilie circulația vehiculelor I.T.B. prin Piața Universității este supravegheată de camere de televiziune. La sfârșitul lunii aprilie se dă în folosință pasajul subteran pietonal 1848 și se redă circulației partea cuprinsă între Colțea și Bd. Coșbuc a Bulevardului 1848, întreruptă cât au durat lucrările.

Se construiește mult, dar condițiile de locuire oferite de noile apartamente nu sunt dintre cele mai bune. Aflăm că întârzie producția de mobilier adaptat locuințelor confort trei și patru și garsonierelor. Piese de mobilier existente cu greu pot încăpea în dimensiunile noilor tipuri de locuințe. Mobilierul destinat acestor locuințe ar trebui să fie dimensionat spre limita minimă a gabaritelor admise, să dispună de spații masive de depozitare, pentru a suplini lipsa debaralelor, valori-

ficarea pentru depozitare a spațiului de sub pat, să suprapună paturile pentru copii. Aproximativ 50.000 de apartamente din categoriile a treia, a patra și garsoniere vor fi date în folosință în acest an.

Se și demolează mult. Romulus Rusan scrie în revista Flacăra despre Umbre și târnăcoape: „Am fost și eu în strada Plantelor, locul de unde a plecat acum opt decenii duhul înstrăinat al lui Eminescu. Am văzut și

Iarnă grea și lungă!

PĂRINTELE NICOLAE BORDAȘIU ȘI STUDENȚII RUGULUI APRINS

MARIUS VASILEANU

Recent plecat dintre noi, părintele Nicolae Bordașiu (1924 – 2018) fusese unul dintre ultimii martori ai întâlnirilor petrecute la Mănăstirea Antim în anii '40, sub denumirea de Rugul Aprins, la care participase în studenție alături de alți câțiva inimoși confrăți.

Nicolae-Ioan Bordașiu s-a născut în localitatea Săbolciu (Bihor). Școala primară a făcut-o în satul natal, apoi a frecventat cursurile liceale la Oradea și în orașul Beiuș. A urmat cursurile Facultăților de Teologie și de Farmacie din București și a fost secretarul, apoi președintele Asociației Studenților de la Teologie. A fost membru fondator al Asociației Tineretului Ortodox Studențesc (A.T.O.S.), a cărei activitate anticomunistă a atras aresta-

În tinerețe, împreună cu sora și tatăl său, părintele Gheorghe Bordașiu

rea mai multor studenți. Între anii 1948 și 1955 a stat ascuns prin satele bihorene, pe la rude, fiind căutat de autoritățile comuniste, care deja îl condamnaseră. Fiind găsit, au urmat ani grei de închisoare (1955 – 1964). După eliberare, a lucrat ca muncitor, apoi tehnician la Institutul Cantacuzino. Din 1969 a fost numit profesor la Seminarul Teologic Ortodox din București și hirotonit. A urmat studiile de doctorat la Facultatea de Teologie Ortodoxă (București) și la Institutul Saint-Serge (Paris). Din anul 1981 până în ultimele zile, înainte de a pleca din această lume, a slujit la Biserica Sf. Silvestru (București). A publicat mai multe volume de studii și predici.

secolului al XVIII-lea (zece pagini, fără nicio poză) sau România în perioada creșterii pericolului antifascist până la instaurarea dictaturii antonesciene (17 pagini), la clasa a XII-a? Manualul de clasa a XII-a are 500 de pagini. Mircea Sântimbreanu subliniază că în manualul de clasa a VIII-a sunt înșirate toate domniile de la întemeierea Țării Românești și a Moldovei până la Mircea cel Bătrân, respectiv Alexandru cel Bun, în vreme ce în manualul de clasa a XII-a nici nu sunt amintite.

Mor în acest interval, la 19 martie, Florica Musicescu, una dintre marile personalități ale culturii muzicale românești, la 23 martie scriitorul și publicistul Teodor Teodorescu-Braniște, la 2 aprilie Ion Hartulary-Darlée, compozitor și dirijor, fiul cântăreței Hariclea Hartulary-Darlée. Duminică, 6 aprilie, s-a înapoiat în Capitală George Macovescu, prim-adjunct al ministrului de Externe, care l-a reprezentat pe președintele Consiliului de Stat la funeraliile generalului Dwight D. Eisenhower.

În incinta pieței din complexul comercial nr. 1, Berceni-Sud, se găsesc încă mulți brazi, deși Revelionul a trecut. Cine dorește să cumpere cozonac ar fi bine să treacă mai întâi pe la papetărie. Anumite sortimente de cozonac sunt vândute fără ambalaj, iar cozonacii au de obicei pe dinafară o tentă de grăsime, uneori și de zahăr. *De ce seara, cu o oră înainte de închidere, centrele rămân fără pâine?* – se întreabă un reporter al ziarului *Libertatea*. Din mai multe motive: fie responsabilii nu comandă cantități suficiente, fie nu vor să se atingă de stocul pentru a doua zi, fie nu sunt aprovizionați cu ritmicitate.

La rubrica „Note de lector” din *Scânteia*, Dan Zamfirescu prezintă cartea lui Alexandru Dușu, *Coordonate ale culturii românești în secolul XVIII*. Paul Anghel scrie despre *Condiția precară a*

unui muzeu, Muzeul de artă populară, la a cărui intrare tronează de prea multă vreme anunțul „închis pentru renovare”. Nici directorul instituției, Tancred Bănățeanu, nu poate oferi un răspuns clar în privința datei când va fi redeschis. A crescut stocul de carte nevândută din librării. Ponderea cea mai mare o reprezintă tocmai literatura beletristică, destinată marelui public. Din acest stoc, 23%

sunt lucrări de beletristică contemporană română. Dacă o carte nu se vinde, după 12 luni se adaugă un plus de 3% pentru depozitare, deci un spor la cheltuielile de editare și tipărire. În momentul de față, răspunderea editurii încetează din momentul când a trimis cartea către Centrala editurilor și difuzării cărții. Se consideră că editura și-a îndeplinit planul dacă volumul a ajuns pe rafturile librăriilor, fără a se ține cont dacă se și vinde. Editurile sunt dispuse să tipărească orice, în aceste condiții. Un alt fenomen constatat: seriile de opere complete stârnesc la început interesul, dar pe parcurs numărul de exemplare vândute scade cu fiecare nou volum apărut.

Mai multe restaurante din Capitală masigură vizionarea spectacolelor Festivalului „Cerbul de Aur” de la Brașov prin instalarea unor televizoare.

Magda Mihăilescu semnează în *Flacăra* articolul *Despărțirea de Forsyte*. „Dacă în lumea asta dispariția lui Soames din casa noastră poate lăsa măcar aceeași dâră de regret pe care a aruncat-o abdicarea lui Roger Moore care nu mai are chef să fie *Sfântul*, tot e bine.”

În sfârșit, o veste bună, prin intermediul *Literaturnaia Rossia*, care anunță că într-o etapă ulterioară a ciberneticii va fi posibil să se înlocuiască creierul uman cu un calculator. Acesta va putea lucra o vreme în paralel cu cel uman, însușindu-și obiceiurile, gusturile, personalitatea omului. După moartea creierului uman, calculatorul va putea continua să lucreze. ■

Până la urmă iarna a cedat în fața primăverii și pe lacul din Parcul Cișmigiu au apărut, noutate, bărci cu copertină

Părintele Roman Braga, prietenul și colegul din studenție al părintelui Nicolae Bordașiu

Părintele Benedict i-a trimis însă pe studenți la Sandu Tudor – instalat deja ca frate de mănăstire, care-și avea chilia în turnul clopotniței. Acesta i-a preluat pe tineri și încet-încet i-a convins că singura formă de rezistență, în condițiile date, era aceea de rezistență prin rugăciune. Și i-a invitat la conferințele Rugului Aprins, chemându-i în plus într-o scară anume, special dedicată celor tineri, o dată pe săptămână. Astfel a participat Nicolae Bordașiu la o parte dintre întâlnirile Rugului Aprins, la care s-au adăugat catehezele speciale pentru tineri și momentele de rugăciune în comun. Alături de alți colegi și prieteni, Roman Braga ori Leonida Plămădeală (viitorul mitropolit Antonie al Ardealului), Nicolae Bordașiu a primit și o anume binecuvântare specială pentru practicarea rugăciunii inimii, din partea părintelui Ioan Kulighin, în paraclisul Mănăstirii Antim. Ulterior, fiindcă parte dintre tinerii cu care se însoțise au avut totuși câteva acțiuni considerate ostile, regimul politic al vremii i-a arestat ori a început să-i hăituiască, iar viitorul

părinte Nicolae Bordașiu a fost nevoit să se ascundă timp de câțiva ani, fiindcă era deja condamnat.

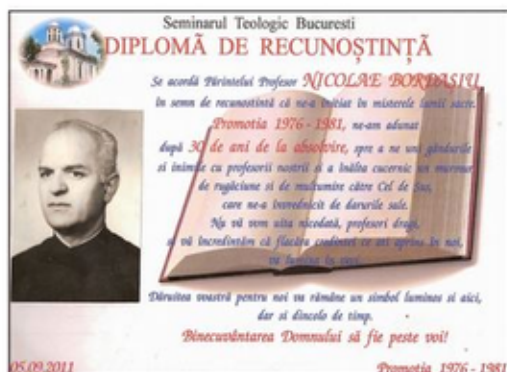
De altfel, o altă temă, deloc secundară, a serialului nostru este relația Rugului Aprins cu alte personalități ale Bisericii Ortodoxe Române din acei ani, cu alți oameni de cultură. Chiar dacă nu au fost propriu-zis membri ai Rugului Aprins, era firesc, lumea era mică, cei de la Rugul Aprins și acțiunile acestora s-au intersectat de-a lungul anilor cu: părintele Cleopa Ilie, părintele Ioan Iovan, părintele Arsenie Boca etc. Cel din urmă a avut un rol important în viața lui N. Bordașiu. Și invers, s-ar putea spune, întrucât, pentru că l-a căutat într-una dintre casele unde se ascundea în Banat, pentru a-l convinge pe Nicolae Bordașiu să vină călugăr la Mănăstirea Prislop, unde tocmai fusese trimis, părintele Arsenie Boca a fost la rândul său arestat pentru mai bine de un an (nu era prima sa experiență de acest tip).

Un Moș Nicolae pentru copii

Arestul a adus de la sine verificarea în condiții extreme a învățăturii primite anterior. Iată cele notate de părintele Nicolae Bordașiu: „Toți am ajuns în închisorile comuniste

pentru «uneltire contra ordinii sociale», închisori în care fiecare și-a îndeplinit canonul de mărturisire și rugăciune. Poate nu vă vine să credeți, dar dacă s-ar fi putut face o «radiografie» duhovnicească, temnița ar fi arătat ca un imens rug aprins de mulțimea rugăciunilor ce se înălțau din fiecare celulă îndată ce se dădea stingerea luminilor electrice. Această rugăciune era lumina ce strălucea neîncetat și hrană pentru nădejdea de mai bine. Rugăciunea ne unea pe toți în sfânta comuniune atunci când zidurile celulelor ne

**Diploma de recunoștință
acordată de absolvenții
Seminarului Teologic din București**

O evoluție spectaculoasă

Părintele Nicolae Bordașiu a fost unul dintre ultimii mărturisitori ai Rugului Aprins și ai atmosferei spirituale din acei ani. Prieten apropiat, încă din studenție, cu părintele Roman Braga (*Magazin istoric*, nr. 10/2018), acesta ne-a furnizat o variantă ușor diferită decât cea scrisă de profesorul Alexandru Mironescu. Cei doi, studenții Roman Braga și Nicolae Bordașiu, aveau să facă o vizită la Mănăstirea Cernica, cel mai probabil în primăvara anului 1945. Plimbându-se în preajma cimitirului, în drum spre vechea biserică a mănăstirii, au auzit cântări bisericești în capela aflată în apropiere. Când au intrat în capela cimitirului de la Cernica, au descoperit mai mulți călugări și credincioși care slujeau în limba rusă. Au participat și ei la slujbă, iar apoi, fiindcă viitorul părinte Roman Braga știa rusește, el fiind basarabean, au stat de vorbă cu părintele Ioan Kulighin, cel care tocmai slujise. Ulterior – susține părintele N. Bordașiu (de precizat că nu și Roman Braga) –, prin cei doi studenți ar fi aflat părintele Benedict Ghiuș despre refugiații ruși existenți la Mănăstirea Cernica. Am mai precizat aici varianta susținută de profesorul Alexandru Mironescu: ajunsese la Cernica, „întâmplător“, alături de Sandu Tudor și de părintele

Benedict Ghiuș, gazdă fiindu-le un călugăr al mănăstirii, părintele Nicodim Bujor. Acesta din urmă le-a sugerat și i-a condus pe cei trei membri fondatori ai Rugului Aprins să-i facă o vizită și părintelui Ioan, numit și „cel Străin“.

Personal, chiar dacă este o chestiune secundară, înclin să dau crezare mărturiei lui Al. Mironescu, notată într-un volum de amintiri (vezi *Calea inimii*, Editura Anastasia, 1998, p. 28 și următoarele). Aceasta nu exclude nicidecum cele relatate de părintele Nicolae Bordașiu; cu siguranță, cei doi studenți au avut acea întâlnire, dar nu ei au contribuit la aducerea părintelui Ioan la Mănăstirea Antim. Cert este că monahul rus, fost ucenic al Mănăstirii Optina și un bun cunoscător al rugăciunii isihaste, a ajuns la întâlnirile care deja se petreceau la Mănăstirea Antim, organizate de asociația al cărei nume urma să fie „Rugul Aprins al Maicii Domnului“.

Traseul biografic al părintelui Nicolae Bordașiu a fost în continuare spectaculos. Fiindcă era un student eminent și bun organizator, intenționa, așa cum a mărturisit de nenumărate ori în spațiul public, după 1989, să organizeze alături de alți studenți o formă de rezistență anticomunistă. Întrucât scrisese deja statutul asociației A.T.O.S., s-a prezentat cu acesta la Mănăstirea Antim, la unul dintre profesorii săi de la Facultatea de Teologie Ortodoxă, anume părintele Benedict Ghiuș, renumit pentru blândețea și înțelepciunea sa.

În Biserica Sfântul Silvestru

URMAȘI AI LUI TITU MAIORESCU, DEȚINUȚI POLITICI

RADU PETRESCU-MUSCEL

Lupta de clasă a făcut victime și în rândul urmașilor lui Titu Maiorescu (1840 – 1917). La 14 iunie 1941, în cadrul amplelor acțiuni declanșate împotriva „elementelor periculoase” pe teritoriul celor trei țări baltice și al Basarabiei, nordului Bucovinei și ținutului Herței, răpite României prin ultimatumul din 28 iunie 1940, NKVD-ul îl arestează pe contele Stanislaw Plater-Zyberk (1889 – 1955), soțul Janinei Klara (1894 – 1991), fiica Lievei de Dymysza, născută Maiorescu (1863 – 1946). Fostul proprietar al moșiei Kurtowiany din Lituania (azi Kurtuvenai) este deportat într-un lagăr din regiunea Krasnoiarsk, în Siberia.

Titu Maiorescu (în centrul imaginii)

În octombrie 1942, soția contelui și cele două fiice ale lor, împreună cu Livia, fata lui Titu Maiorescu, și fiica nemăritată a acesteia, tot Livia, cu sprijinul guvernului român, se refugiază de pe teritoriul Lituaniei, aflată atunci sub ocupație germană, inițial la București, apoi la Câmpulung Muscel. Aici supraviețuiesc în condiții precare, fiica lui Maiorescu primește o pensie, iar fetițele merg la școli, primind burse de studii. Toate cele cinci femei primesc cetățenia română la sfârșitul anului 1943. Livia de Dymysza, bătrână și aproape paralizată, moare la Câmpulung, la 26 august 1946, fiind înmormântată la cimitirul Bellu din București, lângă Titu Maiorescu.

Lipsa veștilor din Siberia le determină pe cele patru supraviețuitoare să renunțe la cetățenia română și să plece în Polonia: trei persoane în decembrie 1948 (mama și cele două fiice), apoi în 1950 Livia, fiica nemăritată a Lievei de Dymysza.

Moartea lui Stalin îi oferă și fostului moșier Plater-Zyberk o șansă. Neprimind aprobare să plece în Polonia, cu toate eforturile disperate ale familiei stabilite acolo, ajunge, în 1954, la Vilnius. Grav bolnav din cauza celor 13 ani de suferințe prin care trecuse în Gulag (1941 – 1954), cu un scurt episod de libertate în anul 1947, moare în februarie 1955. Avea doar 66 de ani.

Preferând să ajungă într-o Polonie independentă decât să se repatrieze într-o Lituanie înghițită de Uniunea Sovietică, soția și fiicele nu au avut șansa de a fi de față la înmormântarea soțului și tatălui. În amintirea sa, fiicele au montat o placă comemorativă, înainte de 1989, pe peretele uneia dintre cele mai importante biserici romano-catolice din Varșovia, al cărei paroh a fost preotul Jerzy Popieluszko, asasinat de Securitatea poloneză

Livia de Dymysza cu soțul și două fiice

despărteau, iar pedepsele ne chinuiau ca să ne sfârșim. Și poate de aceea a voit Prea Milostivul Bunul Dumnezeu ca în 1964 să fie eliberați toți. Care au mai rămas în viață, pentru că regimul de exterminare le-a tăiat multora firul vieții. Între aceștia, și ieroschimonașul Daniil Sandu Tudor, mentorul nostru“.

În fine, amintirile părintelui Nicolae Bordașiu sunt pline de farmec. A fost un demn reprezentant și mărturisitor al Rugului Aprins, căruia îi datorăm destul de multe informații prețioase. Ca prin minune, a trăit până la finalul anului 2018 și, încă la o vârstă înaintată, fiind nonagenar, avea o memorie vie a anilor pe care îi trăise.

Dar fiindcă datele istorice sunt destul de seci, uneori, iată mai jos cele scrise de unul dintre foștii elevi ai părintelui Nicolae Bordașiu, pe când acesta din urmă a predat religie creștin ortodoxă la începutul anilor '90 (vezi volumul omagial *Mărturii pentru iubire. Părintelui Nicolae-Ioan Bordașiu la împlinirea vârstei de 92 de ani*, Editura Ama Aediting, București, 2015, p. 136): „Nu am cuvinte să descriu entuziasmul cu care noi, copiii de la Școala Sf. Silvestru, îl întâmpinam pe părintele Nicolae. Sala de festivități era luată cu asalt de școlarii din clasele primare. Părintele Nicolae nu puna nici absențe, nici note rele. Dar sala aceea se umplea până la refuz de copii tocmai pentru că metodele pedagogice ale părintelui Nicolae erau de cu totul altă natură. Noi, copiii, știam foarte clar câteva repere: părintele ne iubea, noi îl iubeam pe părintele, iar învățătura pe care o primeam era cel mai important lucru din lume. Didactica duhovnicească a părintelui Nicolae ne fascina. Părintele nu ne dădea niciodată teme pentru acasă, dar noi, din proprie inițiativă, umpleam caiete întregi de rugăciuni și desene. Celor mai mulți dintre copii li se descopereau, datorită părintelui Nicolae, învățături de care părinții lor de acasă nu aveau habar, fiind crescuți și educați în comunism. Și avea părintele Nicolae o servietă mare, plină de daruri minunate: ico-nițe, cruciulițe, cărțile... Mulți din copilașii mai mici credeau că profesorul lor de religie este însuși Moș Nicolae, cel care aduce

cadouri pe 6 decembrie. Învățătura părintelui Nicolae a rămas și va rămâne mereu în inimile noastre pavăză contra deșertăciunii, sprijin în momentele grele și speranța neclintită întotdeauna“ (Ruxandra Paul, doctor în Științe Politice – Harvard University).

Chiar dacă nu mi-am împărtășit defel în această pagină mărturiile personale, până astăzi, o să scriu aici că am avut la rândul meu privilegiul unei relații de suflet cu părintele Nicolae Bordașiu, de la care am aflat chestii importante despre Rugul Aprins. Dar poate și mai prețioase sunt amintirile unor momente petrecute alături, uneori chiar la aceeași catedră. De pildă, acum mai puțin de un an de zile, când am participat alături la Simpozionul „Dialogurile Cunoașterii“ de la Institutul Național de Fizică și Inginerie Nucleară „Horia Hulubei“. Alături de fizicieni și cercetători am vorbit împreună despre unul dintre vectorii cei mai prețioși ai Rugului Aprins: *cercetarea* – reprezentată de câțiva membri emblematici ai acestei mișcări, precum Al. Miropescu, Anton Dumitriu, Andrei Scrima ș.a. Între aceștia, la loc de cinste, se numără și câțiva dintre studenții Rugului Aprins, despre care vom mai vorbi. ■

Știința în cuvinte potrivite

La Radio România Cultural
Cu Corina Negrea și Dan Manolache
Luni-vineri, de la ora 13.20

A fost odată ca niciodată...

VINUL... BATĂ-L VINA!

Vița de vie și vinul sunt pomenite în Sfânta Scriptură de peste 400 de ori. Însuși Profetul Isaia a compus un cântec despre această plantă. Iisus, la nunta din Caana Galileii, a transformat apa în vin, iar la Cina cea de Taină, vinul avea să devină sângele lui Iisus Hristos.

Un călugăr benedictin se împărtășește din licoarea...

Dr. GEORGETA ROȘU

Trecerea viței de vie, ca simbol, din cultul dionisiac în cel creștin și reprezentarea simbolului Euharisticii sub forma lui Iisus viță, din al cărei ciorchine curge sângele lui Iisus, semnifică forța păstrării sensurilor sale primare (P. Petrescu, *Motive decorative celebre*, p. 42).

Despre virtuțile și calitățile vinului s-au păstrat numeroase legende. Una dintre acestea vorbește despre Ulise, eroul din Războiul troian, care a ajuns pe Insula Caprelor, însoțit de camarazii săi de luptă, având asupra lor rezerve de hrană, dar și un burduf uriaș, plin cu vin. Cu vinul din burduf avea să-l adoarmă Ulise pe ciclopul Polifem, cu care trebuia să se lupte pentru a se elibera din peștera unde erau ținuti captivi. Polifem, care nu mai

băuse niciodată dintr-o asemenea licoare, după ce a băut vinul din burduf, s-a prăbușit ca mort și Ulise și-a reluat drumul pe mare.

Dar și Biblia vorbește despre cum a cunoscut Noe atât puterea, cât și gustul acestei licori. Se spune că după terminarea potopului, acesta a ieșit din corabie și a văzut un țap care mânca ramuri de viță de vie. Noe s-a hotărât să cultive această plantă, dar, pentru că îngrijirea ei era anevoioasă și nu reușea singur să facă toată munca, s-a învoit cu Satana să-l ajute. La sfatul

acestuia a stropit vița de vie cu sângele a șapte animale, pe care le-a sacrificat, pentru ca aceasta să dea roade bune. De aceea, când vița a rodit și a fost făcut vinul, Noe a băut din acesta și a devenit „curajos ca un leu, puternic ca un urs, nemilos ca un tigru, arțăgos ca un câine, șiret ca o vulpe, guraliv ca o coțofană și gălăgios ca un cocoș” (N.A. Kum, *Legendele și miturile Greciei Antice*, cap. 1, p. 223).

În lucrarea *Legile*, Platon, marele filosof al Antichității, menționa că „scitii și tracii beau vin neamestecat de-

loc, atât femeile cât și bărbații, și îl împărtășeau pe hainele lor, socotind că este o deprindere frumoasă, aducătoare de fericire” (Platon, *Legile*, vol.1, p. 637).

Vinul face parte dintre ofrandele având și o destinație

... ce era cunoscută și în Egiptul antic

Stanislaw Plater-Zyberk
cu cele două fete

la 19 octombrie 1984. Pe aceeași placă figurează și numele fratelui mai mic al tatălui lor, contele Stefan Plater-Zyberk (1891 – 1943), executat de naziști în lagărul de concentrare de la Auschwitz (azi Oswiecim) în februarie 1943.

Zguduitoarea mărțurie a Teresei Eugenia, unica fiică rămasă în viață a contelui trecut prin Gulag, din care prezentăm în continuare două fragmente, face parte dintr-un amplu interviu pe care l-am realizat, în curs de publicare.

Sase ani n-am știut nimic despre tatăl meu. În 1947 a revenit la Vilnius dintr-un lagăr din regiunea Krasnoïarsk. Nu era posibil să alegi unde vrei să te repatriezi. Trebuia să revii în țara din care ai fost deportat. Începuse, încet-încet, să își revină. Dar peste câteva luni a fost din nou arestat. Îi spuneau că din greșală și să aștepte eliberarea. După un an de închisoare a fost iar deportat în regiunea Krasnoïarsk, nu în lagăr, ci într-un orașel, Aban, de unde nu putea să plece. De acolo, rar, primeam cărți poștale. Și dânsul primea de la noi. La cererile noastre de eliberare nu căpătam răspuns. În anul 1954 tata s-a întors la Vilnius. Cum, nu știm. Ne-a

scris: «După o excursie lungă și frumoasă am sosit». [...] Nu ne-am întâlnit niciodată. La înmormântare au participat prieteni din Vilnius. Cu sora mea am fost prima dată la mormântul lui în 1973 [...]

Toată viața am trăit cu trei Patrii în inimă: Polonia, România și Litua-

nia [...] Pentru mine (la vârsta de 10 – 15 ani) a fost un rai! Frumusețea împrejurimilor și cordialitatea persoanelor întâlnite erau de nedescris.“

Nicolae Racottă (1872 – 1953; *Magazin istoric*, nr. 11/2016) era rudă prin alianță cu Titu Maiorescu prin intermediul celei de-a doua soții a acestuia, Ana Rosetti. După moartea soției fostului om politic conservator, i-a oferit acestuia adăpost în propria locuință. A fost proprietarul moșiei Ștorobăneasa din județul Teleorman. Inginer de comunicații cu doctorat obținut la Universitatea din Oxford, Anglia, era un om politic liberal (deputat, senator, prefect). S-a căsătorit în 1901 cu nepoata lui Titu Maiorescu, Maria (Mimi) Magdalena Bengescu (1884 – 1939), sora lui Zoe Bengescu (căsătorită cu Ion Cămărășescu). Au avut împreună trei băieți (Vasile, Nicolae și Alexandru). S-au refugiat cu toții la Iași, în toamna anului 1916. Cu acea ocazie au pierdut o valoroasă colecție de arme, filogermanul Maiorescu fiind obligat de prudentul general Mustăț, prefectul Poliției, să o predea la intrarea nemților în Capitală. Inginerul constructor Eugeniusz Dymśa (1853 – 1918) i-a ajutat material pentru ca mama și cei trei băieți să poată ajunge în Anglia, unde aceștia au absolvit școli superioare. Nicolae Racottă a inițiat, în martie 1942, recuperarea cu succes din Lituania a întregii familii a Liviei de Dymśa Maiorescu (rămasă văduvă), prin intermediul lui Raoul Bossy, ministrul României la Berlin, a cărui mamă fusese bună prietenă cu Livia Maiorescu și mama acesteia, Klara, născută Kremnitz.

În martie 1949 Nicolae Racottă era arestat. Primea domiciliu obligatoriu la Sibiu, unde murea în 1953.

Si fiul cel mare al lui Nicolae Racottă, Vasile Racottă (1902 – 1954), dublu licențiat (inginer, avocat), membru P.N.L.-Brătianu, a fost arestat la 23 iulie 1952. Conform fișei matricole penale postate de I.I.C.C.M.E.R., a decedat la 15 martie 1954, în penitenciarul Pitești, deși primise doar o condamnare administrativă, nu penală. Azi școala gimnazială din comuna Ștorobăneasa, județul Teleorman, îi poartă numele. ■

Nicolae Racottă

populare și zicători în care erau blamați cei care beau peste măsură: „Mi bărbatu băutor/ La toată crâșma-i dator/ Și la lucru n-are spor“. „Omul cu darul beției bea și după lapte acru“. Sau: „Vinu-i bun, vinarsu-mi place, om bogat cu nu m-oi face“.

Nu puține sunt descânțele practice pentru vindecarea de patima băuturii, la care recurgeau nevestele ale căror soți „aveau darul beției“. Rostite la un mormânt, aceste descânțele erau unica speranță a nevestelor care sufereau în căsnicie din vina bărbatului căzut în patima băuturii: „Cum nu bea și nu știe nimica [urma numele mortului], așa să nu beie, să nu știe“. „A cere rachiul și vin [numele bărbatului] – să-i piară gândul de beție“. „Cum pierie fumul, cum pierie pâcla, cum se stinge focul – să înconjoare crâșmele“. „Cum înconjoară pământul apele, să îi pută vinul și rachiul“. „Cum pute scârna, să nu dorească de el“. „Cum nu dorește moartea, să fie totdeauna liniștit, ca în ceasul ce mă-sa l-au făcut“ (A. Gorovei, *Literatura populară*, vol. 2, p. 222).

Strugurii se culegeau la sărbătoarea Hrisovul viilor, sărbătoare populară numită și Cârștovul viilor, suprapusă peste sărbătoarea religioasă Ziua Crucii, la 14 septembrie, după ce căzuse bruma peste vii. În satele din zona Argeșului, bărbatul care storcea strugurii vărsa prima cană de must peste șorțul care-l proteja, rostind urarea augurală: „Să fie fericire!“.

Nunta din Caana Galileii
(frescă din veacul al XVI-lea,
Catedrala episcopală
din Roman)

senii la nuntă își puneau o picătură de vin pe căpșeala hainei spunând și ei: „Să aibă tinerii fericire, viață bogată, copii o gloată și o casă de piatră“ (I. Chelcea, *Cu privire la hrana rituală a poporului român*, pp. 33, 34). Budanele și celelalte vase din lemn în care se puneau vinul „la fier“ erau păstrate cu mare grijă, „în mare curățenie“. Dacă din întâmplare sau din neglijență în acestea cădeau gunoaie sau intra vreun animal, se considera că acestea fuseseră spurcate și trebuia spălate cu mare atenție și stropite cu apă sfințită, din Aghiazma Mare, de la Bobotează.

De asemenea, dacă în vinul din potirul de împărțășanie, aflat pe masa din altar, cădea vreo insectă, preotul trebuia, drept canon, să-l bea el însuși și apoi să curețe potirul și să toarne vin proaspăt (D. Antonescu, *Dicționar de simboluri și credințe tradiționale românești*, p. 697). Alături de apă, în satele din zona Olteniei, vinul este considerat element purificator. De aceea se stropea cu vin și apă bradul de nuntă, după ce era împodobit cu flori și panglici. Vinul este dat mirilor să-l bea la slujba de cununie, în biserică, alături de alt element cu conținut magic, colacul sau turta. În Gorj, când mirele era bărbierit, era udat cu vin pe față și apoi cu apă, pentru a fi protejat de necazuri și a fi sănătos și rumen la față (V. Cărăbiș, *Tradiții de pe Valea Jaleșului*, p. 69).

În casele sătenilor din Muntenia, dacă se vărsa un pahar de vin la masă, era considerat semn de veselie și de bucurie, iar în Mehedinți și Ialomița se credea că prevestea un câștig sau era semn de prosperitate pentru gazde. În imaginarul colectiv exista credința că era musai ca de

Armindenii să bei vin roșu, pentru că așa se putea înnoi sângele. În satele din Muntenia, acolo unde murea un om, se puneau la feastră, trei seri la rând, o cană cu vin, una cu apă și o bucată de colac „pentru sufletul celui decedat, care ziua călătorea peste tot, prin locurile pe unde trecuse în viață, iar noaptea se întorcea obosit și flămând și trebuia să mănânce și să bea“. Se

Și Noe a cunoscut puterea vinului,
cum atestă această frescă
din bazilica catedralei din Monreale, Sicilia

rituală funerară, fiind dat de pomană morților, împreună cu alte alimente puternice ca simbol – colacii, coliva, miera, laptele. În simbolistica tradițională vița de vie reprezintă trupul lui Hristos mântuitorul, iar vinul este sângele Lui. De aceea vinul roșu este așezat între ofrandele pregătite pentru masa Ursitoarelor, contribuind prin prezența sa la crearea condițiilor favorabile pentru dezvoltarea normală a copilului, îmbunătățind forțele transcendente de care depinde viitorul acestuia. Arheologii, oenologii și viticultorii susțin că vița de vie crește în sălbăticie – *vitis silvestris* – exista pe teritoriul țării noastre încă din mezozoic și că în epoca bronzului dacii beau vin făcut de ei, așa cum făceau și vecinii greci, care se închinau la Dyonisos. Mărturii sunt în acest sens numărul mare de cosoare de viță de vie dacice descoperite la Vlădiceni (Ilfov), la Sprâncenata (Olt) sau la Cotnari (Iași).

Cu toate că în vremea lui Burebista viile au fost distruse, odată cu venirea romanilor tehnicele de cultivare a viței de vie și de preparare a vinului s-au îmbogățit. Vița de vie este simbolul fertilității, al femeii și este considerată o plantă cu puteri sacre, care protejează o persoană sau o gospodărie. De aceea oamenii purtau coarde de viță de vie la brâu sau le puneau la jugul unei perechi de boi gemeni, cu care lucrau pământul

Ulise îl adoarme pe ciclopul Polifem (imagine de pe un vas grecesc)

(Ivan Evseev, *Simboluri folclorice*, pp. 139 și 150). Măria Sa Vinul este considerat, de asemenea, simbolul vieții fără de sfârșit, iar în biserică reprezintă simbolul Euharistiei, sângele lui Iisus Hristos. De aceea în satul tradițional i se acorda o atenție deosebită (Gh. Vlăduțescu, *Filozofia legendelor cosmogonice românești*, p. 141).

În sat, se bea întotdeauna înaintea mesei „tăria”, iar

Vitalul Dyonisos, zeul vinului și al iederii, în mână cu un kantharos, vas din care bea numai el (secolul al VI-lea î.H.)

după masă vinul. Femeile așteptau mai ales vinul, iar mai demult, se mulțumeau cu mustul de poame uscate pe lojniță ori cu apă îndulcită cu miere de albine. Toamna și iarna, când grăsimile abundau în hrană, după ce era tăiat porcul, iar activitățile fizice erau reduse, se consuma mai mult vin. Căci toate veneau la rândul lor. „Când nu lucri, nici nu bei” (I. Godea, *Din etnologia cumpătărilor*, pp. 68, 69).

Dospitalitatea avea în societatea tradițională diferite forme de manifestare. Casa era „mereu deschisă, iar masa întinsă”. Un mare număr de cercetări confirmă că pe dealurile cu vii din zona Gorjului, orice călător putea intra în conacele sau pivnițele în care se țineau butoaiele cu vin, unde găsea o cană specială cu care putea să-și astâmpere setea și să-și recapete forțele pentru a-și continua drumul (Ofelia Văduva, *Pași spre sacru*, p. 137).

În satul tradițional a funcționat un echilibru al consumului de băuturi, atât la sărbători, cât și în zilele celelalte, în care se muncea la câmp sau în gospodărie, acesta fiind datorat forței de coerciție a colectivității satului, care a impus reguli de decență, de moderație și de cumpătare în consumarea băuturilor (I. Godea, *op.cit.*, p. 69). Abaterile de la aceste norme erau stigmatizate în diferite feluri. Așa se explică existența unui mare număr de poezii

Eveniment

ŞASE ANI ÎN 204 IMAGINI

Atunci când se va trage linia și se va socoti cu ce am rămas în domeniul istoriografiei după anul Centenarului, se va descoperi probabil că îmbogățirea iconografiei a fost câștigul cel mai mare.

Între lucrările care au adus în fața publicului imagini inedite sau prea puțin cunoscute din anii Primului Război Mondial, ai Marii Uniri și ai luptei contra pericolului bolșevic în Europa de Est și Centrală trebuie menționată la loc de cinste cea intitulată: *1918. Cum s-a făcut România Mare. The Making of Greater Romania*. După cum arată și titlul, este o lucrare cu text în limba română și în engleză.

Unul dintre coordonatorii volumului, George Damian – celălalt este Marius Diaconescu – are de mai mulți ani preocuparea de a investiga diferite fonduri arhivistice și a creat un site destinat prezentării iconografiei Primului Război Mondial și Marii Uniri, saecularia.ro (*Magazin istoric*, nr. 8/2018). Cei doi istorici au fost ajutați în demersurile lor de un colectiv format din: Anita Sterea, Francesca Savu, Andreea Popa, Ioana Popa, Isabela Bogdan și profesorul Ion Negrei, de la Chișinău. Principalele fonduri investigate au fost cele ale Arhivelor Naționale ale României, Muzeului Național al Unirii Alba Iulia și Muzeului Național al Hărților și Cărții Vechi. Volumul se deschide cu un substanțial *Cuvânt înainte* semnat de președintele Academiei Române, Ioan-Aurel Pop, din care cităm un scurt fragment: „În 1919 – 1920, pentru prima oară în istorie, marile puteri au ținut seama și de voința popoarelor, nu numai de propriile interese, când au aprobat noua arhitectură a Europei. Această arhitectură, în ciuda modificărilor mari pe care le-a suferit după Al Doilea Război Mondial, este validă în linii mari și astăzi.”

Cele 204 imagini (fotografii, hărți și documente de arhivă) ne poartă când pe culmile speranței – intrarea în război, momentele Marii Uniri din 1918, victoria contra bolșevicilor, eliberarea populației din Budapesta de teroarea lui Béla Kun –, când pe cele ale disperării – retragerea în Moldova, în iarna lui 1916, coloanele de prizonieri și imaginile din lagărele

unde au fost deținuți militarii români, răniții din spitale. Așa cum a și fost, de altfel, istoria acelor șase ani. Forța imaginilor surprinse în acele momente nu poate fi egalată nici de cea mai măiastră descriere a unui istoric talentat. Este o lucrare extrem de utilă atât pentru istorici, cât și pentru publicul larg. Poate fi folosită cu succes în predarea orelor de istorie la școală, dar și de cel ce vrea să dea chip celor citite în diverse monografii consacrate subiectului. De asemenea, este un instrument de lucru indispensabil pentru orice viitoare încercare de dramatizare pentru scenă sau pentru ecran a evenimentelor din urmă cu 100 de ani.

Pe Valea Oltului, în 1916;
în stânga, coloană de prizonieri austrieci
și în dreapta români refugiați din Transilvania

Alăturăm felicitărilor cuvenite realizatorilor acestei istorii scrise cu imagini și un îndemn desprins tot din textul domnului academician Ioan-Aurel Pop: „Când celebrăm Ziua Națională de 1 Decembrie 2018, triumfalismul nostru trebuie să fie ponderat, pentru că Marea Unire nu am făcut-o noi, ci acei mari oameni de stat de la 1918, pe de o parte, iar pe de alta nu am reușit încă să le pregătim nepoților și strănepoților o Românie bună pentru următorul secol. Sărbătoarea noastră trebuie să ne dea de gândit și să ne îndemne la mai puține discursuri și la mai multă acțiune.”

D.M.

mai spunea că „dacă din vinul dat de pomană se varsă pe jos, era semn că acelaia pentru care era făcută pomenirea i-a fost sete“ (A. Gorovei, *Credințe și superstiții ale poporului român*, pp. 151 – 153).

Fetele care aveau vârsta măritişului, pentru a-și afla ursita și pentru a ști dacă viitorul bărbat avea „darul beției“, se adunau la casa uneia dintre ele și umpleau ulcele cu vin, tărie și apă și apoi le scoteau pe întuneric și le puneau afară pe prispă. Fiecare fată ieșea la mijlocul nopții și lua câte o ulcică, la întâmplare. Credeau că dacă luau cana cu vin, bărbatul ar fi putut să bea peste măsură, dar mai ales vin; dacă luau ulcica cu tărie, aceasta prevestea că vor avea un soț cu „darul beției“ și dacă luau ulcica cu apă, puteau fi liniștite. Bărbatul va fi un om bun, „de casă“.

În satele bucovinene era obiceiul de a fi spălați cu vin cei care mureau „negrijiți“ (nеспovediți și неімпартășiți) pentru că vinul, cu puterea lui purificatoare, avea să alunge forțele malefice care puteau face rău dalbului de pribeag (V. Golban, *Estetica ceremonialului social în obiceiuri*, p. 87). În Moldova, la înmormântarea unei persoane, se puneau vin într-o sticlă, se făcea un colac și se aprindea o lumină (pausul). Vinul din sticlă era folosit pentru a fi stropit mortul în momentul coborării în groapă. În Bucovina, vinul era amestecat cu mied, iar în Muntenia, în sticlă, se puneau vin

Tărănci la culesul viei, pe moșia de la Corcova

și se amesteca cu untdelemn, cu care era udat mortul înainte de a fi îngropat, pentru a-i fi protejat sufletul în călătoria spre tărâmul celălalt. Mentalul rural acreditează ideea că, la sărbătoarea Schimbării la Față (6 august), trebuie să se facă pomană de must și struguri, numită și aceasta în unele zone paos, ca „să aibă din ce gusta și cu ce se îndulci dalbul de pribeag pe lumea cealaltă“ (S.F. Marian, *Trilogia vieții*, vol. 3, pp. 107, 108). În unele sate din Muntenia exista credința că pentru a avea o vie roditoare trebuie să sădești butași furați și că persoanele care aveau bube sau răni pe corp nu trebuie să intre în vie, pentru că boala li s-ar fi înrăutățit; se spunea că nu e bine să mănânci cârceii de la viță, pentru că te poți îm-

bolnăvi de cârcei la picioare (Tecuci). În Maramureș, persoana care ardea corzile de viță de vie în foc se putea îmbolnăvi de dureri de dinți. Sursele vinului – vița de vie și strugurii – au fost folosite ca motive ornamentale pe piesele ce alcătuiesc costumele populare – pe alțițele și râurile de pe mânecile și piepții cămășilor și ai iilor, pe catrințe și pe marames; pe ștergarele de miri și nași; pe țesăturile de interior – scoarțe și ștergare; pe icoane; pe vasele din lut – talere, ulcele, ulcioare de uz casnic, dar și pe ulcioarele de nuntă și pe stâlpii porților.

Pentru că aprilie e luna sărbătorii Sfințelor Paști și fiecare dintre noi vom cinsti un pahar de vin alături de celelalte bucate rituale pascale, e potrivit să ne amintim versurile spumoase ale lui Th.D. Speranția, care ne împărtășește, cu umor, din pățaniile unui bețiv care voia să se vindece de meteahnă: „Un bețiv odinioară.../ Cum trecea pe lâng-o crâsmă ori pe lâng-o băcănie/ Și paharele cu ochiul îi făceau parcă să vie,/

Vra să intre, însă-și zice: O, pândalnică de gură,/ N-o să-ți vii odată-n minte/ Să te lași de băutură?! Văd și eu c-aici e crâsmă/ Și sunt sticle și butoaie/ Ce-ar putea să-ți ude gâtul/ Și picioarele să-ți moaie,/ Dar, la dracu, e rușine!/ Haide fii și tu bărbat! Nu intra, ci treci alături./ Ca și cum ai fi uitat“ (*Pocăința bețivului*). ■

Sărbătoarea Hrisovul viilor, de la mijloc de septembrie, la Muzeul Național al Satului

LA VÂNĂTOARE PRIN MITOLOGIE

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1											
2											
3											
4											
5											
6											
7											
8											
9											
10											
11											

ORIZONTAL: 1) Mama eroului mitologic Alcatou care ar fi ucis leul din Cithaeron. 2) Eroul grec cunoscut pentru că împreună cu alți viteji a venit la chemarea lui Meleager să vâneze un mistreț feros ce pustia ținutul Aetoliei – Fiica lui Tantalus, ale cărei fete au fost ucise de Artemis deoarece au sfidat-o pe Leto, mama zeiței vânătorii. 3) Zeița Lunii identificată adesea cu Artemis, zeița vânătorii – Zeu protector al casei. 4) Porecla poporului englez, John... – Titan ce a participat la lupta dintre giganti și olimpici; învins, a fost silit de Zeus să poarte pe umerii săi bolta cerească. 5) Aes! – Munte în Botswana – Unu și unu. 6) 120 la romani – 365 de zile – Maia! 7) Baston

pentru ceremonii la Mecca – Mulțimea Stimfalidelor vâdate și ucise de Hercules. 8) Vânați cu restricție în Carpații noștri – Carei! – Aed! 9) Centaur ce a luat parte la lupta cu lăpțișii – Unul dintre argonauți, care a participat la vânătoarea mistrețului din Calydon. 10) Face parte din echipamentele vânătorilor – Pescar din povestirea *Vechime* de Mihail Sadoveanu. 11) Zeul războiului la romani, care, orbit de gelozie, l-a ucis la vânătoare pe frumosul Adonis prin asmuțirea asupra lui a unui mistreț – Face parte din armată

VERTICAL: 1) Hei! – Dragonul vânat de Făt-Frumos. 2) Cum se numea tatăl Atalantei, cel care a părăsit-o pe stâncă, și pentru a supraviețui, a învățat să vâneze de la protectoarea ei, zeița Artemis – Insula condusă de regele Minos, cel care l-a chemat pe Hercules să ucidă taurul care pustia ținutul. 3) Râu în Ucraina – Unul dintre cei doi dioscouri care au participat la vânătoarea mistrețului din Calydon. 4) Fratele eroului mitologic care a participat la vânătoarea mistrețului din Calydon – Let! 5) Localitate în Japonia – Expoziție (presc.) – Oraș în Elada cu un templu al lui Apollo. 6) Om în Banat! – Corabie legendară condusă de Noe. 7) Zeiță asiatică ce proteja vânătorii și luptătorii – Mama lui Atlas, titanul învins de olimpici. 8) Mei! – Personificarea satelitului natural al Pământului era Selene, identificată mai târziu cu zeița Artemis – Serviciul Hidrometeorologic de Stat (siglă). 9) Nepotul lui Hercules, cel care l-a ajutat să vâneze hidra din Lerna – A dat greș. 10) Un centaur cunoscut drept vestit vânător – Fiica lui Ceto, vânată și ucisă de Perseus. 11) Ere! – Prinde păsările la vânătoare – Într-un loc mai ridicat

Dicționar: BULL, UET, ACA, ADU, PSEL, ABE, ONE, SUS

Laurian BUTURE

SOLUȚIE DE AVARIE

Continuăm prezentarea începută în numărul anterior a documentului păstrat în fondul Constantin Vișoianu, de la Arhivele Hoover Institution on War, Revolution and Peace și pe care îl putem publica grație doamnelor ELENA DANIELSON și LAURA COSOVANU. Ne vorbește despre dificultăți întâmpinate de emigrația română din S.U.A., la începutul anilor '70 ai secolului trecut.

III. Din Germania:

1. Domnul Constantin Sporea. A colaborat neîntrerupt cu Comitetul Național Român și a desfășurat o utilă activitate în cercurile intelectuale din Germania. A publicat multe studii asupra României în revistele germane și are însemnate legături cu mulți oameni de știință din Germania.

2. Domnul George Ciorănescu. Scriitor, autor a[1] multor publicații. A stat în permanență în legătură cu Comitetul Național Român, a contribuit cu articole la publicațiile Comitetului. Cu talentul și energia sa, va fi desigur foarte util și în viitor în lupta noastră închinată intereselor Țării.

IV. Din Statele Unite:

1. Domnul Naum Neagoe. Fost candidat pe listele Partidului Național Liberal în ultimele alegeri, din care cauză, de altfel, a suferit prigoane și tot felul de represalii din partea comuniștilor.

2. Domnul Cornel Hilarion Petrassievich. Medic sosit de curând din țară, unde a îndurat 16 ani în pușcăriile comuniste. Nenumărate scrisori din partea celor care au suferit împreună cu el în închisorile comuniste descriu curajul pe care l-a arătat în fața teroarei comuniste, generozitatea sa față de ceilalți deținuți pe cari i-a ajutat în mod curajos și neobosit în tot timpul cât a stat în închisoare. De când a venit în America desfășoară o mare activitate patriotică prin conferințe ținute în diferite orașe din Statele Unite, prin interview-uri în presă și prin articole publicate în mai multe ziare locale.

3. Domnul Ion Stere. Fiul marelui luptător pentru Basarabia, profesorul și omul politic

Constantin Stere. Dârz în activitatea sa patriotică, vechi colaborator al Comitetului Național Român, membru în Delegația Română a Adunării Națiunilor Europene Captive.

4. Domnul Ion Vardala. Secretar general al Comitetului Național Român, fost membru al Corpului Diplomatic Român, activ alături de noi în tot timpul de când se află în Statele Unite.

Sire,

Comitetul Național Român a cântărit în modul cel mai conștiincios valoarea și utilitatea persoanelor pe care dorește să le coopereze și este convins că, în împrejurările grele în care ne aflăm, toate persoanele enumerate vor colabora în mod armonios în activitatea Comitetului și vor fi folositoare în lupta noastră în slujba Țării.

Comitetul Național Român roagă respectuos pe Majestatea Voastră să binevoiască a da Înalta sa aprobare pentru cooptarea în Comitetul Național Român a sus-numitelor persoane.

Sunt cu cel mai profund respect

Sire

al Majestății Voastre
prea plecat și prea supus servitor

Constantin Vișoianu

Anexe: Note biografice alcătuite de fiecare candidat. ■

CONTENTS (Romanian History) • **C. Bacalbaşa** Why do Romanians consider the expensive prices as an honor and a favor • **I. Giurcă** The campaign of 1919. Preparations • **Al. Piţigoi** The question of Dobruja and Southern Dobruja at the Paris Peace Conference (1919) in British Documents • **P. Otu** „Magazin istoric“ censored in 1968 • **Fl. Stănescu** German submarines in the Black Sea during WWII • **A. Pop** Romanian School of Geopolitics: a short presentation (II) • **T. Scifos** 1856. Austria wants Russia removed from the Danube mouths • **E.H. Latham Jr.** Explosives and vials with pathogens discovered at the German Legation in Bucharest, in 1916 (II) • **P.N. Constantin** The apprenticeship of the sports journalist Mihai Epuran during war time • **I. Opreş** Vasile Stoica's mission to the United States after WWI (III) • **M. Gherman** The martyrdom of lawyer Ioan Ciordas killed by the Hungarians in 1919 • In Bucharest, 50 years ago • **M. Vasileanu** Father Nicolae Bordaşiu and the Burning Bush • **R. Petrescu-Muscel** Descendants of writer Titu Maiorescu, victims of communist repression • **G. Roşu** Once upon a time: the wine • An album with photos from the Great Union time • Romanian Documents at Hoover (CLVII)

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) • **К. Бакалбаşa** Почему считают румыны дороговизна честью и привилегией • **И. Джуркэ** Кампания 1919 г. Подготовка • **Ал. Пицигой** Вопрос Добруджи и Кадрилатера в британских документах по Парижской Мирной Конференции 1919 г. • **П. Оту** „Магазин историк“ под цензурой в 1968 г. • **Фл. Стэнеску** Германские подводные лодки в Чёрном море во время Второй мировой войны • **А. Поп** Румынская школа геополитики – краткое описание (II) • **Т. Склифос** 1856 г. Австрия хочет удалить Россию от устьев Дуная • **Е.Х. Латэм мл.** Взрывчатки и ампулы с патогенными агентами, обнаруженные в Легации Германии в Бухаресте, 1916 г. (II) • **П.Н. Константи** Период обучения ремеслу спортивного журналиста Михая Епурана в годы войны • **И. Оприш** Миссия дипломата Василе Стойки в США после Первой мировой войны (III) • **М. Герман** Мученичество адвоката Иоана Чордаша, убитого венграми в 1919 г. • В Бухаресте, 50 лет тому назад • **М. Василяну** Отец Николае Бордашиу и Неополитая Кушина • **Р. Петреску-Мусчел** Потомки писателя Титу Майореску, жертвы коммунистических репрессий • **Дж. Рошу** Жили-были: вино • Великое Объединение в фотографиях • Румынские документы в Гуверском Институте (CLVII)

magazin istoric

Apare lunar, se găseşte de vânzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poştale, factorii poştali de la oraşe şi de la sate sau la redacţie (pentru cititorii din Bucureşti).

Cititorii din străinătate se pot abona direct la redacţie, pe adresa Piaţa Valter Măărăcineanu, nr. 1 – 3, sector 1, PO Box 15 – 702, cod 010155, Bucureşti, România; e-mail: mistoric@gmail.com sau mistoric1967@yahoo.com; cont bancar B.C.R., sucursala Unic, RO80RNCB0080005630130002 (USD) sau RO15RNCB0080005630130008 (EURO). Plata se poate face prin virament sau cec bancar. Preţul unui abonament pe un an este de 75 EURO sau 90 USD. Vă rugăm să indicaţi adresa poştală unde doriţi să primiţi revista şi data de la care să înceapă abonamentul

DIALOG CU CITITORII

LA MORMÂNTUL
LUI ARON PUMNUL

Domnul RĂZVAN MAGERESCU, din București, ne scrie: Sunt pasionat de istorie și călătorii și din acest motiv încerc să le îmbin, pe cât posibil, de fiecare dată. Am fost în multe locuri în țara noastră, dar și în Bulgaria, Serbia, Ungaria sau Grecia. Întotdeauna am avut o reticență să vizitez Ucraina, nu pot să vă explic motivul. La începutul anului am hotărât să merg la Cernăuți pentru a vedea ce a mai rămas din orașul interbelic românesc. Citișem că era unul dintre cele mai frumoase orașe din România Mare, cu o arhitectură deosebită, moștenită din perioada Imperiului Austro-Ungar.

Ajunși în oraș am vizitat, printre altele, Universitatea din Cernăuți, vechea sinagogă, Catedrala Sfântul Nicolae, muzeul orașului sau Biserica Sfânta Treime din Cernăuți. Poate o să vi se pară ciudat, dar am vrut să vedem și cimitirul istoric din Cernăuți, unde sunt înhumate mai multe personalități ale vieții culturale, dar și politice bucovinene. Am găsit acolo

cavoul familiei folcloristului și istoricului literar Ion G. Sbiera, membru fondator al Academiei Române; cripta lui Eudoxiu Hurmuzachi, istoric și om politic român; mormântul lui Dimitrie Onciul, istoric și membru al Academiei Române; cripta familiei Bejan, unde se află și Dionisie Bejan, președintele Consiliului Național Român din Bucovina. În același cimitir se află și cripta mitropoliților Bucovinei. Am lăsat la urmă mormântul lui Aron Pumnul, de care știam încă din școala generală, când am aflat de influența pe care a avut-o asupra lui Mihai Eminescu. Poate pare un clișeu, dar în momentul când ne aflam acolo încercam să îmi amintesc versurile poeziei *La mormântul lui Aron Pumnul* și mă opream la primul vers, „Îmbracă-te în doliu, frumoasă Bucovină”. Pe piatra funerară este scris „Marelui bărbat al națiunii, ARON PUMNUL, profesor de limba și literatura română la gimnasiul superior din Cernăuți”.

Încurajat de descoperirea mormântului lui Aron Pumnul, m-am întors în oraș și am

căutat casa unde a trăit profesorul bucovinean. Situată chiar pe strada Aron Pumnul, la numărul 19, ea are o vechime de aproape două sute de ani, fiind ridicată în stilul moldovenesc al epocii. La intrare se află un bust al lui Mihai Eminescu, inaugurat în anul 2000. Din păcate, clădirea este într-un stadiu avansat de degradare. Din câte am înțeles, promisiunile de finanțare care ar fi trebuit să acopere renovarea capitală a acestui monument important pentru istoria Bucovinei au rămas la stadiul de promisiuni. În timpul acesta, procesul de degradare continuă și, după cum pare, nimic nu o să schimbe evoluția aceasta. Românii din Cernăuți au sperat să primească o finanțare din partea guvernului român în anul Centenarului Marii Uniri pentru reabilitarea casei, dar până acum nu s-a întâmplat nimic.

Sper ca prin publicarea acestor rânduri, cei responsabili pentru păstrarea patrimoniului istoric românesc, din interiorul sau din afara granițelor României, să găsească o soluție pentru salvarea casei lui Aron Pumnul.

Dragi cititori, vă puteți asigura continuitatea colecției revistei Magazin istoric prin abonarea la oficiile Poștei Române. Revista Magazin istoric figurează în catalogul Poștei Române, la poziția 19.356.

Revista poate fi ridicată și de la sediul redacției din Piața Valter Mărcineanu, nr. 1 – 3, etajul 3, camerele 11 – 14, sector 1. Vă punem la dispoziție, cu abonament, și versiunea on-line a revistei www.magazinistoric.ro, unde aveți acces de la primul număr, aprilie 1967.

Îi rugăm pe autorii și colaboratorii revistei noastre să ne trimită fotografiile care însoțesc articolele în format tiff sau jpeg pe adresele de e-mail: mistoric@gmail.com și mistoric1967@yahoo.com; de asemenea, să redacteze articolele cu diacritice românești. Toate materialele trimise sau predate redacției nu se returnează.

magazin istoric

5 948384 040074 04